
ALLES OP SCHERP

EEN ONDERZOEK NAAR POLITIEK DEBAT NAAR AANLEIDING VAN EEN GEBEURTENIS DIE
MAATSCHAPPELIJKE ONRUST VEROORZAAKT

F.G.M. (Femke) Eisma

0954462

feisma@hotmail.com

Begeleider: Prof. Dr. T. van Haften

Tweede lezer: Prof. Dr. H. te Velde

Studie: Master Neerlandistiek, Universiteit Leiden

Specialisatie: Taalbeheersing van het Nederlands –

Het politieke debat: Geschiedenis en retorica

januari 2016

SAMENVATTING

In deze scriptie wordt onderzoek gedaan naar wat het effect is van een ingrijpende gebeurtenis op het politieke debat in de Tweede Kamer. De *case study* die centraal staat is het parlementaire debat na de aanslagen op de redactie van Charlie Hebdo en een Joodse supermarkt in januari 2015. Het leverde een gespannen debat op in de Tweede Kamer. In deze scriptie wordt dit nader onderzocht. Op welke wijze wordt een dergelijk debat gevoerd na aanslagen? Dit wordt onderzocht aan de hand van de vraag:

Is een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt van invloed op de presentatiekeuzes die politici maken in het debat in de Tweede Kamer, en zo ja, waaraan is dat te zien?

Het onderzoek wordt gedaan door het bovengenoemde debat te vergelijken met een eerder debat, in september 2014, over het actieplan integrale aanpak jihadisme. Dat debat kende ongeveer hetzelfde onderwerp, maar vond niet onder ‘dramatische’ omstandigheden plaats. Eerst wordt er aan de hand van drie factoren een algemene omschrijving gegeven van de politieke en maatschappelijke achtergrond van het debat in de Tweede Kamer. Deze drie factoren zijn de verschillende debatten die de Kamer zelf onderscheidt (het Charlie Hebdo-debat was een dertigledendebate of spoeddebat), de mate van publieke belangstelling (die was in dit geval groot), en de mate waarin wetgeving of profilering tijdens het debat een rol spelen. Die laatste factor verschilt in beide debatten: in september stond nieuwe wet- en regelgeving centraal, waarop de partijen konden reageren, terwijl in januari het debat ook werd aangegrepen om afschuw uit te spreken en op te roepen tot eenheid. Het was ook een kans om het kabinet te bekritisieren nu duidelijk was geworden dat de terroristische dreiging reëel was.

Om de verschillen tussen de debatten systematisch te onderzoeken werd het onderzoek in twee fases uitgevoerd: bottom-up en top-down. In de eerste fase werd een checklist met daarop de verwachte stilistische en argumentatieve kenmerken van het debat als heuristisch instrument gebruikt. Tevens werden de retorische strategieën van politici geanalyseerd. Op basis van de resultaten werd vervolgens in de tweede fase (top-down) betekenis gegeven aan de uitkomst. In welk licht moeten we de resultaten zien en wat zegt dit over het debat naar aanleiding van een ingrijpende gebeurtenis?

Uit de resultaten is gebleken dat dit soort ingrijpende gebeurtenissen niet in grote mate specifiek invloed hebben op de presentatiekeuzes van de politici, maar dat ze wel allerlei factoren rond het debat beïnvloeden. Daarmee wordt bedoeld dat door de situatie die is ontstaan na een ingrijpende gebeurtenis er andere zaken besproken worden dan een debat dat een andere aanleiding heeft. Dit heeft niet direct invloed op de presentatiekeuzes, maar wel op het verloop van het debat.

Toch zou het te ver gaan om te zeggen dat de maatschappelijk onrust geen invloed heeft op de keuzes die politici maken. Na een ingrijpende gebeurtenis kan het debat worden gezien als een forum, waar niet zozeer betere wetgeving centraal staat, maar ook andere onderwerpen aan bod komen, zoals het eigen gedachtegoed van de politici en een aanklacht tegen het kabinet. Door de emotionele aard van de gebeurtenissen is een hoger stijlniveau toepasselijk. De meeste politici zien in die retorische situatie zichzelf als voorbeeld: zij hebben de taak om rust en eenheid in de samenleving te bevorderen. Al kunnen politici ook de situatie aangegrijpen om een tegenovergesteld statement te maken, waardoor de politieke verhoudingen op scherp komen te staan.

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 Inleiding.....	6
Hoofdstuk 2 Theoretisch Kader	12
2.1 De retorica	13
2.2 Soorten debat in de Tweede Kamer	16
2.3 Methode: vergelijkende analyse.....	19
2.4 Beperkingen van het onderzoek.....	24
Hoofdstuk 3 De casus en de context	25
3.1 De casus: het Charlie Hebdo-debat	25
3.2 De context: het jihadismedeбат in Nederland	26
Hoofdstuk 4 Analyse van de debatten	31
4.1 Werkwijze	31
4.2 Soort debat	32
4.3 Resultaten.....	36
4.4 Analyse	37
Hoofdstuk 5 Samenvatting en conclusie.....	52
5.1 Samenvatting.....	52
5.2 Conclusie	54
Bibliografie.....	56
A: Checklist	60
B: Handelingen debat ‘Aanpak Nederlandse jihadstrijders’, 4 september 2014	62
C: Handelingen ‘Aanslagen Parijs’ 7 januari 2015.....	115

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

Wanneer er iets ingrijpends gebeurt is het land in rep en roer. Denk bijvoorbeeld aan de moord op Theo van Gogh in 2004, de schietpartij in winkelcentrum de Ridderhof in Alphen aan de Rijn in 2011 of de aanslag op vlucht MH17 in 2014. Het zijn gebeurtenissen waarbij mensen treuren om de slachtoffers, maar er ontstaat vaak ook maatschappelijke onrust. Mensen vragen zich af: hoe heeft dit kunnen gebeuren? Wat schort er aan de samenleving dat 'zoiets' kan plaatsvinden? Dat is de reden dat ook de politiek zich bezighoudt met dit soort onderwerpen. Wanneer er iets mis gaat in de samenleving ligt er een taak voor de regering om de kans op herhaling te verkleinen.

In deze scriptie wordt onderzoek verricht naar het soort debat dat plaatsvindt na een ingrijpende gebeurtenis. Dit wordt onderzocht door een debat na een ingrijpende gebeurtenis te vergelijken met een debat over hetzelfde onderwerp onder minder dramatische omstandigheden. Dit onderzoek is conceptueel-analytisch van aard. Dat betekent dat het een verkennend onderzoek is op basis van een bepaalde hypothese, waarbij aan de hand van een grondige analyse van een of meer casus in kaart wordt gebracht welke theoretische concepten van belang zijn om de hypothese uiteindelijk op grotere schaal empirisch te kunnen toetsen. De hypothese in dit onderzoek is dat een ingrijpende gebeurtenis de presentatiekeuzes van politici in de Tweede Kamer beïnvloedt. De casus die hier wordt gebruikt om de hypothese te onderzoeken is het jihadismedebat in de Tweede Kamer voor en na de aanslag op het Franse satirische tijdschrift Charlie Hebdo en een aanslag op een Joodse supermarkt in Parijs.

De aanslagen op 7 januari 2014 kwamen niet bepaald onverwacht. Er werd in Nederland al maandenlang gedebatteerd over het toenemend aantal jihadistische jongeren en de dreiging die daarvan uitging. De aanslagen zwengelden het politieke debat over dit onderwerp aan. In deze scriptie worden de effecten van de gebeurtenis op de retorische strategie, de argumentatie en de stilistische keuzes van politici tijdens Tweede Kamerdebatten ten aanzien van dit onderwerp geanalyseerd. Dit wordt gedaan aan de hand van de volgende onderzoeksvraag:

Is een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt van invloed op de presentatiekeuzes die politici maken in het debat in de Tweede Kamer, en zo ja, waaraan is dat te zien?

Wanneer een politicus een betoog houdt, maakt hij keuzes: voor het standpunt dat hij kiest, het argument of de argumenten om dat standpunt te ondersteunen en de manier waarop hij het standpunt en de argumenten naar voren brengt. Het gaat in dit onderzoek zowel om wat de politici zeggen, als de manier waarop ze het zeggen. De verschillen tussen het debat voor de aanslag en het debat na de aanslag worden onderzocht. De presentatiekeuzes zullen in deze scriptie onder de loep worden genomen aan de hand van de retorica: de leer van de welsprekendheid. Die drie onderdelen van de retorica die in dit onderzoek worden onderzocht zijn stijl, argumentatie en retorische strategie.

Met stijl wordt bedoeld alle talige middelen waarvoor politici kiezen om hun boodschap effectief, dat wil zeggen: overtuigend, te laten zijn, zoals stijlfiguren. Stijl kan bijvoorbeeld worden ingezet om aandacht te trekken. Dat wordt ook wel *foregrounding* genoemd. Deze term, afkomstig uit het Praags formalisme, wordt gebruikt om afwijkingen van de normen van het taalgebruik aan te duiden. Het voortdurend afwijken van de taalkundige norm door middel van de vorm kan leiden tot meer aandacht voor wat er wordt medegedeeld. Zo versterkt de vorm de inhoud (Van Luxemburg e.a., 1981: 25). Maar door middel van stijl kunnen ook andere effecten bereikt worden, die soms minder in het oog springen.

Argumenten duiden we in de analyse aan de hand van vijf argumentatietypen die in de klassieke retorica al werden besproken. Dat zijn argumenten op basis van waarschijnlijkheid, waarden, analogie, voorbeelden of gezag. De stilistische elementen en argumentatietypen zijn opgenomen in een checklist. Met de checklist als heuristisch element wordt gezocht naar de stijlfiguren en argumentatietypen, waardoor we ook in aantallen kunnen aantonen of er verschillen zitten tussen de twee debatten.

Retorische strategie is een wat lastiger te omschrijven categorie. Dit zijn de methoden die politici inzetten om zo goed mogelijk over te komen, hun standpunten zo sterk mogelijk neer te zetten en soms de tegenstander negatief neer te zetten. Zo wordt er in het debat dat hier centraal staat bijvoorbeeld gewezen op inconsistenties van de tegenstander. Dit is een retorische strategie, omdat het een manier is om de eigen bijdrage te versterken die niet gerekend kan worden tot stijl of argumentatie. In hoofdstuk 2 wordt dieper ingegaan op de achtergrond en toepassing van deze drie categorieën.

Wat er precies plaatsvindt na een ingrijpende gebeurtenis, is ook afhankelijk van de aard van een gebeurtenis. In 2007 werd door onderzoeksbureau DSP in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoek gedaan naar maatschappelijke onrust die verband houdt met sociale tegenstellingen en conflicten en de

openbare orde (Van Hoek e.a., 2007). Hierbij worden fysieke rampen en natuurrampen uitgesloten. In het onderzoek wordt de volgende definitie van maatschappelijke onrust gehanteerd:

‘Maatschappelijke onrust is het verschijnsel waarbij één of enkele incidenten plaatsvinden, die vervolgens – mede ten gevolge van structurele kenmerken van sociale, fysieke, economische en/of demografische aard – leiden tot een groter aantal en/of ernstiger incidenten, die op hun beurt leiden tot subjectieve en/of objectieve problemen op het gebied van openbare orde en veiligheid.’

Tijdens een ernstig incident trachten de verschillende spelers hun definitie van de situatie op te dringen aan andere partijen. Door een probleem op een bepaalde manier te definiëren hoopt de partij het onder een specifieke noemer op de politieke agenda te krijgen en/of er zijn voordeel mee te doen (Van Hoek e.a., 2007: 5). Daardoor zit er een verschil tussen het type maatschappelijke onrust dat hier centraal staat en de maatschappelijke onrust bij (de aanloop naar) fysieke crises en rampen, zoals de uitbraak van infectieziekten en dierziekten, klimaatveranderingen, natuurrampen, branden, ernstige ongelukken en ontploffingen van fabrieken en dergelijke: daarbij is geen sprake van het op de politieke agenda krijgen of iets van die aard. De drie belangrijkste partijen die in het onderzoek worden onderscheiden zijn burgers (inclusief instellingen uit het maatschappelijke middenveld), de media en de overheid (instellingen, politici en bestuurders). In dit onderzoek wordt de reactie van die laatste categorie (politici) in een specifieke situatie onderzocht, namelijk in het Tweede Kamerdebat.

De alertheid ten aanzien van extremistische moslims is sinds 2013 enorm toegenomen. Dit was vooral het gevolg van een toenemend aantal radicaliserende jongeren en de aantrekkingskracht die het jihadisme op hen had. Er waren in 2014 meer Syriëgangers dan ooit tevoren: jonge jongens en meisjes die ervoor kiezen om naar Syrië te vertrekken om daar te vechten voor terroristische organisaties als Islamitische Staat of Al Qaeda. Wanneer deze jihadisten terugkeren vormen ze een potentieel gevaar voor de Nederlandse samenleving. Daarom werd er in de Nederlandse politiek gepraat over maatregelen als het afpakken van paspoorten van mensen die dreigen uit te reizen, en het openen van een meldpunt waar mensen uit de omgeving van risicjongeren melding kunnen doen.

Begin september presenteerde het kabinet het ‘Actieplan integrale aanpak jihadisme’.

Een pakket van 38 actiepunten dat ervoor moest zorgen dat jihadisme eerder kon worden gesignaleerd en dat de kans op uitreizen moest verkleinen, middels het inbouwen van diverse controles en het uitwisselen van gegevens van verdachte personen. De twee voornaamste punten werden besproken tijdens het debat op 4 september: het detecteren van reisbewegingen van jihadisten en het wettelijk mogelijk maken het Nederlanderschap af te nemen. Het kabinet kreeg in het acht uur durende debat van alle fracties zware kritiek.

Op 7 januari 2015 werd in Parijs een aanslag gepleegd op het hoofdkantoor van het Franse satirische weekblad Charlie Hebdo. Er vielen 12 doden. Een onderhoudsmedewerker, negen redactieleden/cartoonisten van Charlie Hebdo, twee politieagenten die de redactie en hoofdredacteur Stephan Charbonnier bewaakten en de receptioniste van het hoofdkantoor. Daarnaast raakten vier redacteurs en een onbekend aantal politiemensen gewond. De aanslag werd opgeëist door Al-Qaida Jemen. Zij hadden kritiek op de Mohammedcartoons die het tijdschrift met enige regelmaat publiceert. De twee Frans-Algerijnse broers die de aanslag pleegden vluchtten en begonnen op 9 januari een gijzeling in een drukkerij in Dammartin-en-Goëlle. Toen de drukkerij werd bestormd kwamen de daders daarbij om het leven. Op 8 januari werd een aantal mensen gegijzeld in een Joodse supermarkt in Parijs. In de supermarkt vielen vier doden. De daders van de aanslag op Charlie Hebdo en de dader van de gijzeling in de supermarkt zouden elkaar hebben gekend. De aanslagen werden in het licht geplaatst van de wedloop tussen de terroristische organisaties Islamitische Staat en Al Qaeda Jemen, die elkaar probeerden te overtreffen.

Met name de aanslag op Charlie Hebdo bracht veel commotie teweeg in Frankrijk en ver daarbuiten. Het werd beschouwd als een aanslag op het vrije woord. De media werd dagenlang beheerst door het nieuws over de aanslag. Daarbij waren de consequenties die de aanslag had voor religiekritiek en de veiligheid van critici veelvuldig onderwerp van gesprek. Na een lange periode van dreiging was deze aanslag op publieke personen die de Islam bespotten, olie op het vuur van islamcritici. Onder het motto 'Je suis Charlie' betoogden ook wereldwijd veel mensen hun medeleven en onderstreepten ze het belang van vrijheid van meningsuiting. In Parijs werd op 11 januari 'De mars voor de republiek' gehouden, waar naar schatting twee miljoen mensen aan meededen. Ook in verschillende steden in Nederland werden bijeenkomsten georganiseerd waar toespraken werden gehouden over het vrije woord.

De aanslag had ook zijn uitwerking op de politiek. Het onderstreepte de urgentie van het debat dat al had plaatsgevonden in september. In het licht van de recente gebeurtenis werd er ruim een week na de aanslag, op woensdag 14 januari, door de Nederlandse Tweede Kamer

over de aanslag en de gevolgen daarvan voor de Nederlandse samenleving gedebatteerd.

Het jihadismedebat (en specifiek het Charlie Hebdo-debat) is interessant onderzoeksmateriaal omdat het laat zien dat politici en politieke partijen na dit soort ingrijpende gebeurtenissen onder druk komen te staan. Wanneer er een aanslag wordt gepleegd en de dreiging concreter wordt en dichterbij komt, worden politici gedwongen om op het scherpst van de snede te debatteren. Het blijkt voor de partijleiders lastig te zijn om de aanslag te veroordelen zonder de tegenstellingen (moslim – niet moslim) te benadrukken. Wanneer ze dat doen kunnen politici zelf bedreigd worden. Beveiliging en andere maatregelen, zoals die bij Charlie Hebdo getroffen waren, bleken niet afdoende bescherming te kunnen bieden. Doordat de impact van de aanslag ook in Nederland zeer groot was, had het publiek grote belangstelling voor het debat. Het debat dat na deze gebeurtenis werd gevoerd gaf politieke partijen daarom de kans om onder grote publieke belangstelling van leer te trekken tegen het kabinet en hun aanpak van jihadisme tot dan toe. De neiging als partij onder deze omstandigheden voornamelijk het eigen gedachtegoed te benadrukken is aanwezig. Dat maakt dit debat het bestuderen waard.

Dit onderzoek past in de school van de Amerikaanse taalwetenschapper David Zarefsky. Hij is gespecialiseerd in retorica en doet onderzoek naar historisch relevante momenten, zoals de toespraken van president Lincoln. Aan het retorische onderzoek voegt hij een maatschappelijk en historisch perspectief toe. Zarefsky (2004: 611) schrijft in een artikel over presidentiële retorica dat retorica situationeel is; de spreker doet zijn best om zijn speech in bepaalde omstandigheden tot zijn recht te laten komen. Door de toevoeging 'in bepaalde omstandigheden' gaat hij er dus vanuit dat de situatie specifiek is, en niet generaliseerbaar. Dat levert een probleem op. Wanneer elke retorische situatie uniek zou zijn, dan is het onderzoek naar een bepaalde retorische situatie volgens Zarefsky idiosyncratisch. Het onderzoek is echter alsnog waardevol wanneer wordt erkend dat geen retorische situatie exact gelijk is aan een andere, maar dat er tegelijkertijd patronen en retorische keuzes zijn die in bepaalde situaties terugkeren. Daarom zeggen de observaties die gedaan worden in het Charlie Hebdo-debat niet alleen iets over dat debat, maar kunnen ze in principe ook iets nieuws leren over de specifieke kenmerken van alle debatten die worden gevoerd naar aanleiding van een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt.

In het onderzoek wordt de vergelijking getrokken tussen het debat na de aanslagen en het debat dat eerder (in september) werd gehouden. Er wordt onderzocht hoe politici zich in het tweede debat uitdrukten, vergeleken met hoe dit was in het eerste debat. Er wordt gezocht

naar regelmatigigheden, overeenkomsten, verschillen en opvallendheden in de retorische strategieën en de argumentatieve en stilistische keuzes van de verschillende politieke partijen. Dit wordt gedaan aan de hand van een analysemodel dat ook toegepast kan worden op andere debatten en waarmee de relevante elementen worden uitgelicht en geduid. Het resultaat van dit onderzoek geeft een indicatie van wat het effect is van gebeurtenissen die maatschappelijke onrust veroorzaken op het politieke debat in de Tweede Kamer.

Deze scriptie bestaat uit vijf hoofdstukken. Hoofdstuk 2 vormt de basis voor de rest van het onderzoek. Hierin wordt ingegaan op de retorica, die het theoretisch kader vormt voor dit onderzoek. Er wordt uiteengezet hoe dit onderzoek binnen de retorica past. Daarna wordt ingegaan op het politieke debat in de Tweede Kamer. Aan de hand van drie factoren worden de omstandigheden in de Tweede Kamer ten tijde van het Charlie Hebdo-debat omschreven. Vervolgens wordt de methode toegelicht die in dit onderzoek is toegepast en worden kort de beperkingen van het onderzoek besproken. In hoofdstuk 3 wordt de casus beschreven en de context van de casus geschetst: het jihadisme- en terrorismedebat in Nederland. Na deze achtergrondinformatie worden de resultaten en een analyse van de resultaten van de *case study* in hoofdstuk 4 weergegeven. In hoofdstuk 5 worden de bevindingen samengevat en wordt een conclusie getrokken door antwoord te geven op de hoofdvraag. Aan de hand van deze *case study* wordt geprobeerd een bredere conclusie te trekken over debatten naar aanleiding van een ingrijpende gebeurtenis. Ook worden mogelijkheden voor aanvullend onderzoek besproken. Er zijn drie bijlagen aan deze scriptie toegevoegd, namelijk de checklist die gebruikt wordt voor de analyse van de twee debatten en de teksten van de twee debatten zelf.

HOOFDSTUK 2 THEORETISCH KADER

In deze scriptie wordt een bepaald soort retorische situatie besproken. Maar wat maakt een situatie retorisch? Het antwoordt op die vraag vinden we in de exigentietheorie van Bitzer (1968), afkomstig uit de neoretorica. De neoretorica (of nieuwe retorica) is een richting binnen de taalwetenschap waarin niet alleen de tekst als product de aandacht heeft, maar ook het proces dat aan de tekst voorafgaat en het proces dat erop volgt. Niet alle typen teksten krijgen binnen de neoretorica aandacht, vooral de teksten die voortvloeien uit een retorische situatie, een situatie waarin zich een probleem voordoet (*exigence*) dat zich leent voor een oplossing met verbale middelen (De Vos, 2015). Hoewel de theorie van retorische exigentie later veel kritiek kreeg van andere neoretorici, was men het wel met elkaar eens dat er bepaalde situaties zijn die vragen om retorisch discours.

De exigentietheorie van Bitzer wordt door Braet (2007b: 62) als volgt uitgelegd:

‘Een retorische situatie [is een situatie] die een bepaalde persoon uitnodigt of zelfs praktisch dwingt iets tot een bepaald publiek te zeggen. [...] Binnen deze situatie is minstens één exigentie aanwezig: *‘an imperfection marked by urgency’*. [...] Retorische situaties in Bitzeriaanse zin zijn crisissituaties of in elk geval onbevredigende situaties die zich meer of minder laten bezweren door woorden, mits men deze tot de juiste personen richt.’

In deze theorie wordt het belang van woorden van politici erkend, in deze uitzonderlijke situatie, en de invloed die politici kunnen hebben, middels het debat en de presentatiekeuzes die ze daarin maken. Het probleem (*exigence*) vereist volgens Bitzer (1986, 1) een reactie: een debat. Of er in de debatten die hier centraal staan ook sprake is van retorische exigentie zullen we bespreken in hoofdstuk 4.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de methode en theorieën die ten grondslag liggen aan dit onderzoek. Ten eerste wordt het vakgebied waarin dit onderzoek is ingekaderd beschreven, namelijk de retorica. Als onderdeel daarvan wordt het debat in de Tweede Kamer besproken. Dat wordt gedaan aan de hand van drie factoren die in grote mate het soort debat dat er gevoerd wordt bepalen. Vervolgens wordt de onderzoeksmethode behandeld en wordt

de checklist geïntroduceerd. Deze checklist vormt de rode draad van het onderzoek. Tot slot worden de beperkingen van het onderzoek besproken.

2.1 DE RETORICA

Retorica betekent ‘de leer van de welsprekendheid’. Deze leer is ontwikkeld in de klassieke oudheid. Toen werden er voor het eerst handleidingen opgesteld voor het houden van een overtuigende toespraak (Braet, 2007a: 10). In de boeken van Aristoteles en Quintilianus zijn zeer veel adviezen te vinden over hoe een toespraak te houden. Hoe oud de retorica ook is, het biedt nog altijd een nuttig perspectief wanneer wordt gekeken naar moderne teksten en men zich afvraagt: wat maakt deze tekst overtuigend? Braet (2007a: 12) zegt daarover:

‘De klassieke retorica geeft in hoofdzaak weer wat alle mensen met retorische aanleg op alle plaatsen en uit alle tijden vanzelf doen als ze met een betoog een publiek willen overtuigen. De retorica beschrijft, om zo te zeggen, de universele retorische competenties van de homo sapiens.’

Aristoteles maakt in zijn ‘Ars Retorica’ onderscheid tussen drie genres in de welsprekendheid (Van Eemeren et.al., 1997:51), die elk andere vaardigheden van de spreker verlangen. De drie genres zijn:

- *genus iudiciale* (juridische situatie)
- *genus deliberativum* (politieke situatie)
- *genus demonstrativum* (feestelijke of ceremoniële situatie)

In dit onderzoek is sprake van de *genus deliberativum*: de politieke situatie.

De overtuigingsmiddelen die een spreker tot zijn beschikking heeft worden door Aristoteles ingedeeld in technische en niet-technische middelen. Niet-technische overtuigingsmiddelen zijn bijvoorbeeld wetten, getuigenverklaringen en andere documenten. (Van Eemeren, 1997: 50). Ze staan los van de vaardigheden van de spreker. Technische overtuigingsmiddelen zijn opgedeeld in drie categorieën: logos, pathos en ethos. Als de spreker gebruikmaakt van logos, probeert hij te overtuigen aan de hand van argumenten. Inspelen op de emoties van het publiek leidt tot pathos en verwijzingen naar de eigen kwaliteiten van de spreker worden gerekend tot ethos.

De inzichten uit de retorica worden vooral gezien als adviezen aan sprekers die een redevoering voorbereiden. Dit kan echter ook worden omgekeerd. Wanneer de adviezen niet worden gezien als instructies vooraf, maar achteraf wordt bekeken of aan de adviezen is voldaan kan worden gesproken van retorische kritiek. Door retorische kritiek kan worden verklaard wat het succes is van een bepaalde speech, of juist waarom deze niet geslaagd is. Deze benadering van de debatten is van toepassing op dit onderzoek, omdat achteraf wordt bekeken welke middelen zijn ingezet om te overtuigen. Dit wordt gedaan aan de hand van drie categorieën, die hieronder worden omschreven.

STIJL

Politici maken niet alleen keuzes voor welke standpunten ze naar voren brengen, maar ook voor hoe ze die standpunten brengen. Met die keuzes geven ze een bepaalde boodschap af. Ze kunnen het houden bij de simpele bewoordingen, maar ze kunnen ook kiezen voor stilistisch rijke taal, die de aandacht trekt. Dit wordt ook wel *foregrounding* genoemd: afwijken van het alledaagse om aandacht te vragen. Om het belang van stijl te illustreren, volgt hier een voorbeeld van het taalgebruik van Diederik Samsom (PvdA) in het Charlie Hebdo-debat:

“De kalasnikovs schoten niet alleen de mensenlevens van moedige cartoonisten, dappere agenten en onschuldige bezoekers van een supermarkt aan flarden. Ze schoten ook die belofte kapot.”

Samsom had er ook voor kunnen kiezen om dezelfde boodschap op een soberder manier te brengen, bijvoorbeeld door te zeggen dat de terroristen mensen bang probeerden te maken en dat ze de hoop probeerden weg te nemen door mensen dood te schieten. Doordat hij echter een metafoor gebruikt (‘een belofte kapotschieten’) en personificatie (‘de kalasnikovs schoten aan flarden’) en door specifiek te zijn (cartoonisten, agenten en bezoekers van een supermarkt) en daarbij ook specifiek te zijn (‘moedige’, ‘dappere’ en ‘onschuldige’) vestigt hij de aandacht op wat hij zegt. Met deze stijlmiddelen spreekt hij de emoties van zijn publiek aan en daardoor wordt wat hij zegt versterkt door de middelen die hij kiest voor de presentatie.

ARGUMENTATIETYPEN

Het is ook van belang welke argumenten politici kiezen om hun standpunt te onderbouwen. Door Aristoteles werden verschillende argumentatietypen onderscheiden. Braet (2007a) gebruikt deze typen ook in zijn retorische kritiek.

1. Argumenten op basis van waarschijnlijkheid
 - a) op basis van tekens
 - b) op basis van causaliteit
2. Argumentatie op basis van waarden
 - a) Op basis van positieve of negatieve eigenschappen
 - b) Op basis van voor- of nadelige gevolgen
3. Argumentatie op basis van analogie (vergelijking van gevallen)
4. Argumentatie op basis van voorbeelden (generalisatie)
5. Argumentatie op basis van gezag

Het soort debat is één van de factoren die mede bepaalt welk type argument gepast en effectief is. Niet elk type is geschikt voor elk standpunt. Type 2 is evaluatief: er zit een bepaald waardeoordeel in besloten en is verwijst dus niet naar een bepaalde stand van zaken in de werkelijkheid. Type 3, 4 en 5 lenen zich ook voor een evaluatief argument, maar kunnen ook wel verwijzen naar een feitelijke situatie. Argumentatietype 1 verwijst altijd naar een feitelijke situatie. Bij politieke debatten zijn argumenten op basis van waarden te verwachten, omdat politici proberen waarden in de maatschappij te verdedigen of versterken. Welke waarden dat zijn, is voor iedere partij anders. Het is interessant om te bekijken of de keuze voor argumentatietypen verschillen tussen het eerste en het tweede debat.

RETORISCHE STRATEGIE

Retorische strategie wordt hier opgevat als de strategische zet of combinatie van zetten die een politicus kan maken. Tot de retorische strategie behoort bijvoorbeeld de tegenstander wijzen op inconsistenties en hem daarmee negatief afschilderen. Dit is een retorische strategie, omdat het een manier is om de eigen bijdrage te versterken die niet gerekend kan worden tot stijl of argumentatie. Ook het niet ingaan op de tegenwerpingen van de tegenstander, of het debat proberen te beïnvloeden door eraan voorafgaand een interview te geven in de media kan een retorische strategie zijn.

Deze drie elementen uit de retorica zullen de basis vormen van de debatanalyse. Deze theoretische basis wordt verder aangevuld met inzichten uit de debattheorie, stilistiek en

taalbeheersing. Daar wordt verder op ingegaan in de volgende paragrafen en tijdens de analyse in hoofdstuk 4. Eerst wordt een specifieke vorm van de *genus deliberativum* uitgelicht, namelijk het debat in de Tweede Kamer.

2.2 SOORTEN DEBAT IN DE TWEEDE KAMER

In tegenstelling tot het Engelse en Franse debat, staat het Nederlandse debat niet bekend als een retorisch rijk debat (Van Haften, 2011: 349). Het trekt daarom ook niet vaak veel publieke belangstelling. Debatten worden tot oneliners teruggebracht in het acht-uur-journaal. Toch moeten we het belang van debatten in de Tweede Kamer niet onderschatten. Te Velde (2010: 121) schrijft hierover:

‘Terwijl duidelijk is dat veel politieke beslissingen in Brussel worden genomen, veel debatten vooral in de media gevoerd worden en de publieke tribune van de Tweede Kamer zelden vol is, is de Kamer nog steeds onontkoombaar, zelfs meer dan lange tijd het geval was.’

Het optreden in de Tweede Kamer kan een politicus maken of breken. Ten tijde van het jihaddebat in september 2014 werden vraagtekens geplaatst bij het functioneren van oud-minister van Veiligheid en Justitie Ivo Opstelten vanwege zijn optreden in de Tweede Kamer. De oppositie stelde dat hij te oud zou zijn om grote debatten als het jihaddebat goed te kunnen voeren, toen bleek dat hij niet goed kon uitleggen wat de consequenties van een bepaalde maatregel waren. Er wordt dus een topprestatie verwacht van de Kamerleden of bewindslieden achter de microfoon. De Kamer kan een plek zijn waar politici hun kwaliteiten bewijzen: Rutte won drie jaar achter elkaar de debatprijs na de Algemene Politieke Beschouwingen (Debatinstituut, 2013). De Tweede Kamer is kortom een plek waar politici kunnen winnen of verliezen.

Zoals de sprekerskwaliteiten van politici verschillen, zo verschillen ook de debatten in de Tweede Kamer. Om een beter beeld te krijgen van de verschillende typen debatten die de Tweede Kamer kent, worden in dit hoofdstuk drie factoren behandeld die van invloed zijn op het soort debat dat gevoerd wordt, te weten de debattypen die de Kamer zelf onderscheidt, de mate van publieke belangstelling, en de mate waarin wetgeving of profilering een rol spelen. Met profilering wordt bedoeld de mate waarin politici bezig zijn het in de schijnwerpers zetten

van zichzelf of hun partij, bijvoorbeeld ten behoeve van verkiezingen of het halen van het nieuws. Profilering vindt dus plaats op de momenten dat ze niet bezig zijn met hun taak: het verbeteren van wetsvoorstellen of het doen van nieuwe voorstellen of het controleren van de regering.

Het eerste onderscheid dat wordt gemaakt wordt bepaald door de debatcategorieën die in de Tweede Kamer worden gehanteerd. Ten eerste kent de Kamer commissievergaderingen en plenaire vergaderingen. In de commissievergaderingen zitten per partij een aantal specialisten. In de plenaire debatten wordt de staatssecretaris of de minister door alle Kamerleden aan de tand gevoeld over bepaalde kwesties. Dat betekent niet dat de Kamer altijd vol zit, dat is alleen het geval bij stemmingen of belangrijke onderwerpen. De plenaire vergadering kent verschillende varianten. Zo is er bijvoorbeeld het wetgevingsdebat, vragenuurtje, het dertigledendebat (voorheen het spoeddebat) en de Algemene Politieke Beschouwingen. Ieder debat kent een andere aanleiding en levert daarom ook een ander soort debat op.

Tijdens een wetgevingsdebat staat een wetsvoorstel centraal. Alle Tweede Kamerleden kunnen een wetsvoorstel indienen dat vervolgens vaak besproken dient te worden, zeker wanneer het een belangrijke wet(swijziging) betreft. Dit soort debat resulteert in een stemming over het wetsvoorstel.

Het vragenuurtje dient om een minister ter verantwoording te roepen en om uitleg te vragen over een bepaalde kwestie. Het vragenuurtje was ooit bedoeld voor fractiespecialisten. Ze konden vragen stellen aan de verantwoordelijke bewindspersoon (Meijer, 2014). Het doel van dit type debat is niet alleen duidelijkheid geven over bepaalde zaken, maar ook om een aantrekkelijk debat voor het publiek neer te zetten.

Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen (APB) worden jaarlijks nauwkeurig voorbereide speeches gegeven die doorspekt zijn met retorisch vuurwerk. Bij retorisch vuurwerk valt te denken aan de stekkerdoos die Jolande Sap tijdens de APB van 2012 meenam om te demonstreren hoe het kabinet 'de stekker eruit moest trekken' en 'het autootje' van Wilders in 2009, waarin hij het kabinet bespote, door een kinderlijk verhaaltje te vertellen over een auto die was vastgelopen in het moeras, als metafoor voor het kabinet. Het is dan ook een moment waarop alle partijen hun houding tegenover de plannen van het kabinet kenbaar maken. Vanwege de grote aandacht voor dit debat is het voor politici een kans om de eigen standpunten voor een groot publiek naar voren te brengen.

Een dertigledendebat (tot 2011 werd dit 'spoeddebat' genoemd) waarvan het Charlie

Hebdo-debat een voorbeeld is, kan worden gehouden wanneer dit door minimaal dertig Kamerleden (een oppositionele minderheid) wordt aangevraagd. Het biedt de gelegenheid om actuele kwesties aan de orde te stellen en verontwaardiging of andere emoties te tonen. Er is, anders dan bij het debat dat in september plaatsvond, geen politiek plan waarop gereageerd kan worden. Doordat het onderwerp niet vastligt kennen deze debatten een vrijer verloop en een grotere diversiteit aan onderwerpen. Sommige commentatoren en Kamerleden zien van dit soort debatten, waarin reacties op de actualiteit worden gegeven, vooral de negatieve zijde: 'populisme, mediocratie, hypes, gebrek aan aandacht voor wetgeving en controle van de regering' (Te Velde, 2015: 191). Te Velde onderschrijft dat dit soort debatten anders zijn dan wetgevings debatten, maar ziet ze vooral als logisch gevolg van de vertegenwoordigende functie van de Kamer. 'Wie alle pathos en 'toneel' afwijst als humbug, ontkent de vertegenwoordigende functie die in de Nederlandse Kamer de laatste jaren meer de ruimte krijgt, mede als reactie op een ontwikkeling die te veel in bestuurlijke richting ging.'

Het tweede criterium is de mate waarin het publiek een rol speelt. Het publiek van een politicus kan worden onderverdeeld in drie verschillende groepen (Tonnard, 2011: 22):

- de politieke tegenstander (antagonist)
- alle andere politici die aanwezig zijn in de Tweede Kamer, de mensen op de publieke tribune of degenen die live meekijken
- het indirecte publiek dat bereikt wordt via de media

Welke doelgroep prioriteit heeft, bepaalt hoe een politicus het debat voert. Hoewel men zou denken dat de politieke tegenstander prioriteit heeft, wordt het indirecte publiek ook erg belangrijk gevonden. Wat journalisten oppikken uit het debat bepaalt de krantenkoppen van de volgende dag. Media hebben daardoor een grote rol in de publieke perceptie van het debat in de Tweede Kamer.

Niet voor alle debatten is evenveel publieke aandacht. Er zijn debatten waarover onder meer de NOS, NRC Handelsblad en de Volkskrant online een *liveblog* op hun website bijhouden en er zijn debatten waarbij ze dat niet doen. Het debat over de aanslagen in Parijs was zo'n *liveblog*-debat. Dat betekent dat er grote publieke aandacht voor was. Bij het debat in september was van een *liveblog* geen sprake. Het is dan ook te verwachten dat het voor politici van belang was om in januari de kiezer te bereiken, terwijl het in september vooral om de politieke antagonist ging (de ministers die het actieplan integrale aanpak jihadisme hadden gepresenteerd). Toch is het niet in het belang van de populariteit van een politicus of een partij

om het indirecte publiek als prioriteit te hebben en dus niet actief deel te nemen aan het debat. Tonnard (2011: 24-25) beweert dat het nadelig is voor een politicus om niet constructief te debatteren door bijvoorbeeld in te gaan op de tegenwerpingen van de antagonist. De politicus wil namelijk wel gezien worden als een coöperatieve partner die deelneemt aan het proces van problemen oplossen. Hij moet dus de balans zien te vinden tussen het bereiken van de kiezer en het meedoen aan het politieke spel en alle conventies die daarbij horen.

Het derde criterium is de mate waarin wetgeving of profilering een rol spelen. Tonnard (2011: 21) maakt onderscheid tussen debatten waarin tot (betere) wetgeving gekomen wordt en debatten waarin de besluiten en de bewindspersonen van het kabinet worden gecontroleerd. Deze twee varianten komen vaak in gemengde vorm voor. Debatten waarin de Tweede Kamer haar wetgevende rol vervult bieden vaak minder ruimte voor profilering dan debatten waarin ministers of staatssecretarissen aan de tand gevoeld worden. Er valt iets voor te zeggen dat dit onderscheid parallel loopt met de debatsoorten: bij dertigledendebatten staat vrijwel nooit de wetgeving centraal en is er automatisch meer ruimte voor profilering.

Om zich in het debat te profileren maken politici gebruik van hyperbolen, metaforen en andere stijlfiguren, of kiezen ze voor een uiteenzetting van hun eigen idealen. Ze gebruiken oneliners en frames of maken verwijten naar andere politieke partijen met als doel zichzelf in een positief daglicht te stellen. Er is niet altijd een scherp onderscheid te maken tussen een debat dat op het creëren van wetgeving gericht is en het debat dat gericht is op profilering. Vaak is er sprake van een mengvorm. Het is daarom nuttiger om het debat te plaatsen op een schaal die loopt van een laag retorisch stijlniveau naar een hoog retorisch stijlniveau, waarbij de suggestie is dat het gebruik van een laag retorisch stijlniveau tot inhoudelijk diepgaandere debatten leidt en het gebruik van een hoog retorisch stijlniveau meer ruimte voor profilering geeft. Daarbij moet gezegd worden dat het een het ander niet uit hoeft te sluiten. Er kunnen vurige debatten worden gevoerd met een hoog stijlniveau waar wetgeving uit volgt. Bovendien zijn er ook verschillen binnen eenzelfde type debat, omdat of er sprake is van een hoog of laag stijlniveau ook afhangt van de politicus die aan het woord is. Al zou het toepassen van een hoog stijlniveau door een politicus natuurlijk ook kunnen wijzen op een verschoven prioriteit van de antagonist naar het indirecte publiek.

2.3 METHODE: VERGELIJKENDE ANALYSE

De presentatiekeuzes die politici maken worden onderzocht middels vergelijkende analyse. Dat wil zeggen dat het debat dat wordt gehouden na de aanslagen wordt vergeleken met het debat

in september om te kijken of er verschillen zijn in de categorieën stijl, argumentatie en retorische strategie. Deze methode is geschikt omdat het lastig zou zijn om een algemene norm op te stellen voor politiek taalgebruik, waar we het Charlie Hebdo-debat aan kunnen meten.

Van Leeuwen (2015) deed eerder een onderzoek naar politiek taalgebruik. Hij onderzoekt in zijn proefschrift hoe de globale indruk die men van de betogen van politici heeft, kunnen worden uitgelegd aan de hand van stilistische keuzes die politici maken. Hij gebruikt hiervoor de begrippen macroniveau en microniveau. Waarom is de algemene indruk dat een spreker meeslepend of wollig spreekt op macroniveau? Welke verklaringen kunnen we hiervoor vinden op microniveau? Dit onderzocht hij in twee fases: eerst bottom-up (inductief) en daarna top-down (deductief). Dit zorgt ervoor dat beide debatten op systematische wijze worden geanalyseerd.

Van Leeuwen gebruikte om onderzoek te doen een checklist als heuristisch instrument. In die checklist werden verschillende elementen van stijl onderscheiden. Daarmee zocht hij stilistische elementen op microniveau die de indrukken op macroniveau verklaarden. Dat is een bottom-up-methode: alle stilistische eigenschappen van de tekst worden daarmee in kaart gebracht. Van Leeuwen pleit er wel voor impressionistisch te werk te gaan: niet alle verschijnselen die met de checklist gevonden kunnen worden zijn relevant. Alleen wanneer de indruk is dat een stilistisch verschijnsel, of argumentatietype die met de checklist gevonden wordt vergelijkenderwijs vaak of op een bijzondere manier voorkomt, wordt het geselecteerd.

Ook voor dit onderzoek is een checklist ontwikkeld, die is opgebouwd uit verschillende elementen van eerder ontwikkelde checklists of uit de literatuur. De stilistische elementen zijn afkomstig van de checklist van Verhagen (2001).¹ De argumentatieve keuzen van de politici worden ontleed met behulp van de Retorische Kritiek van Braet (2007a). Dit wordt gedaan door de argumenten te benoemen aan de hand van argumentatietypen die al in de klassieke oudheid werden onderscheiden. Ze zijn in de checklist te vinden onder categorie C.

Alleen de elementen waarvan verwacht wordt dat ze een interessante uitkomst opleveren zijn overgenomen. Dit betekent dat bijvoorbeeld de categorie 'aanwijzende voornaamwoorden' die Verhagen (2001) gebruikt, niet is meegenomen in de checklist. Waar Verhagen geïnteresseerd was in literaire stijl en Van Leeuwen enkel iets probeerde te zeggen over de stijl van politici, wordt in dit onderzoek geprobeerd de stilistische en argumentatieve elementen te onderzoeken die uitdrukken wat de invloed is van de ingrijpende gebeurtenis op

¹ Deze checklist werd ook gebruikt door Van Leeuwen (2015: 29-32) en is gebaseerd op de checklist van Verhagen (2001). De checklist van Verhagen is gebaseerd op die van Leech en Short (2007).

het debat. Verwacht wordt dat dit effect niet af te lezen zal zijn aan aanwijzend voornaamwoorden. Daarom zijn niet alle stijlcategorieën van Verhagen meegenomen. Op de volgende pagina's is de gebruikte checklist opgenomen. Op basis van deze checklist brengen we in kaart wat de opvallende stilistische en argumentatieve keuzes en retorische strategieën in de debatten zijn. De resultaten en de analyse daarvan worden besproken in hoofdstuk 4.

CHECKLIST

A. Woordgebruik

Algemeen

- Eenvoudig/ingewikkeld (ruwe maatstaf: gemiddeld aantal lettergrepen)
- Register: alledaags/formeel
- Woorden met specifieke connotaties (evaluerend, emotioneel, e.d.)
- Idiomatiche uitdrukkingen
- Jargon
- Bijzonder gebruik van morfologische procedés: bijvoorbeeld samenstellingen, verkleinwoorden

Bijzondere soorten naamwoorden

- Abstract/concreet
- Let met name op nominalisaties ('besparing', 'beheer', 'afname') en andere naamwoorden die gebeurtenissen, toestanden, processen, psychologische en sociale verschijnselen aanduiden ('kritiek', 'wetenschap', 'geweten', 'regering', enz.)

B. Stijlfiguren

Fonologische patronen

- Rijm, alliteratie, assonantie, ritmische patronen

Grammaticale en lexicale patronen

- Gevallen van herhaling (parallisme, zowel op het niveau van de woorden als dat van de grammatica), en 'gespiegelde' opbouw (chiasme)

Semantische patronen

- Onconventioneel of opvallend gebruik van bepaalde betekenissen: vergelijking, metafoor, metonymie, ironie, paradox, enz.
- Hoe impliciet of expliciet (vgl. 'Haar betonnen standpunt gaf geen millimeter mee' vs. 'Zij hield vast aan haar standpunt, alsof het een blok beton was')?
- Wat zijn de begripdomeinen die in dergelijke semantische patronen aan elkaar gerelateerd worden (b.v. beziend-onbeziend bij personificatie)?
- Is er sprake van reactivering van conventionele beeldspraak (vgl. 'Hij schoof de hete aardappel niet alleen door, maar deed er ook nog wat peper bij').
- Zijn er verbanden met fonologische, grammaticale en lexicale patronen te leggen?

C. Argumentatiesoorten

1. Argumenten op basis van waarschijnlijkheid
 - c) op basis van tekens
 - d) op basis van causaliteit
2. Argumentatie op basis van waarden
 - c) Op basis van positieve of negatieve eigenschappen
 - d) Op basis van voor- of nadelige gevolgen
3. Argumentatie op basis van analogie (vergelijking van gevallen)
4. Argumentatie op basis van voorbeelden (generalisatie)
5. Argumentatie op basis van gezag

Categorie A en B van de checklist dienen ertoe te omschrijven wat stilistisch gezien de keuzes zijn die de politici maken. Aan de hand van de antwoorden op de vragen uit deze categorieën kunnen we iets zeggen over het stijlniveau in beide debatten. Met stijlniveau wordt bedoeld of de sprekers bijzonder of alledaags taalgebruik bezigen. Braet (2007a: 120) onderscheidt een lage, midden of hoge stijl. Daarbij geldt voor een lage stijl dat die zich kenmerkt door nauwelijks of geen gebruik van stijlfiguren en een hoge stijl door het gebruik van veel meeslepende stijlfiguren.

Verwacht mag worden dat in het debat na de aanslagen een hoge stijl meer van toepassing is, omdat het debat zich beter leent voor emotionele elementen, gezien de gebeurtenissen. Daarom is het interessant om te kijken naar bijvoorbeeld hun woordgebruik, in welke mate ze intensifieerders gebruiken (zoals 'enorm' en 'afschuwelijke aanslag'). Tevens

wordt het gebruik van stijlfiguren onderzocht, zoals frames, metaforen en herhalingen. In de eerste fase worden ze geteld, in de tweede fase, die in de paragraaf hierna wordt omschreven, wordt gekeken naar de functie en het effect van de stilistische keuzes. In paragraaf 4.2 wordt ingegaan op hoe het onderzoek met de checklist precies in zijn werk gaat.

Onderdeel C van de checklist biedt vijf verschillende argumentatietypen. Door het tellen van het type argumentatie dat voorkomt en dit te vergelijken bekeken of een bepaald type argumentatie beter past bij een bepaald debat. Daarvoor wordt dan een verklaring gezocht.

Het onderzoek van Van Leeuwen (2014) laat zien dat een stilistische analyse ook goed toegepast kan worden op politieke toespraken en dat daarmee interessante inzichten aan het licht kunnen komen. Toch is met alleen een stilistische analyse en de toegevoegde argumentatieve analyse niet het gehele debat in de analyse gevat. Er is nog een element dat bijdraagt aan een volledig beeld van het soort debat waarvan hier sprake is, maar die niet is opgenomen in de checklist, namelijk de retorische strategieën die de politici hanteren. De retorische strategie is lastig te vangen in een checklist, omdat van tevoren niet vaststaat waar naar gezocht moet worden, maar de opvallende verschijnselen zullen wel benoemd worden in de bespreking van de resultaten. Daarbij wordt in sommige gevallen ook genoemd hoe vaak een bepaalde strategie wordt toegepast, waardoor het dus toch kwantitatieve gegevens oplevert.

Hoewel het voordeel van het werken met een checklist is dat het de grondigheid van de analyse vergroot, zijn er ook kanttekeningen bij deze methode te plaatsen². Zo zijn checklists nooit compleet. Ook is het moeilijk aan de hand van de checklist iets te zeggen over het effect van een bepaald argumentatieschema of bepaalde stijlfiguur, omdat dit altijd contextafhankelijk is. Hieraan wordt meer aandacht besteed bij de bespreking van de volgende fase van de methode: de top-down-analyse.

Wanneer in kaart is gebracht welke stilistische en argumentatieve elementen in de tekst voorkomen, volgt de tweede fase: de top-down-analyse. Hiervoor zijn alleen de elementen van belang die bijdragen aan de analyse op macroniveau. Dat betekent in dit geval dat de geselecteerde presentatiekeuzes bijdragen aan het beeld dat bestaat over debatten naar aanleiding van een gebeurtenis die maatschappelijk onrust veroorzaakt. De selectie op zich zegt nog niet veel. Daarom wordt gebruik gemaakt van onderzoek dat duiding geeft aan de relevante selectie van presentatiekeuzes die in fase 1 zijn gedaan. Dit is nuttig omdat stijlmiddelen in verschillende situaties andere effecten kunnen hebben. Daarom zullen de resultaten die uit de analyse worden verkregen, indien nodig, worden geduid met onderzoek uit de taalbeheersing,

² Van Leeuwen (2015: 26-27) bespreekt dezelfde tekortkomingen van de methode.

dat dieper ingaat op het gebruik van bepaalde stijlmiddelen of argumentatievormen, of het taalgebruik van een bepaalde politicus.

Voor die duiding wordt gebruik gemaakt van verschillende theorieën. Met betrekking tot stijlfiguren wordt bijvoorbeeld informatie gehaald uit het Groot retorisch woordenboek (Claes en Hulsens, 2015). In dit lexicon van stijlfiguren staan duizend stijlfiguren en in veel gevallen wordt ook de mogelijke effecten van de stijlfiguren besproken. Ook zal onder meer de Retorische Kritiek van Braet (2007a) worden gebruikt om het effect van stilistische keuzes en de keuze voor een bepaald argumentatietype te verklaren.

Met de selectie van stilistische keuzes, argumentatietypen en retorische strategieën die middels de checklist worden gevonden en de duiding die daaraan wordt gegeven, wordt vervolgens een algemene uitspraak gedaan over het debat naar aanleiding van een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt.

2.4 BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

In dit onderzoek wordt een nieuwe blik geworpen op een bepaalde debatsoort. Hoewel in deze scriptie slechts één situatie aan een analyse wordt onderworpen, komt deze retorische situatie vaker terug in de Tweede Kamer. Hoewel het onderzoek een exploratief karakter heeft, wordt tevens een algemeen kader geschapen van hoe een dergelijk onderzoek gedaan kan worden, door een checklist te ontwerpen, maar ook door voorafgaand aan de argumentatieve en stilistische analyse een maatschappelijke en historische context te schetsen, waarbij wordt ingegaan op zowel de vorm (van het politieke debat in Nederland) als de inhoud (het jihadismedebat en de toenemende dreiging in Nederland).

Het behandelen van iedere stijlfiguur en iedere argumentatieve zet zou het doel van dit onderzoek te buiten gaan. De stijlanalyse is namelijk niet een doel op zich, maar één van de middelen om tot een beter begrip te komen van een specifieke retorische situatie. Om deze reden is de 'impressionistische' methode van Van Leeuwen (2015: 37) toegepast, waarmee wordt bedoeld dat het wordt overgelaten aan het beoordelingsvermogen van de onderzoeker welke presentatiekeuzes nuttig zijn voor het doel van het onderzoek. Daardoor is het geen complete, maar wel een waardevolle *case study*. Door het combineren van het tellen van het aantal stijlfiguren, intensiveerders, et cetera (in fase 1) en het betekenis geven aan de uitkomsten (in fase 2) wordt kwantitatief en kwalitatief onderzoek gecombineerd.

HOOFDSTUK 3 DE CASUS EN DE CONTEXT

Om deze *case study* tot zijn recht te laten komen worden in dit hoofdstuk twee aspecten van het politieke debat en de politieke situatie verder uitgediept. Eerst wordt de onderzochte casus besproken. Welke teksten worden wel onderzocht en welke teksten worden buiten beschouwing gelaten? Daarna wordt het jihadismedeбат onder de loep genomen, zodat duidelijk wordt in welke context beide debatten plaatsvinden. Dit hoofdstuk vormt een daarmee de basis voor de debatanalyse die volgt.

3.1 DE CASUS: HET CHARLIE HEBDO-DEBAT

Dit onderzoek is een *case study*. Hierbij wordt gekeken naar een vooraf vastgesteld corpus dat bestaat uit de teksten van de Tweede Kamerdebatten over het actieplan integrale aanpak jihadisme op 4 september 2014 en (de gevolgen van) de aanslag op Charlie Hebdo en de aanslag op een Joodse supermarkt op 7 januari 2015. Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van de handelingen van de debatten, opgesteld door de Dienst Redactie en Verslag van de Tweede Kamer, te vinden op www.tweedekamer.nl. De teksten zijn als bijlagen aan deze scriptie toegevoegd. De resultaten van de analyse aan de hand van de checklist zijn op aanvraag bij de auteur verkrijgbaar.³

Om in dit onderzoek tot de kern te komen is ervoor gekozen om niet beide debatten volledig te bestuderen, maar om het onderzoek te beperken tot de meest belangrijke inbreng. Dat betekent dat alleen de teksten uit de eerste termijn van de debatten tot het corpus behoren. Deze toespraken zijn voorbereid en bevatten de standpunten en argumenten die de politici zelf graag naar voren willen brengen. In de tweede termijn wordt er enkel nog verduidelijkt en worden dezelfde discussiezetten herhaald. Dit voegt weinig toe aan het onderzoek en is daarom buiten beschouwing gelaten.

Ook worden niet alle partijen meegenomen in de vergelijkende analyse. Kleinere partijen worden buiten beschouwing gelaten. Hiervoor is gekozen omdat het onderzoek anders te omvangrijk zou worden. Bovendien lukt hun bijdrage niet veel reactie uit en is die niet bepalend voor het beeld van het debat. De partijen die worden besproken zijn de VVD, PvdA, SP, CDA, PVV, D66 en GroenLinks. Dat betekent dat de ChristenUnie, SGP, Partij voor de dieren, 50Plus en de afgesplitste groeperingen buiten beschouwing worden gelaten. Een uitzondering op dit selectiecriteria is Groep Kuzu/Öztürk, die op 4 september nog deel uitmaakte van de

³ Dat kan door te mailen naar feisma@hotmail.com.

PvdA-fractie, maar zich in november 2014 afsplitste van de partij na een conflict met het partijbestuur. Kuzu en Öztürk hadden in het Charlie Hebdo-debat een unieke positie, omdat ze zelf islamitisch zijn en daardoor een ander perspectief hebben dan de andere politici. Het gaat in het debat namelijk vaak over de tegenstelling moslim-niet moslim. Daarom is hun inbreng het bestuderen waard. De interruptiedebatjes tijdens de spreektijd van de bestudeerde sprekers zijn meegenomen (dus bijvoorbeeld wanneer Seegers (CU) Dijkhoff (VVD) interrumpeert), maar de interrupties in de spreektijd van de niet-meegenomen sprekers (dus wanneer Dijkhoff in de spreektijd van Seegers hem interrumpeert) zijn niet meegenomen.

Wanneer debatten worden vergeleken en daarbij zaken worden geteld, dan is het van belang dat de teksten vergelijkbaar zijn. Wanneer het eerste debat 100.000 woorden zou zijn en het tweede 25.000, dan waren de tellingen niet te vergelijken geweest. Dat is niet het geval. De handelingen van beide debatten bestaan samen uit iets meer dan 48.000 woorden. Daarvan beslaat de eerste termijn van het debat in september bijna 23.000 woorden en de eerste termijn van het Charlie Hebdo-debat iets meer dan 25.000 woorden. Dat deze getallen dicht bij elkaar liggen betekent dat de getelde zaken uit de checklist representatief zijn. Zo kan bijvoorbeeld gesteld worden dat ‘in het Charlie Hebdo-debat stijlfiguur x vaker voorkomt’ en is duidelijk dat dit niet ligt aan een verschil in omvang van de debatten.

3.2 DE CONTEXT: HET JIHADISMEDEBAT IN NEDERLAND

Voordat de aanslag op het Franse satirische weekblad Charlie Hebdo plaatsvond, was er in Nederland al jaren een publiek en politiek debat gaande over (de gevolgen van) moslimextremisme en jihadisme in Nederland. Om een vergelijking te maken tussen de situatie voor het Charlie Hebdo-debat en de situatie daarna, wordt eerst in algemene zin ingegaan op (de invloed van) terrorisme en jihadisme in Nederland, om vervolgens in de debatanalyse te bekijken of, en zo ja hoe de aanslag op Charlie Hebdo het debat op scherp heeft gezet.

[Terrorisme is] het uit ideologische motieven dreigen met, voorbereiden of plegen van op mensen gericht ernstig geweld, dan wel daden gericht op het aanrichten van maatschappij-ontwrichtende schade, met als doel maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen, de bevolking ernstige vrees aan

te jagen of politieke besluitvorming te beïnvloeden. (www.aivd.nl, z.j.)

Sinds de aanslagen in Amerika op 11 september 2000 spelen terrorisme en moslimextremisme een steeds grotere rol in de westerse samenleving. Voor 2004 kwam terrorisme in Nederland vooral van de links-extremistische kant. De moord op Theo van Gogh door Samir A. markeerde een verandering hierin. Plots was er ook in Nederland sprake van geweld door moslimextremisten. Het was de voedingsbodem voor de opkomst van Lijst Pim Fortuyn (LPF) en later de Partij voor de Vrijheid (PVV) van Geert Wilders. De opkomst van populistische partijen betekende ook een verandering van het debatklimaat.

Een vrij recente ontwikkeling is de toename in het aantal 'jihadreizigers'. Dat zijn vaak jonge mannen en vrouwen die naar het Midden-Oosten vertrekken om te vechten voor organisaties als Islamitische Staat (IS). Jihadisme is volgens de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) een politieke stroming gestoeld op een zeer radicale interpretatie van de Islam (www.aivd.nl, z.j.). Alles wat volgens jihadististen afwijkt van de 'zuivere leer' moet worden bestreden met een heilige oorlog. Daarvoor kiezen ze zeer gewelddadige middelen, zoals bijvoorbeeld onthoofdingen, die worden gefilmd en op internet worden geplaatst (www.aivd.nl, z.j.).

In maart 2013 werd het dreigingsniveau in Nederland (vastgesteld door de NCTV) verhoogd naar substantieel. Dat is de op één na hoogste classificering van de vier mogelijke dreigingsniveaus (minimaal, beperkt, substantieel, kritiek). Het houdt in dat de kans op een aanslag reëel is, maar niet acuut. In de zomer van 2014 was er veel opschudding. Er doken op internet video's op van de onthoofding van de Amerikaanse journalist James Foley en de Israëliisch-Amerikaanse journalist Steven Sotloff. In de Schilderswijk in Den Haag werden in juli twee betogingen gehouden waarbij IS werd gesteund en IS won terrein in Irak.

In Nederland is er vooral angst voor geradicaliseerde jongeren die afreizen en daarna weer terugkomen naar Nederland, geïnspireerd door het gedachtegoed van IS. Op 30 juni 2014 meldde de NCTV dat er ongeveer 3000 Europese jihadgangers zijn, waarvan er circa 130 vanuit Nederland naar oorlogsgebieden zijn gereisd. Daarvan zijn er ruim dertig teruggekeerd (AIVD, 2014). Om dit tegen te gaan en meer grip te krijgen op deze vaak kwetsbare en beïnvloedbare groep stelde het kabinet in de zomer van 2014 het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme op. Het bevat een overzicht van de maatregelen en de acties die jihadisme een halt toe moeten roepen. 'Het doel van dit programma is drieledig: het beschermen van de democratie en

rechtsstaat, het bestrijden en verzwakken van de jihadistische beweging in Nederland en het wegnemen van de voedingsbodem voor radicalisering' (Actieprogramma, 2014). De maatregelen uit dit actieprogramma zijn onder te verdelen in vijf onderdelen:

- Risicoreductie jihadgangers: de risico's die uitgaan van jihadgangers worden met alle mogelijke middelen beperkt. Het gaat hier om strafrechtelijke, bestuurlijke en maatschappelijke maatregelen om jihadgangers aan te pakken opdat ze geen verdere schade kunnen aanrichten.
- Interventies uitreis: potentiële uitreizen worden voorkomen of bemoeilijkt.
- Radicalisering:
 - a. Ronselaars worden aangepakt, verspreiders van de ideologie worden verstoord, hun bereik beperkt en verspreiding van de radicale boodschap wordt een halt toegeroepen.
 - b. Radicalisering wordt gesignaleerd, tegengegaan, nieuwe aanhang van de jihadistische beweging wordt voorkomen en tegengeluiden worden gestimuleerd.
 - c. Maatschappelijke spanningen worden tegengegaan omdat deze mede een voedingsbodem kunnen zijn voor radicalisering.
- Sociale media: de verspreiding van online radicaliserende, haat zaaiende, gewelddadige jihadistische content wordt bestreden.
- Informatie-uitwisseling en samenwerking: om de effectiviteit van de betrokken organisaties te optimaliseren wordt geïnvesteerd in kennis, kunde, en samenwerkingsverbanden op lokaal, nationaal en internationaal niveau.

Een deel van de 38 maatregelen zijn niet nieuw. Ze hebben al een wettelijke basis en werden al toegepast ten tijde van het debat. Acht maatregelen werden geïntensiveerd en er kwamen negen nieuwe maatregelen bij. In het debat op 4 september werd voornamelijk gesproken over het afpakken van paspoorten zonder tussenkomst van de rechter en het opslaan van reisgegevens van alle reizigers. Beiden voorstellen konden op veel kritiek rekenen van de oppositie. Het opslaan van reisgegevens oogstte zelfs kritiek van coalitiepartner PvdA en ook de VVD kwam er tijdens het debat op terug.

Zoals voorzien brengen de ministers voortgangsrapportages uit, waarin ze de stand van zaken schetsen betreft het invoeren van de maatregelen en de effecten daarvan. Een dergelijke rapportage kwam uit op 12 november 2014, na het debat in september, maar nog voor de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo. Daaruit bleek dat er bij verschillende organisaties mensen waren vrijgemaakt om de problemen aan te pakken, bijvoorbeeld ten aanzien van de

aanpak van de financiering van jihadisme. Ook lagen er twee wetsvoorstellen klaar die zo mogelijk nog in 2015 moesten worden ingevoerd (Asscher & Opstelten, 2014). Het betreft het intrekken van het Nederlanderschap en de 'Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek in verband met de selectieve woningtoewijzing op grond van overlast gevend, crimineel, extremistisch of radicaal gedrag'. De andere wetsvoorstellen zullen in het voorjaar van 2015 in consultatie worden gebracht.

Tijdens de uitwerking van de wetsvoorstellen vond de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo plaats, en de aanslag op een Joodse supermarkt. Dat de aanslagen in verband worden gebracht met moslimextremisme en jihadistisch geweld is logisch als er wordt gekeken naar het profiel van de daders (De Zwaan, 2015). De broers Chérif en Saïd Kouachi radicaliseerden op latere leeftijd in de buitenwijken van Parijs. Dit gebeurde in de Addawa-moskee in het noordoosten van Parijs. Ze ronselden daar jongeren om tegen de Amerikanen in Irak te vechten. In januari 2005 werd Chérif met een groep vrienden opgepakt als ze op het punt staan via Syrië naar Irak te reizen voor de jihad. Hij werd veroordeeld tot drie jaar cel, voor het ronselen van andere jongeren voor de jihad. Het is onduidelijk of de broers daarna nog een keer naar Syrië zijn gereisd voor militaire training, maar dat zou wellicht verklaren dat ze tijdens de aanslag koel en beheerst met hun Kalasjnikovs omgingen. Tijdens de aanslag op de redactie riepen ze beiden 'Allahu Akbar' (Allah is groot) en 'Wij hebben de profeet gewroken'.

Het is niet ondenkbaar dat dit soort geweld ook in Nederland zal plaatsvinden. Op 30 juni 2014 presenteerde de AIVD een rapport met de titel 'Transformatie van het jihadisme in Nederland.' Hierin was de volgende passage te lezen:

'Toch moet ook op korte termijn rekening gehouden worden met de dreiging van aanslagen in Europa. Deze kunnen op eigen initiatief van doorgeradicaliseerde terugkeerders ontstaan, maar ook worden geïnstigeerd door Al Qaida-operatives die Syrië zien als rekruteringsbasis voor het voeren van de wereldwijde jihad en hiervoor Europese Syriëstrijders zouden kunnen inzetten. [...]

Binnen Nederland zal een nieuwe aanpak moeten worden gevonden om de weerstand tegen jihadisme te vergroten. Nieuwe preventieve en repressieve maatregelen zullen uit moeten gaan van de nieuwe structuur en het veranderde karakter van de jihadistische beweging in Nederland.'

Dat deze teruggekeerde jihadreizigers een reëel gevaar voor de samenleving vormen, was dus al duidelijk, maar het werd nog eens benadrukt door de aanslagen in Parijs.

Geert Wilders (PVV) vroeg na de aanslag een debat aan en Joran van Klaveren (Groep Bontes/Van Klaveren) vroeg daarbij ook om een brief van de Premier. In de brief aan de Kamervoorzitter voor het Charlie Hebdo-debat schreef Rutte (2015):

‘De NCTV heeft na de aanslag in Parijs nogmaals bevestigd dat de dreiging substantieel blijft. Wat er gebeurd is, is verschrikkelijk, maar past in het dreigingsbeeld. De betrokken inlichtingen- en veiligheidsdiensten stellen alles in het werk om aanslagen te voorkomen. Er worden passende maatregelen genomen, zichtbaar en onzichtbaar, als dat noodzakelijk wordt geacht. Onze inspanningen zijn breed ingebed in een contraterrorisme strategie – en specifiek uitgewerkt in het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme – en zijn erop gericht aanslagen te voorkomen, nieuwe aanwas van de jihadistische bewegingen tegen te gaan en deze beweging te verzwakken.[...] De gebeurtenissen in Parijs onderstrepen de urgentie van deze maatregelen.’

In het debat bleek dat de verschillende partijen geen genoegen namen met de aanpak die Premier Rutte in zijn brief bepleitte. In de landelijke politiek werd gedebatteerd over maatregelen; op regionaal en lokaal niveau werd er naar aanleiding van de aanslag actie ondernomen. De beveiliging van Franse gebouwen in Den Haag werd door burgemeester Jozias van Aartsen opgevoerd (ANP, 2015). Burgemeester Van der Laan van Amsterdam ging in gesprek met de redacties in zijn stad, die zich bedreigd voelden (De Volkskrant, 2015). In het volgende hoofdstuk wordt het debat in september 2014 geanalyseerd en wordt onderzocht wat de verschillen zijn met het debat in januari 2015. Op basis van de achtergrondkennis over het politieke debat in Nederland, jihadisme en de gevolgen van terrorisme voor de (politieke) praktijk wordt een beeld geschetst van de situatie in de Tweede Kamer voor de aanslagen en erna.

HOOFDSTUK 4 ANALYSE VAN DE DEBATTEN

Nu de algemene context van het debat en de achtergrond van het jihadismedebat is geschetst, worden hier de resultaten van de *case study* weergegeven en geanalyseerd. Voor welke stilistische en argumentatieve middelen kiezen politici om hun standpunten duidelijk te maken? Wat zijn de verschillen tussen de debatten? Dit wordt gedaan door het debat na de aanslagen te vergelijken met het debat in september. Eerst wordt de werkwijze tijdens het onderzoek uiteengezet. Daarna wordt ingegaan op het verder specificeren van het soort debat dat hier centraal staat aan de hand van de criteria die uiteengezet zijn in het theoretisch kader. Vervolgens worden de resultaten genoemd, gevolgd door een analyse van die resultaten en de andere retorische keuzes die opvallen bij het bestuderen van het debat.

4.1 WERKWIJZE

De analyse van de debatten vond plaats zoals omschreven in paragraaf 2.3 middels een checklist die de stilistische en argumentatieve keuzes aan het licht moest brengen. De teksten die zijn onderzocht zijn te vinden in de bijlagen. Ook de checklist is in de bijlagen terug te vinden.

Aan de hand van de checklist zijn de debatten geanalyseerd op stilistische en argumentatieve presentatiekeuzes. Het programma *atlas.ti* (zie www.atlasti.de) bood de mogelijkheid om de labels in de checklist te verbinden aan de relevante tekstfragmenten. Door de labels aan de tekst te koppelen werd ook duidelijk hoe vaak bepaalde keuzes voorkwamen. Ook was het mogelijk een overzichtelijke lijst te maken van alle fragmenten per label, waardoor makkelijk gekeken kon worden naar wat voor soort tekst kenmerkend was voor een bepaald label. Doordat het debat in september en het Charlie Hebdo-debat als twee aparte debatten geanalyseerd zijn, zijn de aantallen en de verschijningsvormen van iedere opvallende presentatiekeuze ook met elkaar vergeleken. Zie voor een illustratie van de werkwijze met *atlas.ti* het onderstaande *screenshot*.

De heer **Roemer** (SP):

Mevrouw de voorzitter. Waarom keren mensen die hier geboren zijn, zich tegen onze samenleving? Waarom steunen mensen die hier zijn opgegroeid, het vreselijkste gruwelijke geweld? Hoe kan het dan dat sommige van onze kinderen onze vijanden worden? Bij het zien van de beelden van IS- terroristen in Irak en Syrië, het brute geweld dat zij plegen tegen vrouwen en kinderen en de gewetenloosheid waarmee zij te werk gaan, vraag je je af hoe het kan dat mensen hun menselijkheid compleet verliezen. Deze gruwelen zijn niet alleen ver weg, maar komen steeds weer dichterbij als we zien dat ook mensen in ons land deze barbarij steunen. In onze politieke polder woedt al jarenlang een stille veenbrand, waarvan nu in sommige buurten de vlammen uitslaan. Een aantal jonge mensen betuigen steun aan de gruwelen van de Islamitische Staat en zetten moslims die er wel trots op zijn dat ze hier wonen en leven als verraders weg. Sommige mensen die terugkeren uit Syrië of Irak willen hier mogelijk aanslagen plegen.

Je mag in ons land heel veel zeggen, maar je mag hier niet alles doen. Je mag niet haat zaaien, niet discrimineren, niet aanzetten tot geweld. Je mag geloven, je mag ongelovig zijn, maar we zijn allemaal gelijkwaardig. De wetten en regels gelden voor iedereen en iedereen moet zijn recht kunnen halen. Net zoals velen, heb ik bij het zien van demonstrerende IS'ers gedacht: AIVD, politie, Openbaar

In de checklist zijn telbare en niet-telbare elementen opgenomen. Zo is het aantal metaforen of het aantal keren dat het argumentatietype autoriteitsargumentatie wordt gebruikt wel te tellen, maar bij alledaags of formeel taalgebruik is dat lastiger. Dat betekent dat categorie B en C van de checklist zijn geteld en sommige onderdelen in het algemeen zijn beoordeeld. In de volgende paragraaf worden de resultaten van het onderzoek met de checklist weergegeven. Maar eerst wordt de theoretische basis die is gelegd in hoofdstuk 2, toegepast op het debat in september en in januari.

4.2 SOORT DEBAT

In hoofdstuk 2 is een theoretische basis gelegd die aan de hand van drie criteria het type debat omschrijft. Die drie criteria worden nu toegepast op het debat in september 2014 en het Charlie Hebdo-debat, omdat dit bijdraagt aan het creëren van een compleet beeld van beide debatten. Ook wordt ingegaan op de retorische exigentie en wordt bepaald of daarvan sprake was in de debatten die hier centraal staan.

Het eerste criterium is de soorten debat die de Tweede Kamer zelf onderscheidt. Het debat in september en dat in januari zijn beide plenaire debatten. Toch verschillen ze van karakter. In januari wordt een dertigledendebat (spoeddebat) gehouden en in september is de aanleiding van het debat het actieplan integrale aanpak jihadisme. Dit zorgt ook voor de nodige vormverschillen. Het debat in september was duidelijk anders: daar werd een plan geïntroduceerd dat moest leiden tot betere of nieuwe wetgeving, of een betere uitvoering daarvan. Ondanks het feit dat het ook werd aangegrepen om kritiek te leveren op het kabinet en op andere partijen, leverde het een debat op met meer 'richting' in de zin dat het centrale onderwerp vaststond en dat van tevoren duidelijk was wat de inhoud van het debat zou zijn en wat het doel was: namelijk het ondervragen van de ministers en de staatssecretaris over het

actieplan, met als doel het verbeteren van het plan.

Het tweede criterium dat we bekijken is de mate waarin het publiek een rol speelt. Er worden drie soorten publiek onderscheiden (Tonnard, 2011: 21):

- de politieke tegenstander (antagonist)
- alle andere politici die aanwezig zijn in de Tweede Kamer, de mensen op de publieke tribune of degenen die live meekijken
- het indirecte publiek dat bereikt wordt via de media

Hierbij is een duidelijk verschil te zien tussen de twee debatten. In januari was er niet alleen aandacht voor de politieke antagonist (de ministers en de staatssecretaris), maar door de grote publieke belangstelling ook voor het indirecte publiek. Over het debat na de aanslagen werden verschillende *liveblogs* bijgehouden en alleen al dat het debat gehouden zou worden was nieuwswaardig (Berentsen, 2015). Daarom is de verwachting ook dat de prioriteit van de politici ligt bij het indirecte publiek. Deze grote publieke belangstelling was veel minder aanwezig in september. Toen lag de prioriteit bij de publieke tegenstander omdat het actieplan toen ter discussie werd gesteld en de makers dus ondervraagd werden.

Dat de belangstelling groot was in januari geldt overigens niet alleen voor het publiek: de Tweede Kamer zat vrijwel vol, terwijl in september slechts enkele Kamerleden kwamen opdagen. Een ander verschil tussen de debatten is dat in september niet alle fractievoorzitters spraken, maar dat de VVD en de Christenunie ervoor kozen om hun woordvoerder voor Veiligheid en Justitie (Dijkhoff voor de VVD en Seegers voor de Christenunie) het woord te laten voeren.

Het derde criterium heeft betrekking op de mate waarin het debat gericht is op het doorvoeren of bediscussiëren van nieuwe wetgeving of het neerzetten van eigen gedachtegoed (ook wel: profileren). Ook in dit opzicht is er een verschil tussen de twee debatten. In september leverden alle partijen stevige kritiek op het actieplan en werd er weinig tegenover gezet. Uitzonderingen daarop waren twee voorstellen: het CDA wilde het verheerlijken van geweld strafbaar stellen en GroenLinks wilde de eerder afgeschafte deradicaliseringsprogramma's terugbrengen. Ook de bezuinigingen op politie en OM kwamen ter sprake. In januari was het debat meer open. Vrijwel alle partijen presenteerden nieuwe ideeën. Dat zorgde er ook voor dat in het debat een breder scala aan onderwerpen voorbij kwam. Het wordt een opeenvolging van statements. In september gaat het over het plan. Er is een duidelijke lijn. Na Charlie Hebdo is die er in mindere mate. Mieke Buunk (2014: 35) schreef

een scriptie over spoeddebatten, waarin ze in gaat op de forumfunctie van dit soort debatten. Het spoeddebat met de forumfunctie heeft drie kenmerken:

- Het draait in eerste instantie om profilering van politici (en dus minder om het geven van argumenten voor oplossingen of beleidsbeïnvloeding, maar meer om het geven van standpunten van de eigen partij en het uiten van onvrede met de huidige stand van zaken).
- De forumfunctie dient als uitlaatklep voor politici om hun hart te luchten over een bepaalde actuele gebeurtenis.
- De forumfunctie is belangrijke functie wanneer het gaat om agendering van een bepaald onderwerp.

Deze drie aspecten van de forumfunctie zijn ook te zien in het debat in januari. Het debat op zich werd aangevraagd om de laatste reden: agendering. De eerste twee kenmerken zien we ook duidelijk terug in het debat. Politici willen zich profileren, geven het kabinet de schuld van de situatie die is ontstaan en de politici kunnen (soms op emotionele wijze) hun hart luchten over de aanslagen en de situatie in Nederland.

Wat betreft profilering en het eigen gedachtegoed centraal stellen viel op dat veel partijen één idee centraal stelden. Zo wilden de Christenunie en de SGP dat Joden in Nederland beter beschermd werden en zetten de SP en de PvdA zich in voor het terugdraaien van de bezuinigingen op het OM en de politie en wilde de VVD dat het mogelijk werd het oorlogsrecht toe te passen op IS. De partijen zochten voor deze plannen in het debat openlijk medestanders. Dit deden ze bijvoorbeeld in interrupties, zoals hier Roemer probeerde steun te krijgen van Pechtold om de bezuinigingen op het Openbaar Ministerie terug te draaien:

“U hebt ingestemd met een bezuiniging van 260 miljoen op de politie, terwijl nu al de helft van de wijkagenten wordt ingezet om te posten. U hebt ermee ingestemd. Dat mag. Nu we weten hoe de situatie ervoor staat, vraag ik echter om nu echt maatregelen te gaan nemen en mee te gaan doen. Anders is het alleen vragen stellen, vragen stellen. U zat en zit in een positie waarin u meer kunt doen, dus hoop ik dat u nu met mij mee gaat doen om die bezuinigingen op de politie en het Openbaar Ministerie in elk geval

voor dit jaar weg te halen. Doet u mee of blijft u alleen maar symbolisch vragen stellen?”

Uit dit fragment blijkt dat dit debat wordt gebruikt om druk uit te oefenen op de politieke opponent. Alle partijen hebben namelijk een gezamenlijk doel: terrorisme een halt toe roepen. Tegen deze vraag is het moeilijk nee zeggen, omdat dat de indruk wekt dat Pechtold niet mee wil doen en zo het plan dwarsboomt.

Dan rest de vraag of er sprake is van retorische exigentie in het Charlie Hebdo-debat en of dit verschillend is van het debat in september. Tijdens het Charlie Hebdo-debat spreken maar liefst vijftien sprekers. Dat zijn alle fracties of afsplitsingen die de Kamer kent. Hoewel bijvoorbeeld Norbert Klein, van de afgesplitste fractie Klein, maar anderhalve minuut spreektijd heeft, meent hij toch iets te moeten zeggen.

Tijdens het september-debat zaten er nog maar 14 fracties in de Kamer, waarvan er 12 spreektijd aanvroegen. De van de PVV afgesplitste Roland van Vliet en De Partij voor de Dieren spraken niet en Norbert Klein sprak namens de fractie Klein en namens 50PLUS. De grote belangstelling om tijdens het januari-debat iets te zeggen wijst erop dat de behoefte om retorisch discours te creëren aanwezig is. Bovendien blijkt uit het volgende fragment van Pechtold dat hij het idee heeft dat door dit debat iets kan veranderen:

“We moeten opstaan tegen hen die angst misbruiken om mensen tegen elkaar op te zetten en de polarisatie aanjagen. Daarom is het goed dat we vandaag dit debat voeren. Ik heb niet de illusie dat we dé oplossing zullen vinden om terrorisme uit te bannen of dat de integratie na vandaag één groot succesverhaal wordt. Sterker, debatten die hier in deze zaal over integratie worden gevoerd, doen de integratie meestal weinig goeds. Integratie is toch vooral: je gaat naar school, je hebt een baan en je houdt je aan de wet. In dit debat is het aan ons, aan de politiek, om de angst van mensen een plek te geven en weg te nemen. Wij blijven weerbaar waar mogelijk en realistisch waar nodig, want veiligheid is niet maakbaar.”

Een kenmerk van retorische exigentie is dat ingaan op de problematiek een deel van de oplossing van de problematiek is. Pechtold wilde door het debat te voeren angst wegnemen en

polarisatie tegengaan. En ook veel andere politici maken gebruik van hun rol als politicus om uit te spreken dat men niet te ver van elkaar verwijderd moet raken. Hun stellingname in het Charlie Hebdo-debat, los van hun eigen standpunt, kan bijdragen aan een gevoel van eenheid onder de bevolking. Dit proberen ze dan ook uit te dragen in het debat. Het onderstreept het belang van speeches van belangrijke publieke personen, zoals de fractievoorzitters in de Tweede Kamer.

4.3 RESULTATEN

Hieronder zijn de resultaten te zien van de analyse in atlas.ti. Zoals eerder gezegd is de ‘impressionistische’ methode toegepast, wat wil zeggen dat hieronder alleen resultaten worden weergegeven van categorieën die ook daadwerkelijk een verschil aantonen tussen de twee debatten, in kwantitatief of in kwalitatief opzicht, en alleen wanneer de verwachting is dat dit iets zegt over de invloed van de ingrijpende gebeurtenis op de presentatiekeuzes van de politici.

Bovendien zijn in de tabel alle telbare elementen opgenomen. Daarmee is niet alles duidelijk, zo is in de checklist onder A bijvoorbeeld ook de vraag opgenomen of het taalgebruik alledaags of formeel is. Op dit soort niet-telbare elementen wordt verder ingegaan in de volgende paragraaf. Ook daarvoor geldt dat ze alleen worden besproken wanneer er een verschil is waargenomen tussen de debatten.

Voor categorie B geldt dat in de tweede fase de stijlfiguren overbleven als belangrijke categorie, dit omdat de keuze voor een stijlfiguur gezien wordt als een bewuste presentatiekeuze die in sommige gevallen in verband kan worden gebracht met de impact van de aanslag. Er zijn in het debat dus wel andere zaken waargenomen die onder categorie B in de checklist vallen, maar die blijven buiten de analyse omdat ze niet in verband gebracht kunnen worden met een verschil in de presentatiekeuzes van de politici voor en na het debat.

Categorie in de checklist	Aantal keer voorgekomen in het debat in september	Aantal keer voorgekomen in het debat in januari
A Woordgebruik		
Intensiveerders	100	109
B Stijlfiguren		
Climax	1	2
Drieslag	3	4

Exempla	6	4
Frame	11	7
Herhaling	10	5
Metafoor	11	19
Retorische vraag	-	3
Antithese	3	-
	45	44
C Argumentatieypen		
Argumentatie op basis van analogie	2	1
Argumentatie op basis van voorbeelden	4	2
Argumentatie op basis van waarden	7	4
Argumentatie op basis van autoriteit	6	-
Argumentatie op basis van waarschijnlijkheid	3	-
	22	7

4.4 ANALYSE

In deze paragraaf zullen de resultaten die zijn naar voren zijn gekomen bij het onderzoek met de checklist worden geduid aan de hand van voorbeelden en aanvullende literatuur. Ook worden retorische strategieën die politici toegepast hebben besproken. De resultaten worden geanalyseerd in verschillende categorieën. Daarmee is geprobeerd een antwoord te krijgen op de vraag:

Is een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt van invloed op de presentatiekeuzes die politici maken in het debat in de Tweede Kamer, en zo ja, waaraan is dat te zien?

Wanneer wordt gekeken naar de omstandigheden van het debat blijkt dat er veel verschillen zijn. Dat is uiteengezet in paragraaf 4.2 over het soort debat. Nu worden echter de resultaten van de analyse met de checklist verder onder de loep genomen. De algemene indruk hiervan is dat stilistische verschillen tussen de twee debatten wel aanwezig, maar niet zeer evident zijn. Er blijken ook veel overeenkomsten te zijn, omdat de debatten hetzelfde onderwerp hebben. De verschillen die wel zijn gevonden zijn wel te verklaren door de aanslag, maar ook doordat het debat in januari een ander type debat is: geen wetgevingsdebat, maar een dertigledendebat, wat dan wel weer een verschil is dat wordt veroorzaakt door de aanslagen.

Om een overzicht te geven van de bevindingen tijdens het onderzoek met de checklist, en de zaken die niet met de checklist gevonden werden, maar wel iets zeggen over de invloed van de aanslag op het debat, volgen nu een aantal korte besprekingen van de meest opvallende bevindingen. Eerst worden de categorieën van de checklist behandeld en daarna wordt ingegaan op de retorische strategieën.

CATEGORIE A: WOORDGEBRUIK

Bij categorie A is gekeken naar het woordgebruik van de politici. De checklist onderscheidt verschillende categorieën waarin een vergelijking is gemaakt. In veel van die categorieën is geen verschil waargenomen tussen de twee debatten. Zo gaan de politici in januari niet meer of minder ingewikkelde woorden gebruikt, jargon gebruiken, formeel praten of idiomatische uitdrukkingen gebruiken. De politieke situatie op zich vraagt al om een bepaald soort taalgebruik, dat bijvoorbeeld meer formeel is dan alledaags.

Dat er weinig verschil waargenomen is blijkt ook uit de telling van het aantal intensiverders dat in de debatten voorkwam. Het aantal intensiverders dat geteld in is september is 100 en in januari zijn 109 intensiverders gebruikt. Intensiverders worden gebruikt om een boodschap kracht bij te zetten. Van Mulken en Schellens (2012: 29) definiëren dit type woorden als volgt:

‘Een element in een uiting is een intensivering wanneer het element kan worden weggelaten of vervangen met als resultaat: een grammaticaal correcte zin die in de context relevant is én een minder krachtige evaluatie tot uitdrukking brengt.’

Het is dus bij uitstek een presentatiekeuze die de perceptie van de toehoorder beïnvloedt.

Hoewel er geen kwantitatief verschil is, is er in deze categorie wel een kwalitatief verschil merkbaar. In het debat in januari concentreren de intensieveerders zich in de inleidingen. Daarin wordt vaak ingegaan op de aanslagen en wordt afschuw uitgesproken over de aanslagen. Dat gedeelte leent zich daarom het beste voor emotioneel en verheven taalgebruik. Daarin worden dan ook relatief veel intensieveerders gebruikt. In de interruptiedebatten komen er veel minder intensieveerders voor. Een voorbeeld van het gebruik van intensieveerders komt uit de inleiding van Van Haersma Buma in het debat in januari. Alle onderstreepte woorden zijn gelabeld als intensieveerders.

“Mevrouw de voorzitter. De terreur in Parijs heeft in heel Europa afschuw gewekt. Nietsontziende moslimradicalen hebben met hun aanslagen op Charlie Hebdo en op de joodse supermarkt onze westerse samenleving in het hart geraakt. Het is niet voor het eerst dat Europa door extreem terreurgeweld wordt geraakt. Het is ook niet voor het laatst. De vraag is niet of, maar waar en wanneer een volgende aanslag zal worden gepleegd. Dat kan ook in ons land zijn. De terreur van de radicale islam is de grootste bedreiging voor onze veiligheid op dit moment.”

Van Haersma Buma maakt de keuze om te zeggen ‘nietsontziende’ moslimradicalen. Door die woordkeuze versterkt hij zijn betoog. Toch ging het ook in september al over ‘gevaarlijke radicaliseringstrends’ en ‘draconische maatregelen’. Er zijn dus geen grote kwantitatieve verschillen in het aantal intensieveerders tussen de twee debatten, maar er kan wel vastgesteld worden dat de intensieveerders zich in januari meer concentreren in de inleiding.

CATEGORIE B: STIJLFIGUREN

Stijlfiguren zijn naast woordgebruik een andere manier om aandacht te vragen voor wat er gezegd wordt, of om wat gezegd wordt kracht bij te zetten. Tussen de debatten in september en januari is geen significant verschil te zien in het aantal stijlfiguren in bepaalde categorieën: in september waren het er 45 en januari waren het er 44. Toch zou het de stijlanalyse tekort doen wanneer niet wordt ingegaan op een aantal van de stijlfiguren die worden gebruikt. Er zijn namelijk wel degelijk verschillen te zien in de manier waarop stijlfiguren worden ingezet, met

name frames. Daarom wordt in deze categorie framing uitgelicht.

Politici maken graag gebruik van frames. Dat deden ze dan ook in het debat over het actieplan en het debat na de aanslagen. Lakoff (1980) beschrijft framing als volgt:⁴

‘Een frame is een specifieke bundel van talige en visuele elementen waarmee men bij een boodschap bepaalde delen naar voren brengt en andere delen verbergt, om de luisteraar naar de gewenste interpretatie van de boodschap te leiden.’

Bekende frames zijn bijvoorbeeld ‘gelukszoekers’ voor asielzoekers of ‘villasubsidie’ voor hypotheekrenteaftrek. Hieronder is een overzicht te vinden van de frames die in de debatten voorkwamen.

September	Januari
Gedachtepolitie <i>Pechtold over het plan van het CDA om verheerlijking van geweld strafbaar te maken</i>	Wapenwedloop van repressiemaatregelen <i>Pechtold over de vele plannen waarmee het kabinet kwam</i>
Jihadhooligans, haatimams, <i>Pechtold herhaalt de woorden van minister Asscher, die hij verwijt het debat te hebben opgehitst</i>	Oorlogsretoriek (overkoepeld frame) <i>Zijlstra praat in termen van oorlog (vechten/winnen/(met hand en tand) verdedigen/afpakken enz.)</i>
Opgewarmde prak <i>Pechtold over het actieplan</i>	Islamterrorisme <i>Wilders over de aanslagen</i>
Paniekvoetbal <i>Pechtold over het actieplan</i>	Wegkijkers van de politieke elite <i>Wilders over het kabinet en de andere oppositiepartijen</i>
Wegkijkers (wegkijkelite) <i>Wilders over het kabinet en de andere</i>	Islamisering <i>Wilders over wat er met Nederland gebeurt</i>

⁴ Vertaling: Jong, J. de (2012). Waarom maken politici graag gebruik van framing? In M. Boogaard en M. Jansen (red.), *De Taalcanon. Alles wat je altijd al had willen weten over taal* (pp. 213-215). Amsterdam: Meulenhoff.

<i>oppositiepartijen</i>	<i>als het kabinet niks doet</i>
Struisvogelbrigade (struisvogelkabinet) <i>Wilders over het kabinet</i>	Reflex <i>Van Ojik over de maatregelen die opeens uit de kast worden gehaald</i>
De-islamisering <i>Wilders over zijn plan om de Islam uit Nederland te weren</i>	
Islamknuffelaars <i>Wilders over andere oppositiepartijen</i>	
Multicultitheedrinkers <i>Frame van Wilders gebruikt door Van Ojik om aan te geven dat thee drinken (en in gesprek gaan) juist goed is</i>	
Bulletpointoffensief <i>Pechtold over het actieplan</i>	

Vaak gebruiken de politici nieuwe frames, maar er worden ook frames hergebruikt. Immers, hoe vaker een frame herhaald wordt, hoe beter het blijft hangen. Zo gebruikt Wilders ook in dit debat ‘islamisering’ of ‘de-islamisering’. Jan Kuitenbrouwer (2010:100), die een boek schreef over de woorden van Wilders, schrijft over dit frame:

‘Islamisering. Het Wilders-frame bij uitstek. [...] Wat islamisering precies is, legt de PVV nooit uit. [...] Het is vooral een wóórd.’

Maar er worden ook veel nieuwe frames gebruikt in beide debatten. Een goed frame dwingt de tegenstander om in het frame te stappen (De Bruijn, 2011: 27). Het kan op die manier beïnvloeden hoe over een bepaalde zaak gedacht wordt. In het debat in september werd het actieplanplan al op twee verschillende manieren ‘geframed’. Zo werd er beweerd dat het opgewarmde prak was en dat het paniekvoetbal was. Die frames ‘botsen’: ze beweren het tegenovergestelde en wekken daarom verwarring. Opvallend genoeg werden beide frames geïntroduceerd door Pechtold. Een succesvol frame keert terug in het tweede debat, omdat het onderdeel is geworden van de woordenschat waarin mensen over die zaak denken. Daarvan was dus geen sprake bij de frames van Pechtold.

De VVD werd al in het debat in september beschimpt om hun oorlogsretoriek. Toen werd er kritiek gegeven op de soundbite van het actieplan. Zijlstra zei: "Nu is het tijd dat de rechtsstaat spierballen toont en in actie komt". Daar zette Pechtold tegenover: "Nee, de rechtsstaat moet zijn hersens gebruiken." In januari pleitte de VVD in nog veel sterkere oorlogsretoriek voor zwaardere bewapening van de politie en het toepassen van oorlogsrecht in de bestrijding van IS. Zijlstra:

"Tegen hen die haat en terreur ook in onze steden verspreiden, die onze vrijheid willen misbruiken om haar de nek om te draaien, zeg ik: wij laten ons die vrijheid niet afpakken. Wij zullen onze vrijheid met hand en tand verdedigen, niet alleen in ons land, maar ook daarbuiten."

Zijlstra kiest in zijn betoog in januari niet voor het 'strijdframe', maar voor het veel sterkere overkoepelende oorlogsframe (De Jong, 2012: 214). Met 'overkoepelend' wordt bedoeld dat Zijlstra heel veel termen gebruikt die verwijzen naar oorlog. Buiten de voorbeelden die in het schema worden gegeven zei hij bijvoorbeeld ook dat de aanslag een 'aanval was op de vrijheid van meningsuiting'. Dit oorlogsframe sluit aan bij zijn voorstel: hij wil dat het mogelijk wordt om het oorlogsrecht toe te passen op jihadisten. De andere partijen zien daar niks in. Het voorstel gaat volgens hen te ver en de veranderingen die Zijlstra wil zijn al mogelijk zonder het verregaande oorlogsrecht toe te passen. Om die reden moet Zijlstra keer op keer herhalen dat hij niet de noodtoestand wil uitroepen (wat wel past binnen het oorlogsrecht) en dat men politieagenten niet zomaar met een Kalasjnikov de straat op zal sturen, maar dat hij slechts een gedeelte van het oorlogsrecht wil gebruiken. Doordat hij eerder te hoog inzette, moest hij zijn eigen frame nuanceren en miste het frame zijn uitwerking.

Framing wordt in de debatten vaker bestreden door andere politici. De politici die aan het debat deelnemen vinden woordkeuze erg belangrijk om het debat genuanceerd te houden en om polarisatie tegen te gaan. Dat blijkt uit het volgende fragment van Pechtold, waarin hij minister Asscher verwijt dat hij frames gebruikt om het debat op te hitsen. Asscher zou deze woorden volgens Pechtold inzetten als retorische strategie.

"Jihadhooligans, shariafascisten, haatimams: het bekt allemaal lekker, maar met die apocalyptische teksten over de slang en het gif

voedt de minister van Sociale zaken en integratie de angst-retoriek. Ik neem het hem dan ook bijzonder kwalijk dat hij het maatschappelijk debat met zo'n term, "haatimams", eerder ophitst dan tot bedaren brengt."

Het is een goed voorbeeld van de wijze waarop wordt omgegaan met de termen die in het debat worden gebruikt. Door dit met zorg de termen voor bevolkingsgroepen te kiezen en andere politici erop aan te spreken wanneer ze dat niet doen probeert Pechtold polarisatie te voorkomen. Door in het begin van het debat af te stemmen wat de termen zijn die geaccepteerd worden (en dus ook termen die niet geaccepteerd worden, bijvoorbeeld wanneer politici niet bereid zijn onderscheid te maken tussen terroristen en moslims), zijn er bepaalde gemeenschappelijke uitgangspunten. Daarna vormt dat dan geen belemmering meer voor de rest van het debat. Pechtold probeert daarover ook met Wilders overeenstemming te vinden in het volgende fragment.

"Is de heer Wilders bereid om een onderscheid te maken tussen diegenen die de jihad verheerlijken, erheen willen gaan, haat zaaien en onze wetten overtreden, en al die anderen die dat niet doen en een geloof aanhangen? Ieder geloof heeft, zeker in zijn boeken, behoorlijk rauwe teksten uit andere tijden. Is de heer Wilders bereid om dat onderscheid te maken?"

Wilders trekt zich in zijn spreekbeurt echter niets aan van deze nuance. Dat leidt tot een clash tussen Wilders en 'de rest'. Polarisation vindt daardoor in zekere zin ook binnen de Tweede Kamer plaats.

Als besluit van deze stijlanalyse wordt ingegaan op stijlniveaus. Braet (2007a: 121) onderscheidt drie niveaus:

- Lage stijl: nauwelijks of geen stijlfiguren; bij deze stijl valt het accent op de duidelijkheid in plaats van op aantrekkelijkheid.
- Middenstijl: gematigde stijlfiguren, zoals niet te geladen beeldspraak en niet te nadrukkelijke gedachte- en woordfiguren; deze stijl wil vooral aantrekkelijk zijn.

- Hoge stijl: veel meeslepende stijlfiguren, zoals hyperbolen, vraagfiguren, uitroepen en opzweepend werkende anaforen en dergelijke: dit type is niet zo zeer aantrekkelijk als wel emotionerend.

Uit het volgende fragment van Samsom na de aanslagen blijkt dat het debat in januari in sommige fases van het betoog (in dit geval de inleiding) een hoger stijlniveau verdraagt dan het debat in september.

“De kalasnikovs schoten niet alleen de mensenlevens van moedige cartoonisten, dappere agenten en onschuldige bezoekers van een supermarkt aan flarden. Ze schoten ook die belofte kapot. [...] Het eerste is gelukt. We zijn geraakt, in het hart. Maar het tweede zal ze nooit lukken. Omdat onze vrijheid in al haar kwetsbaarheid veel sterker is dan de hardstalen kogels uit een automatisch geweer.”

Dit is duidelijk een voorbeeld van een hoog stijlniveau. Hoewel iedere spreker in zijn inleiding kort de aanslagen in Parijs aanstipt, neemt Samsom met deze metafoor een risico dat veel andere politici niet durven nemen (of niet willen nemen, omdat het niet bij hun stijl past). Samsom kreeg voor dit betoog complimenten in het Charlie Hebdo-debat. Dezelfde woorden in het debat in september hadden waarschijnlijk de plank misgeslagen. Het was niet passend geweest. Hoe komt dat? Een verklaring zou kunnen zijn dat vrijwel niemand en zeker niet de mensen die in de Tweede Kamer zitten het met hem oneens kunnen zijn over dit punt. Daarnaast is het de situatie die maakt dat dit aanslaat. Zoals in Timmermans' emotionele speech na de ramp met vlucht MH17 misstaat een emotioneel gedeelte ook niet na de aanslagen in Parijs. Het verschil met Timmermans is dat er in het geval van een Kamerdebat daarna weer overgegaan moet worden tot de orde van de dag, wat Samsom ook deed.

Er is geen duidelijk kwantitatief verschil gevonden tussen het aantal stijlfiguren in de twee debatten, maar er is wel een verschil gevonden in de manier waarop stijlfiguren (met name frames) worden toegepast en in welke mate (verheven) stijlfiguren passend zijn. Hieruit blijkt dat alleen de kwantitatieve gegevens die het gebruik van de checklist oplevert, nog niet zo veel zeggen over het verschil tussen de debatten. Wanneer we echter verder kijken naar de resultaten blijkt dat er wel kwalitatieve verschillen zijn tussen de twee debatten, en dat die verklaard kunnen worden door de mate van toepasselijkheid van een hoog stijlniveau.

CATEGORIE C: ARGUMENTEN

Uit de resultaten van de analyse van argumentatietypen blijkt dat er niet een bepaald argumentatietype typisch is voor het debat naar aanleiding van een ingrijpende gebeurtenis. Daardoor is het lastig om een conclusie te trekken over de invloed van de aanslagen en de maatschappelijke onrust op het type argument dat de politici kiezen. Wat wel opvalt is dat in september 22 argumenten zijn gevonden en in januari maar 7. Buunk (2014: 35) constateerde eerder dat spoeddebatten met de forumfunctie gebruikt worden om de standpunten van een partij uiteen te zetten. Daarbij draait het dus niet of minder om het geven van argumenten. Hierdoor bestaat de mogelijkheid dat partijen een debat met elkaar voeren, maar eigenlijk allemaal ongeveer dezelfde mening hebben over het onderwerp. Partijen zijn dan veel meer bezig met profileren en het uiten van hun onvrede, dan met het geven van argumenten. Dat zou verklaren dat er maar weinig argumenten gevonden zijn in het debat in januari.

RETORISCHE STRATEGIEËN

In het nu volgende gedeelte zullen drie retorische strategieën worden besproken die opvallen in het Charlie Hebdo-debat. Eerst wordt de confrontatie tussen Wilders en de andere politici omschreven. Daarna wordt verder ingegaan op de verwijten die worden gemaakt aan het kabinet en wat daarvoor de verklaring is. Tot slot wordt uiteengezet hoe optredens in de media ingezet kunnen worden als een retorische strategie om het debat te beïnvloeden.

WILDERS VS. DE REST

De manier waarop Wilders zich in beide debatten presenteert is erg afwijkend van de andere politici, maar niet afwijkend van hoe hij zich presenteert in andere debatten over dit onderwerp. In beide debatten heeft hij een overkoepelende boodschap. Als Wilders in september het woord neemt is zijn strategie om aan te geven dat hij tien jaar en twee dagen Kamerlid is (een jubileum waarvoor hij bloemen van de Kamervoorzitter had verwacht) en dat in die tijd de regering (bijna) niets heeft gedaan tegen een opkomend probleem: islamisering. Hij herhaalt zichzelf vaak, om die kernboodschap onder de aandacht te brengen. Pechtold is de enige die hem interrumpeert. In januari heeft Wilders niet een heel andere retorische strategie, hij verwijt het kabinet nog steeds 'weg te kijken', maar alles wordt sterker aangezet. Hij gebruikt meer krachttermen ("je moet een zieke geest hebben om zoiets te bedenken", "u heeft een domme riedel").

Wat echter de aandacht trekt is dat de reactie op zijn betoog in januari heel anders is

dan in september. In september wordt Wilders geïnterrupteerd door Samsom, Pechtold, Kuzu, Zijlstra, Van Ojik, Buma, Roemer, Thieme en Van der Staaij. In september interrumpeerde alleen Pechtold. Even gaat het debat over Wilders en niet meer over de consequenties van de aanslagen in Parijs. De politici hebben allemaal een eigen retorische strategie om Wilders te benaderen. Samsom doet bijvoorbeeld een poging om een zekere gemeenschappelijkheid te creëren.

“Ik begin met een persoonlijke opmerking. Ik kan mij er geen voorstelling van maken wat het betekent om op een dodenlijst te staan, naast de redacteur die vorige week werd vermoord. Ik vind het vreselijk. Ik voel met de heer Wilders mee en ik hoop met heel mijn hart dat hij ooit, snel weer in een situatie van vrijheid en veiligheid kan leven.

Dat gezegd hebbend, heb ik ook een politieke vraag. Ziet de heer Wilders nou niet dat wat hij hier tien minuten of zes minuten heeft staan doen, precies hetzelfde is als wat de terroristen doen? Haat, angst en verdeeldheid zaaien. Hij doet het met andere wapens, met het woord. Daarom staan wij hier tegenover elkaar. Daarom heb ik de kans om u deze vragen te stellen. Maar ik verwacht van u wel een antwoord. Waarom gelooft u dat een strategie van angst, verdeeldheid en haat of boosheid ook maar op enige manier bijdraagt aan de oplossing van dit probleem?”

Ook Van Ojik probeert Wilders te vleien en benadert hem juist heel voorzichtig, met de vraag of hij ‘op een regenachtige zondagmiddag weleens zit na te denken en zich afvraagt welke bijdrage hij zou kunnen leveren aan het verminderen van die spanningen?’, wat bij Wilders helemaal verkeerd valt.

Hoe kan worden verklaard dat Wilders na de aanslagen zo’n sterke reactie oproept? Een reden dat zijn politieke tegenstanders nu wel de behoefte hebben om zich uit te spreken tegen Wilders kan zijn dat ze het belangrijk vinden dat er een weerwoord is. Alle andere politici proberen uit alle macht polarisatie tussen verschillende bevolkingsgroepen te voorkomen door daar in hun betoog op in te gaan. Wilders probeert juist te benadrukken dat de afstand groter

moet worden. Door alle interrupties ontstaat een steeds groter verschil tussen Wilders en alle andere politici.

Tonnard (2011: 24-25) stelde eerder dat politici gezien willen worden als coöperatieve debatdeelnemers, maar voor Wilders lijkt dat geen rol te spelen. Voor hem zijn de kiezers de autoriteit. Daarbij wordt de afwijkende mening van Wilders ook nog kracht bijgezet met krachtig taalgebruik. Het volgende fragment is een voorbeeld van zijn sterke taalgebruik.

“Allemaal, allemaal, allemaal, mijnheer Pechtold, baseren ze zich op de islam. Allemaal roepen ze "allahoe akbar" als ze een hoofd afsnijden. Allemaal baseren ze zich op de profeet als ze een journalist een kogel door het hoofd jagen. Allemaal gebruiken ze de Koran en wreken ze in hun ogen de profeet wanneer ze zoiets doen. Allemaal! In New York, in Mumbai, bij Theo van Gogh in Amsterdam en vorige week in Parijs. Overal. Komt u mij niet aan met "het heeft niets met de islam te maken". Het is de islam! En natuurlijk — dat heb ik ook gezegd en daar meen ik ieder woord van — is niet iedere moslim een terrorist. Maar op dit moment zijn bijna alle terroristen in Nederland en in de wereld moslim en dat kunt u niet wegpoetsen met wat u ook zegt.”

Een truc die hij gebruikt is dat hij zegt dat niet alle moslims terroristen zijn, maar dat alle terroristen wel moslims zijn. Door echter de woorden ‘allemaal’ en ‘overal’ te herhalen is dat toch wat bij de luisteraar blijft hangen. Door dit ook nog eens te illustreren met voorbeelden als het afhakken van hoofden en het vermoorden van journalisten wordt het beeld nog eens verlevendigd en de gruweligheden benadrukt. Bij Wilders maken de stilistische keuzes dus deel uit van zijn retorische strategie.

VERWIJTEN MAKEN AAN HET KABINET

Een veelgebruikte retorische strategie is verwijten maken aan het kabinet. Door dit te doen wordt het kabinet in een kwaad daglicht gesteld.

Het kabinet wordt in beide debatten veel verweten, maar in september zijn de verwijten van een andere aard dan in januari. In september is er voornamelijk kritiek op het actieplan: het zou ‘opgewarmde prak’ zijn: oude maatregelen bij elkaar gezocht met een nietje

er doorheen. Ook een veelgehoorde kritische noot is dat in het actieplan geen aandacht wordt besteed aan wat de jongeren ertoe drijft om zich te voegen bij IS. Er is geen degelijk onderzoek gedaan naar wat de achtergrond van jihadisten is en wat hen beweegt. Een ander heikel punt is dat in het plan is opgenomen dat voortaan zonder tussenkomst van de rechter paspoorten afgepakt kunnen worden. Gevreesd wordt dat de minister daarmee op de stoel van de rechter gaat zitten en zo de rechtstaat wordt geschaad.

In januari verplaatst de kritiek zich van het plan en de ministers die er verantwoordelijk voor zijn volledig naar de ministers. Nu de aanslag heeft plaatsgevonden hebben de oppositiepartijen een reden gevonden om de verwijten nog scherper aan te zetten. Het is allemaal 'too little, too late'. In het proefschrift van Richard Jon-A-Pin (2008) wordt hiervoor een verklaring besproken. Hij stelt dat de bevolking na een aanslag extra kritisch is over de zittende regering, omdat men zich afvraagt of er wel voldoende is gedaan om de aanslag te voorkomen.

'Bescherming tegen terroristische aanslagen is een publiek goed. Doorgaans is het echter erg moeilijk te achterhalen in hoeverre de regering voldoende heeft gedaan om terroristische aanslagen te voorkomen. Daarom is het waarschijnlijk dat het electoraat de regering verantwoordelijk houdt voor elke aanslag die wordt gepleegd. De kabinetsduur zal volgens deze theorie juist verkorten (Jon-A-Pin, 2008: 149).'

Econoom Jon-A-Pin onderzoekt het verband tussen terrorisme en politieke stabiliteit door middel van data-analyse. Zijn casus bevat onder meer de terroristische aanslagen in Madrid in 2004. Bij de verkiezingen, die slechts enkele dagen later plaatsvonden, leed de regeringspartij een flinke nederlaag. Uit zijn onderzoek blijkt dat er een gering verband bestaat tussen terrorisme en kabinetsduur (Jon-A-Pin, 2008: 150), maar ook dat het verband sterker is dan het verband tussen economische factoren en kabinetsduur. Uit het onderzoek blijkt dus hoezeer een terroristische aanslag de politieke verhoudingen op scherp zet.

Bij het Charlie Hebdo-debat is duidelijk, meer dan bij het debat in september, dat alle oppositiepartijen de regering verwijten maken: er wordt niet hard genoeg opgetreden tegen terrorisme en maatregelen blijven te lang in een bureaula liggen. Hoewel er in Nederland nog geen aanslag heeft plaatsgevonden, maken de oppositiepartijen gebruik van dit mogelijke

scenario in het debat: de regering doet niet voldoende en is daarom mede schuldig aan terrorisme. Zijlstra gaat in tegen dit idee dat leeft bij de oppositie:

“Wij hebben niet gewacht op een aanslag. Onze woordvoerder de heer Dijkhoff heeft in 2013 en in 2014 al voorstellen gedaan die deze kant op gaan. Deze voorstellen doen wij ook nu, omdat wij het belangrijk vonden en vinden dat wij alle middelen binnen de grenzen van de rechtsstaat gebruiken om terrorisme te bestrijden.”

Degene die het verst gaat in het op scherp zetten van de verhoudingen tussen (oppositie)partij en kabinet is Wilders. Hij waagt zich zelfs aan het verwijt dat wanneer er daadwerkelijk een aanslag plaatsvindt, het kabinet bloed aan zijn handen heeft. Dit doet hij middels het stijlfiguur praeteritio: een pragmatisch figuur waarbij wordt geveinsd dat men iets achterwege laat, maar het in feite toch noemt (Claes en Hulsens, 2015: 114).

“Natuurlijk is het kabinet niet voor iedere aanslag verantwoordelijk, maar als iemand die tegengehouden had kunnen worden om terug te keren naar Nederland, als iemand die het kabinet heeft tegengehouden om naar Syrië te gaan, als iemand uit een ander Schengenland naar Nederland komt en een aanslag pleegt, dan heeft dit kabinet bloed aan zijn handen. En dat is verschrikkelijk om te moeten zeggen.”

In dit fragment zegt Wilders dat hij het kabinet er niet voor verantwoordelijk kan houden, maar door dat te zeggen, brengt hij dit wel met elkaar in verband. Hieruit blijkt dat stijlfiguren goed toe te passen zijn om een retorische strategie kracht bij te zetten. Maar dat Wilders deze retorische strategie van verwijten maken aan het kabinet toepast blijkt niet alleen uit dit fragment, maar uit zijn gehele speech waarin hij, steeds op een andere manier, het kabinet verantwoordelijk houdt voor de manier waarop het beleid in Nederland is vormgegeven.

VERWIJZINGEN NAAR DE MEDIA

In beide debatten wordt regelmatig naar media verwezen. Hieronder staat een overzicht van de keren dat naar een mediaoptreden werd verwezen. Het getal erachter tussen haakjes geeft aan

door hoe veel politici er naar werd verwezen. Vervolgens worden er een aantal optredens uitgelicht waarvan wordt beschreven op welke manier deze optreden het debat beïnvloeden.

Verwijzingen naar de media in september	Verwijzingen naar de media in januari
Krantenartikel waarin Van Haersma Buma zich kritisch uitlaat over de bezuinigingen op defensie (1)	Interview met Van Haersma Buma in de Telegraaf over dat moslims zich moeten uitspreken tegen de aanslagen (2)
Optreden van Van Haersma Buma in Pauw, o.a. over het strafbaar stellen van verheerlijking van geweld (2)	Oproep in de New York Times van Thomas Friedman om demonstraties als in Frankrijk worden gehouden ook in de Arabische wereld te houden (1)
Interview met Bertholee (hoofd van de AIVD) in Vrij Nederland (2)	Verwijt dat Zijlstra 'alle kranten heeft vol gekregen met dat oorlogsrecht'/'met veel tamtam iets in de krant heeft gezet' (2)
Interview met Dijkhoff waarin het opslaan van reisgegevens het 'vakantieregister' werd genoemd (1)	
Radio-interview met Schoof (NCTV) over het intrekken van paspoorten door gemeenten (1)	

Er is geen duidelijk verschil aan te wijzen in het aantal keren of de manier waarop verwezen wordt naar de media. Toch is het interessant om de rol van de media in de debatten te bespreken. Wellicht is het logisch om te verwachten dat er in januari meer media-optredens waren en er dus ook vaker naar werd verwezen. Politici, maar ook andere opiniemakers, schuiven aan bij talkshows of worden geïnterviewd door kranten. Er waren waarschijnlijk ook meer media-optredens omtrent dit onderwerp, omdat er veel media-aandacht was voor de aanslagen en de consequenties daarvan voor Nederland, maar er wordt in het debat minder vaak naar verwezen. In het debat in januari worden niet alleen recente bronnen aangehaald. Ook een interview van maanden of zelfs jaren geleden kan worden aangehaald, om bijvoorbeeld een inconsistentie van een andere politicus onder de aandacht te brengen, zoals gebeurde bij Van Haersma Buma en de bezuinigingen op defensie.

Als politicus of expert in de media uitspreken wat je visie is kan gezien worden als een retorische strategie die zich buiten het debat afspeelt. Het is een manier om het debat te

beïnvloeden. Het kan voordelig werken, maar ook nadelig. Een voorbeeld van een voordelige werking is het interview dat de experts Dick Schoof (NCTV) en Rob Bertholee (AIVD) gaven aan de vooravond van het debat in september. Met deze interviews wisten ze de politici te informeren en zo werd hun kennis aangehaald in het debat.

Toen Van Haersma Buma op dezelfde avond aanschoof bij Pauw om te vertellen over zijn plan ten aanzien van het strafbaar stellen van verheerlijking van geweld, werkte het anders. In de talkshow kwam hij niet helemaal goed uit de verf. Hij herhaalde zichzelf en kon zijn plan niet helder en pakkend uiteenzetten. Doordat de politici van andere partijen dit optreden hadden gezien, konden ze van tevoren een goede reactie bedenken op het plan van Buma. Pechtold bedacht daarvoor het frame ‘gedachtepolitie’:

“Op vragen naar concrete voorbeelden hoorde ik de heer Buma iedere keer antwoorden: "de gedachte erachter". "De gedachte erachter", dat zou het probleem zijn. Wij hebben, vanuit onze idealen, dit soort voorstellen van het CDA altijd weggezet als voorstellen voor een gedachtepolitie. Ik gebruik die scherpe term, omdat hij het nu ook zelf zegt: "de gedachte erachter", het niet uitspreken.”

Dat een optreden in de media ook kwaad bloed kan zetten bij politieke opposanten blijkt in het debat in januari. Zijlstra pakte uit in de media met oorlogsretoriek over het oorlogsrecht en het zwaarder bewapenen van agenten. Het werd hem verweten dat hij dit van tevoren al zwaar had aangezet in de krant, terwijl in het debat bleek dat het niet veel voorstelde en dat het waarschijnlijk niet realistisch was.

HOOFDSTUK 5 SAMENVATTING EN CONCLUSIE

In dit laatste hoofdstuk worden de bevindingen kort samengevat. Daarna wordt er gekeken wat de waarde is van deze *case study* wanneer we kijken naar de bredere onderzoeksvraag. Wat zegt de bestudering van deze twee debatten over alle debatten naar aanleiding van een ingrijpende gebeurtenis? Tot slot wordt er gereflecteerd op deze bevindingen en de methode die is gebruikt om hiertoe te komen. Ook worden suggesties voor verder onderzoek gedaan.

5.1 SAMENVATTING

In deze scriptie is een debat onderzocht dat plaatsvond naar aanleiding van een ingrijpende gebeurtenis, namelijk de aanslagen in Parijs begin januari 2015. Deze aanslagen deden de vraag rijzen of zoiets ook in Nederland kon gebeuren. Daarom werd er een debat aangevraagd door de oppositie om dit in de Tweede Kamer te bespreken. Wat voor soort debat levert deze situatie op? Dat is onderzocht met de volgende onderzoeksvraag:

Is een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt van invloed op de presentatiekeuzes die politici maken in het debat in de Tweede Kamer, en zo ja, waaraan is dat te zien?

Er gekozen voor vergelijkende analyse als onderzoeks aanpak: het debat werd vergeleken met een debat over hetzelfde onderwerp (jihadistische jongeren), maar dan onder ‘normale’ omstandigheden. Eerst werd een brede maatschappelijke en historische context geschetst. Vervolgens werd bekeken wat voor factoren invloed hebben op het soort debat.

De aanslagen op Charlie Hebdo en op de Joodse supermarkt hebben veel maatschappelijke onrust veroorzaakt en daardoor vindt het debat plaats onder andere condities. Het is een dertigledendebat (of spoeddebat), er is meer publieke belangstelling en daardoor heeft het indirecte publiek de prioriteit, boven de politieke tegenstander. Ook is er van tevoren geen duidelijk doel vastgesteld bij het spoeddebat, waardoor er meer uiteenlopende onderwerpen behandeld worden. Meer partijen proberen hun eigen gedachtegoed naar voren te brengen. Bovendien wordt in het debat aandacht besteed aan de aanslagen en doen veel politici een oproep tot eenheid onder de bevolking. Er kan daarom worden vastgesteld dat het debat in januari een forumfunctie heeft. De nadruk ligt niet zozeer op argumentatie en (verbetering van) wetgeving, maar op het uiten van gevoelens, de

aanklacht tegen het kabinet en het is een agendasettend debat.

Ook is onderzocht in welke mate de stilistische en argumentatieve keuzes die politici maken worden beïnvloed door de aanslagen en de maatschappelijke onrust die daaruit volgt. Dit is onderzocht aan de hand van een checklist waarin drie categorieën werden onderscheiden: Stilistische keuzes, keuzes voor argumentatietypen en retorische strategieën.

Door middel van een checklist werden in twee fases twee van de drie categorieën onderzocht, namelijk stijl en argumentatie. In de categorie retorische strategieën werd er gezocht naar al het opvallende dat niet onder de andere categorieën te scharen was. Met de resultaten werd een overzicht van opvallend taalgebruik en argumentatietypen gecreëerd. Uit de resultaten bleek dat het woordgebruik in beide debatten passend bij het politiek debat was. Er werden ongeveer evenveel intensiverders gebruikt in beide debatten. Ook het aantal stijlfiguren was ongeveer gelijk. De inleiding bleek in januari voor opvallende stilistische keuzes het meest geschikt. In het debat in januari waren er enkele stilistische uitschieters: passages met een hoog stijlniveau. Dit kan verklaard worden door de omstandigheden waaronder het debat plaatsvond. De maatschappelijke onrust en de aanslagen in Parijs als aanleiding maakten dat dit toch passend was. De opbrengst van argumentatietypen was mager. Wellicht kan dat verklaard worden door het soort debat: de forumfunctie van het debat heeft weinig ruimte voor argumenten en veel ruimte voor statements en standpunten.

Daarnaast zijn er in de analyse retorische strategieën onderzocht. Hieruit kwamen een aantal interessante kwesties. Geert Wilders was een belangrijke speler in het debat. Waar andere politici in het debat benadrukten dat het belangrijk is dat de tegenstellingen niet te groot worden om zo polarisatie in de samenleving tegen te gaan, trok Wilders zich niets aan van deze verbindende woorden. Hij greep zowel het debat in september als dat van januari aan om aan te geven dat hij het al tien jaar bij het rechte eind heeft en het kabinet en alle anderen in de zaal 'wegkijkers' zijn. Hij was zeer effectief in zijn framing. Het grote verschil tussen het debat in september en het debat in januari is dat de reacties in januari anders zijn. In september is Pechtold de enige die Wilders interrumpeert. Maar in januari willen negen politici zich uitspreken tegen zijn felle stellingname. Alle politici die met hem in debat gingen probeerden hem op een andere manier te benaderen. Van Ojik is heel voorzichtig en Samsom probeert hem te vleien en verwijt hem daarna hetzelfde te doen wat de terroristen doen: haat zaaien.

Ook verwijten maken naar het kabinet werd gebruikt als retorische strategie. Waar in september deze aanklacht nog gericht was op het plan en de ministers, was het nu gericht op enkel de ministers en staatssecretaris. Uit onderzoek bleek dat dit een veelvoorkomend

mechanisme is na aanslagen, omdat het kabinet wordt verweten dat ze niet voldoende hebben gedaan om de aanslagen te voorkomen.

Een media-optreden in de krant, op de radio of tv is een manier om het debat te beïnvloeden. Dit kan bijvoorbeeld goed uitpakken voor experts, omdat zo hun inzichten worden ingezet in het debat. Ook voor politici kan het voordelen hebben. De aandacht kan gevestigd worden op het eigen gedachtegoed en men kan een voorschot nemen op wat er in het debat gezegd gaat worden. Echter, wanneer zoals bij Buma het geval was, een politicus niet goed uit zijn woorden komt, kan dit in zijn nadeel werken. Het geeft de opponent de tijd om zich vast voor te bereiden op het debat. Zo kon het frame ‘gedachtepolitie’ ontstaan over het plan van het CDA om het verheerlijken van geweld en terreur strafbaar te stellen.

5.2 CONCLUSIE

In deze conclusie zal de hoofdvraag in bredere zin worden beantwoord en zal worden gereflecteerd op de methode.

Is een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt van invloed op de presentatiekeuzes die politici maken in het debat in de Tweede Kamer, en zo ja, waaraan is dat te zien?

Uit de resultaten is gebleken dat dit soort ingrijpende gebeurtenissen niet in grote mate specifiek invloed hebben op de presentatiekeuzes van de politici, maar wel op het soort debat dat in die situatie ontstaat. Zo is te verwachten dat er grotere publieke belangstelling is voor het debat en dat er daardoor meer ruimte is voor profilering. Door de ingrijpende gebeurtenis kan het debat worden gezien als een forum, waar niet zozeer betere wetgeving centraal staat, maar waar ook andere onderwerpen aan bod komen, zoals het eigen gedachtegoed van de politici en hun aanklacht tegen het kabinet. De meeste politici zien in die retorische situatie zichzelf als voorbeeld: zij hebben de taak om rust en eenheid in de samenleving te bevorderen. Al kan het ook zo zijn dat de situatie door een politicus wordt aangegrepen om een tegenovergesteld statement te maken, waardoor de politieke verhoudingen op scherp komen te staan.

Toch zou het te ver gaan om te zeggen dat de maatschappelijk onrust geen invloed heeft op de keuzes die politici in het debat maken. Ook wanneer er geen duidelijke kwantitatieve zijn, kan kwalitatieve analyse interessante inzichten opleveren. Zo lokken de omstandigheden vaak emoties uit, waardoor een hoger stijlniveau gehanteerd kan worden.

Doordat er een duidelijke aanleiding is en het kabinet wellicht iets te verwijten is, worden de onderlinge verhoudingen op scherp gezet.

Door middel van de toegepaste methode is geprobeerd een beeld te schetsen van de invloed die een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt heeft op de keuzes die politici maken in het debat. Uiteindelijk bleek dat de resultaten uit de checklist niet in alle gevallen iets nuttigs opleverden. Daaruit blijkt dat aanvullend kwalitatief onderzoek van groot belang is. De onderzoeksopzet zoals die hier gebruikt is heeft bij deze debatten zijn nut bewezen, doordat hiermee een systematische wijze van analyseren is getest. Het schetsen van een brede historische achtergrond van de casus en een brede achtergrond van de factoren die invloed hebben op het soort debat hebben daar zeker aan bijgedragen.

De kanttekening dient te worden geplaatst dat hier slechts één debat is geanalyseerd. Verder onderzoek zou kunnen uitwijzen of de bevindingen die hier gedaan zijn en de conclusies die zijn getrokken gegeneraliseerd kunnen worden. Wanneer dezelfde methoden worden toegepast op andere debatten die plaatsvinden naar aanleiding van een gebeurtenis die maatschappelijke onrust veroorzaakt, kan er een breder beeld geschetst worden van de retorische situatie. Voor vervolgonderzoek zou het wellicht nuttig zijn om de intercodeursbetrouwbaarheid te vergroten door het debat door meerdere mensen te laten coderen.

In navolging op het Actieplan Integrale Aanpak Jihadisme zijn inmiddels drie voortgangsrapportages verschenen, waarmee de minister verantwoording aflegt en de huidige stand van zaken schetst betreft het invoeren van de maatregelen en de effecten daarvan. Nu er opnieuw een aanslag heeft plaatsgevonden in Parijs, zou het zinvol zijn om de bevindingen in deze scriptie te toetsen aan de debatten die daarover zijn gevoerd in de Tweede Kamer.

BIBLIOGRAFIE

- Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (2014, 30 juni). Nationale en internationale aanpak jihadisme geïntensiveerd. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2014/06/30/nationale-en-internationale-aanpak-jihadisme-geintensiveerd>
- Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (z.j.). Terrorisme in het kort. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <https://www.aivd.nl/onderwerpen/terrorisme/>
- Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (2014) 'Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermodynamiek en nieuwe slagkracht'. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <https://www.aivd.nl/publicaties/publicaties/2014/06/30/transformatie-van-het-jihadisme-in-nederland>
- ANP (2015, 7 januari). Beveiliging Franse gebouwen in Den Haag wordt opgevoerd. *De Volkskrant*.
- Asscher, L.F. & I.W. Opstelten (2014, 11 november). Kamerbrief 'Voortgang Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme. 581475.
- Barro, R. (1973). The control of politicians: an economic model. *Public Choice*, 14: 407- 443.
- Berentsen, I. (2015, 13 januari). Tweede Kamer debatteert woensdag over aanslagen Parijs. *Financieel Dagblad*.
- Bitzer, L. (1968). The rhetorical situation. *Philosophy and rhetoric*. 1:1.
- Braet, A. (2007a). Retorische Kritiek. Overtuigingskracht van Cicero tot Balkenende. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Braet, A. (2007b). De anatomie van overtuigingskracht: Verzamelde lessen over klassieke en moderne toespraken (en enkele andere wervende genres). Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden. SNL-reeks 16.
- Bruijn, H. de (2011). Framing. Over de macht van taal in de politiek. Amsterdam: Atlas Contact.
- Buunk, M.E. (2014). Spoeddebat! De forumfunctie van de Tweede Kamer. Ongepubliceerde masterscriptie.

- Debatinstituut (2013). Mark Rutte wint opnieuw debatprijs. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <http://www.debatinstituut.nl/bibliotheek/analyses/item/mark-rutte-voor-de-derde-keer-beste-debater-algemene-beschouwingen>
- Eemeren, F.H. van, R. Grootendorst, F. Snoeck Henkemans e.a. (1997). Handboek Argumentatie. Groningen: Martinus Nijhoff uitgevers.
- Haaften, T. van (2011). Parliamentary Debate and Political Culture: The Dutch Case. In T. van Haaften, H. Jansen, J. de Jong e.a. (red.): *Bending Opinion. Essays on persuasion in the public domain* (pp. 349- 368). Leiden: Leiden University Press.
- Handelingen Tweede Kamer der Staten Generaal (2014, 4 september). Debat over de aanpak van Nederlandse Jihadstrijders. Zittingsjaar 2014-2015, TK 105, item 2..
- Handelingen Tweede Kamer der Staten Generaal (2015, 14 januari). Fractievoorzittersdebat over de aanslag in Parijs. Zittingsjaar 2014-2015, TK 41, item 7.
- Hoek, A. van, J. de Kleuver, P. van Soomeren e.a. (2007). Wei Ji en de menselijke maat. Onderzoek maatschappelijke onrust. Amsterdam: DSP-groep. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <http://www.burgemeesters.nl/files/File/Crisisbeheersing/docs/20071207.pdf>
- Jon-A-Pin, R. (2008). Essays on political instability: Measurement, causes and consequences. Proefschrift. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <http://www.rug.nl/research/portal/files/13152417/thesis.pdf>
- Jong, J. de (2012). Waarom maken politici graag gebruik van framing? In M. Boogaard en M. Jansen (red.), *De Taalcanon. Alles wat je altijd al had willen weten over taal* (pp. 213-215). Amsterdam: Meulenhoff.
- Kuitenbrouwer, J. (2010). De woorden van Wilders & hoe ze werken. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Lakoff, G. (2004). Don't Think of an Elephant: Know your Values and Frame the Debate. Hartford:Chelsea Green Publishing Co.
- Leeuwen, M. van (2015). Stijl en politiek. Een taalkundig-stilistische benadering van Nederlandse parlementaire toespraken. Proefschrift Universiteit Leiden. Utrecht: LOT Publications.

- Leech, G. & M. Short (2007). *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Tweede editie. Harlow [etc.]: Pearson Longman.
- Luxemburg, J. van, M. Bal, W. Wetsteijn (1992). *Inleiding in de Literatuurwetenschap*. Muiderberg: Coutinho.
- Meijer, R. (2014, 1 oktober). Het vragenuurtje moet straks een spetterend debat worden. *De Volkskrant*.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2014, 29 augustus). Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme. Overzicht maatregelen en acties.
- Mulken, van M. & Schellens, P.J. (2012). Over wapperende broekspijpen en loodzware bassen. Gebruik en perceptie van taalintensiverende middelen. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 34(1), 28-55.
- Rutte, M. (2015, 14 januari). Kamerbrief over aanslagen in Frankrijk aan de voorzitter van de Tweede Kamer. 3798888. Laatst geraadpleegd op 5 januari 2016 via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/01/14/brief-over-aanslagen-in-frankrijk>
- Tonnard, Y. (2011). *Getting an issue on the table. A pragma-dialectical study of presentational choices in confrontational strategic maneuvering in Dutch parliamentary debate*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Alblasterdam: Haveka.
- Velde, H. te (2010). *Van regentenmentaliteit tot populisme. Politieke tradities in Nederland*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Velde, H. te (2015). Staten-Generaal en parlement. In C. van Baalen, R. Aerts, H. te Velde, J. Oddens, D. Smit (red.), *In dit huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* (pp.167-192). Amsterdam: Boom.
- Verhagen, A. (2001) Checklist Nederlandse stijlmiddelen. Interne publicatie opleiding Nederlandse Taal en Cultuur, Universiteit Leiden.
- Volkskrant, de (2015, 8 januari). Amsterdamse burgemeester: gesprek Nederlandse redacties over aanslag Parijs. *De Volkskrant*.

Zarefsky, D. (2004) Presidential Rhetoric and the power of definition. *Presidential Studies Quarterly*, 34(3), 607-619.

Zwaan, I. de (2015, 8 januari). Wie zijn de verdachten van de aanslag op Charlie Hebdo? *De Volkskrant*.

BIJLAGEN

A: CHECKLIST

D. Woordgebruik

Algemeen

- Eenvoudig/ingewikkeld (ruwe maatstaf: gemiddeld aantal lettergrepen)
- Register: alledaags/formeel
- Woorden met specifieke connotaties (evaluerend, emotioneel, e.d.)
- Idiomatiche uitdrukkingen
- Jargon
- Bijzonder gebruik van morfologische procedés: bijvoorbeeld samenstellingen, verkleinwoorden

Bijzondere soorten naamwoorden

- Abstract/concreet
- Let met name op nominalisaties ('besparing', 'beheer', 'afname') en andere naamwoorden die gebeurtenissen, toestanden, processen, psychologische en sociale verschijnselen aanduiden ('kritiek', 'wetenschap', 'geweten', 'regering', enz.)

E. Stijlfiguren

Fonologische patronen

- Rijm, alliteratie, assonantie, ritmische patronen

Grammaticale en lexicale patronen

- Gevallen van herhaling (paralellisme, zowel op het niveau van de woorden als dat van de grammatica), en 'gespiegelde' opbouw (chiasme)

Semantische patronen

- Onconventioneel of opvallend gebruik van bepaalde betekenissen: vergelijking, metafoor, metonymie, ironie, paradox, enz.
- Hoe impliciet of expliciet (vgl. 'Haar betonnen standpunt gaf geen millimeter mee' vs. 'Zij hield vast aan haar standpunt, alsof het een blok beton was')?
- Wat zijn de begripdomeinen die in dergelijke semantische patronen aan elkaar gerelateerd worden (b.v. bezielt-onbezielt bij personificatie)?
- Is er sprake van reactivering van conventionele beeldspraak (vgl. 'Hij schoof de hete aardappel niet alleen door, maar deed er ook nog wat peper bij').
- Zijn er verbanden met fonologische, grammaticale en lexicale patronen te leggen?

F. Argumentatiesoorten

6. Argumenten op basis van waarschijnlijkheid
 - e) op basis van tekens
 - f) op basis van causaliteit
7. Argumentatie op basis van waarden
 - e) Op basis van positieve of negatieve eigenschappen
 - f) Op basis van voor- of nadelige gevolgen
8. Argumentatie op basis van analogie (vergelijking van gevallen)
9. Argumentatie op basis van voorbeelden (generalisatie)
10. Argumentatie op basis van gezag

B: HANDELINGEN DEBAT 'AANPAK NEDERLANDSE JIHADSTRIJDERS', 4 SEPTEMBER 2014

Aan de orde is het **debat** over **de aanpak van Nederlandse jihadstrijders**.

De **voorzitter**:

Ik heet van harte welkom de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, tevens vicepremier, en de minister van Veiligheid en Justitie. Uiteraard heet ik ook van harte welkom de mensen in de zaal, de mensen op de publieke tribune en degenen die op andere wijze dit debat volgen. Als eerste is het woord aan de heer Van Haersma Buma namens het CDA.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Voorzitter. Beelden van terreur van IS in Irak en Syrië, berichten van deelname van Nederlanders aan de meest gruwelijke wreedheden, heen en weer reizende jihadisten, juichende jongeren met IS-vlaggen hier op straat en bedreigde joodse medeburgers én bedreigde moslimmedeburgers. De zomer van 2014 heeft laten zien dat de dreiging van radicale moslims groot en dichtbij is. Het is op dit moment de grootste binnenlandse dreiging: de dreiging van IS en de dreiging van de radicaliserende jongeren.

Het heeft Nederland verbijsterd en het heeft het kabinet, zo lijkt het, verrast. Zo beheerst als het kabinet reageerde na de vreselijke ramp met de MH17, zo totaal overrompeld leek het kabinet door dit radicalisme. Verschillende ministers waren in het nieuws met verschillende plannetjes op inderhaast ingelaste persconferenties. Pas later, na lang aandringen, volgde een brief van het kabinet. Een brief, waarin die plannen waren verzameld. Verder stonden daarin een heleboel dingen die we al kenden uit brieven van eerdere kabinetten, uit 2005. Hoe kan het kabinet zo onvoorbereid zijn geweest? Deze ontwikkeling was immers al langer gaande. Neem de oorspronkelijke aanleiding voor dit debat. Het debat dat wij vandaag voeren, was oorspronkelijk in december 2013 aangevraagd. Het was aangevraagd omdat toen al mensen als Ibrahim Wjibenga en Yassin Elforkani de noodklok luidden over de gevaarlijke radicaliseringstrend die ze onder moslimjongeren waarnamen.

De gematigde moslims, de overgrote zwijgende meerderheid, die niets anders willen dan een goede toekomst voor hun kinderen in een veilige samenleving, hadden, zo gaven zij ook al aan, het nakijken. Ze werden gehoond, uitgescholden, bedreigd, omdat ze niet mee radicaliseerden. Inmiddels zijn we bijna een jaar verder en bleek deze noodroep een voorbode van wat nog ging

komen. Het waren de burgemeesters in de grote steden en de inwoners van wijken als de Haagse Schilderswijk die de problemen in volle omvang op hun bordje kregen.

De heer **Pechtold** (D66):

In dit soort debatten is het altijd belangrijk om op de terminologie, het woordgebruik, te letten.

De heer Buma onderscheidt twee groepen in de Nederlandse samenleving: de geradicaliseerde en de gematigde moslims. Zouden we het niet gewoon over "de anderen" moeten hebben?

Waarom "de gematigden", alsof de rest van de moslims in ieder geval niet zo erg is als de geradicaliseerde groep? Ik houd de heer Buma een spiegel voor.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik vind dat de heer Pechtold zonder meer een punt heeft. Het gaat om de moslims. Ik zeg: de gewone moslims, zoals wij met zijn allen, met 16 miljoen, gewone Nederlanders zijn of gewoon christenen of moslim. Of daar het etiket "gematigd" op geplakt moet worden, is de vraag. Ik geef het hier aan, omdat ik wil laten zien dat wij — dat geldt voor de heer Pechtold en dat geldt voor mij — achter die moslims moeten staan en niet tegen hen moeten zijn. Als de heer Pechtold daar een betere term voor wil bedenken, dan doe ik daar heel graag aan mee.

De heer **Pechtold** (D66):

Ik ben blij met de reactie. Sommigen houden nu eenmaal van de retoriek en jagen daarmee angst aan, maar als ik mij verplaats in de doelgroep waarover wij in dit debat spreken, waarvan de leden overigens nooit als groep maar als individuen moeten worden aangesproken die verantwoordelijk zijn voor hun eigen plek in deze maatschappij, zou ik me met een woord als "gematigd" in de hoek geplaatst voelen. Ik ben echter blij dat de heer Buma dat zelf ook inziet.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dit is de toelichting. Nogmaals, hierin zit geen verschil. Sterker nog, wat de heer Pechtold zegt, is ook een opdracht, namelijk dat wij allemaal tegen deze radicalen strijden. Overigens, ik noem ze radicale moslims, maar we moeten ons realiseren dat het hier om de politieke wijze van uitleg van de islam gaat.

De **voorzitter**:

Gaat u verder.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Inmiddels merk je dat overal in Nederland mensen in angst leven voor wat er nog komen kan gaan. Gisteren kreeg de Kamer een brandbrief van de vluchtelingenorganisaties in Nederland.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

De heer Buma trekt nu een grote broek aan over dit onderwerp. Tot twee keer toe heb ik een debat aangevraagd en heeft mijn collega Van Klaveren een debat aangevraagd. Tot twee keer toe was het antwoord: niet nodig, eerst een brief, geen steun. Waar komt die opgewondenheid ineens vandaan?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik kan mij even niet herinneren welke debatten u aanvroeg. Het debat dat wij vandaag voeren, is aangevraagd in december 2013. Ik weet niet of u aparte debatten over dit onderwerp had willen voeren, maar wat de CDA-fractie betreft, en misschien geldt dat ook voor u, had over dit onderwerp — natuurlijk niet over de afgelopen zomer maar wel over het probleem van extreem radicaliserende jongeren — in december 2013 gesproken moeten worden. Als u nadien nog debatten hebt aangevraagd, is mijn antwoord: eerst het eerste debat en daarna de andere debatten. Maar het is geen onwil of iets dergelijks.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Twee keer een debat aangevraagd, twee keer geen steun en ook deze toelichting niet. Nu pakt de heer Buma het op. Ik vind het heel bijzonder en heel opvallend.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik heb niet het gevoel dat ik iets oppak. Ook u hebt hierover eerder gesproken. Mijn collega Heerma heeft, zoals gezegd, in december 2013 hierover gesproken. Wat voor mij is veranderd, is de dreiging van afgelopen voorjaar/zomer als gevolg van de gebeurtenissen in Irak en het besef dat de oorlog in Irak niet een oorlog ver weg is. Bij wijze van spreken een Engelsman onthoofdt een Amerikaan onder het mom van een oorlog ver weg. Dat die oorlog veel dichterbij gekomen is, is voor mij de reden om het debat dat we vorig jaar hebben aangevraagd, vandaag te voeren, niet alleen over wat er toen gebeurde maar ook over wat er sindsdien is gebeurd. Ik was gebleven bij de brief van Vluchtelingen-Organisaties Nederland. Het gaat om een brandbrief die aan de Kamer is gestuurd. VON — ik kort het maar even af — heeft een achterban die voor 80% uit moslims bestaat. Die komen in veel gevallen uit landen waaruit ze gevlucht zijn voor de politieke radicale islam. VON stelt dat de aanpak van het kabinet tegen het jihadisme onvoldoende is om de substantiële dreiging van het jihadisme en de radicalisering aan te pakken. VON schrijft op basis van de eigen ervaringen van vluchtelingen te constateren dat het plan van het kabinet onvoldoende op deze bewegingen is toegerust. Ik weet niet of die brief al bij het kabinet is, maar als hij naar de Kamer wordt gestuurd, kan hij ook worden doorgestuurd. Ik ben namelijk benieuwd naar de reactie van het kabinet.

Nu de radicalisering zo ver en zo diep is gekomen, is het antwoord natuurlijk niet eenvoudig. Dat een aanpak nodig is waarmee wij in een vroeg stadium kunnen ingrijpen, staat voor het CDA vast. Daarvoor is in de eerste plaats nodig dat wordt geluisterd naar de mensen die onder deze radicale jongeren actief zijn. Mensen als Ibrahim Wijbenga en Yassin Elforkani zien met eigen ogen wat er gebeurt. Maar vergeet ook de leraren in die wijken niet die soms worden uitgescholden door kleine jongetjes die zeggen dat ze geen les van vrouwen willen hebben. Ik kom op de AIVD, de ogen en de oren van onze democratie. Die dienst, die ons beschermt tegen dit soort onheil, is het afgelopen jaar weliswaar druk aan het werk geweest, maar vooral met reorganiseren om gigantische bezuinigingen op te vangen. Goed is — ik mag met name kijken naar de drie gedogende partijen — dat een deel van de bezuinigingen is teruggedraaid, maar wat ik niet begrijp is dat het kabinet niet zelf de handschoen heeft opgepakt en niet alleen die bezuinigingen heeft teruggedraaid, maar bovendien extra geld biedt aan de AIVD om de extra taken aan te kunnen zonder op de rest te moeten beknibben. De AIVD moet worden uitgebreid.

Dat geldt ook voor het OM, waarvan nu wordt gezegd dat het er weer een prioriteit bij krijgt zonder dat is aangegeven hoe een en ander moet worden ingevuld. Gaat het kabinet door met de blinde bezuinigingen die in het regeerakkoord zijn afgesproken of komt er eindelijk een trendbreuk?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

De heer Buma geeft aan dat de resterende 9 miljoen, die nu over zijn na de bezuiniging op de AIVD, voor het CDA te ver gaat. Hoe kan hij dat rijmen met het feit dat het CDA in een debat in juni nog haar steun uitsprak voor de bezuiniging van 20 miljoen op het niet-operationele deel?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

We hebben vanaf het begin al gezegd dat er bij de AIVD 50 miljoen bij moest. Dat was voor de zomer, in juni. Ik heb met mijn fractie toen al aangegeven dat het bedrag niet alleen gelijk moest blijven, maar ook hoger moest worden.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Dat is dan raar, want in het debat is toch echt gezegd dat de bezuiniging van 20 miljoen op zich gesteund werd. Nu wordt bijna de gehele rest van het bezuinigingsbedrag teruggedraaid, waardoor er zelfs geld vrij komt om nieuwe dingen te doen, omdat je meer operationeel bezuinigt. Er blijft nog maar 9 miljoen over, waardoor je dus 11 miljoen kunt investeren in veiligheid. Ik vind het dan jammer dat de heer Buma zegt dat het niet genoeg is en dat we niks doen, in plaats van deze gezamenlijke inspanning te steunen.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Hier wil ik twee dingen over zeggen. Ten eerste, het is niet anders: ik heb dit voor de zomer ook gezegd. Ten tweede mag de heer Dijkhoff een bezuiniging op de AIVD verdedigen, maar ik vind, gelet op de dreiging nu, een bezuiniging op de AIVD niet verdedigbaar.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

De heer Buma zegt dat het kabinet slecht voorbereid was op deze zomer als het gaat om de veiligheidssituatie. Hij is heel kritisch op bijvoorbeeld de bezuiniging op de AIVD. In een eerder artikel was hij zeer kritisch op de bezuiniging op Defensie. Als je goed bent in uitdelen, moet je ook aan enige zelfreflectie doen. Het CDA maakte deel uit van Rutte I, dat bezuinigde op de AIVD en enorm bezuinigde op Defensie. Enige zelfreflectie zou op dit moment op zijn plaats zijn, lijkt mij.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Het is terecht dat de heer Segers dat zegt. Ik heb al eerder gezegd dat bijvoorbeeld de bezuinigingen op Defensie ook door de kabinetten werden doorgevoerd waar het CDA in zit. Dat is zonder meer waar. Dat was toen al buitengewoon ernstig en dat vind ik nog steeds. Meer kan ik er niet over zeggen. Daar loop ik dus niet voor weg, maar dat ontslaat ons niet van de verplichting om te bekijken hoe de wereld er nu uit ziet. Over twee weken gaan we een begroting behandelen met een bezuiniging op de AIVD, waarbij nog niet eens de bezuinigingen van dit kabinet op Defensie totaal teruggedraaid worden. Het OM wordt aan alle kanten, nog op dit moment, de duimschroeven aangedraaid. Dat zijn verkeerde prioriteiten. Ja, het CDA heeft heel veel verantwoordelijkheid gedragen, maar als we vandaag kijken naar de veiligheidssituatie nu, moet er iets anders gebeuren dan de voorstellen die er liggen.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

De ChristenUnie-fractie maakt zich sterk voor Defensie en de AIVD en probeert dat te doen waar de beslissingen vallen. Als de heer Buma kritisch is op het kabinet en het slecht voorbereid vindt, dan is dat mede ingegeven door het begin van de bezuinigingen op de AIVD. Dat is toch echt gebeurd in Rutte I. Dat moet toch de klankkleur bepalen van de kritiek op het kabinet hier en nu.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Het aparte is dat de heer Segers nu iets doet waar ik buiten probeer te blijven. Ik kan namelijk ook weer terugkaatsen. Ik kan namelijk ook aangeven waar een groot deel van die bezuinigingen onder Rutte I vandaan kwamen en wat de oorzaak daarvan was, maar dat heeft geen zin. Ik vind dat we moeten staan voor beslissingen van toen, en dat doe ik nu ook. Dat

miljard, dat het CDA toen al verschrikkelijk vond, was onderdeel van een totaalcompromis en vond ik toen al buitengewoon risicovol. Ja, de heer Segers kan mij daarop aanspreken. Ik ben ongetwijfeld medeverantwoordelijk, maar dan kom ik terug op mijn opmerking dat dit mij niet ontslaat van de verplichting om daar iets aan te doen op het moment dat de dreiging zo groot is als nu. Meer dan dat is het niet. Het gaat niet eens om groot geld, maar het gaat wel om heel belangrijke diensten. Als de heer Segers nu zegt dat er geen geld bij het OM bij hoeft in 2014, omdat het CDA in 2006 besloten heeft tot een bezuiniging, dan zit hij ernaast.

Nu moet ik vinden waar ik in mijn tekst gebleven was; mijn laatste vraag ging over het OM. Ik heb nog 35 seconden te gaan. Deze zomer is duidelijk geworden dat IS geen geïsoleerd probleem meer is. Er lopen in onze samenleving mensen rond die onze joods-christelijke, humanistische traditie, onze samenleving, onze waarden, willen afbreken, en dat mogen we niet accepteren. Dat betekent dat we die waarden en traditie moeten verdedigen en krachtig moeten ingrijpen. Mijn vraag aan het kabinet is of het kabinet bereid is om het samenspannen om de jihadreis aan te gaan, strafbaar te stellen, zoals ook het samenspannen om een terroristisch misdrijf te plegen strafbaar is. Is het kabinet bereid om wat al mogelijk is — organisaties en partijen die de rechtsstaat omver willen werpen, zo nodig met geweld, en die een sharia willen invoeren — te verbieden? Ik denk concreet aan een club als Hizb ut-Tahrir. En is de minister bereid om het verheerlijken van geweld en terreur strafbaar te stellen? Wij moeten er namelijk voor zorgen dat we ons verweren tegen die dreiging. De overheid is niet een neutrale scheidsrechter die afwacht tot het geweld is uitgebroken. De overheid heeft een systeem van waarden in onze samenleving te verdedigen. Daar staat het CDA voor, en het in de kern verdedigen van die waarden betekent dat je tijdig optreedt tegen het afbreken daarvan.

De **voorzitter**:

Was u klaar met uw betoog?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Nu ben ik klaar met mijn betoog.

De heer **Pechtold** (D66):

Na het stevige geluid van de heer Buma merk ik nu toch een gematigdere opstelling. Ik noteer even voor de tegenbegroting van het CDA 50 miljoen euro voor de AIVD. Zonder tegenbericht gaan we daarnaar uitkijken, en naar de dekking. Het strafbaar stellen van verheerlijking; dat is natuurlijk eerder gebeurd en het klinkt zo heerlijk maakbaar. Maar hoe gaan we dat doen in een open democratie? Hoe gaan we dat doen binnen onze rechtsstaat? Hoe gaan we dat doen

binnen onze grondrechten van de vrijheid van meningsuiting en de daaruit voortkomende vrijheid van, bijvoorbeeld, demonstratie?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

In ons land is de vrijheid van meningsuiting altijd beperkt geweest, en die zal ook altijd beperkt blijven. Het is niet zo dat vrijheid van meningsuiting het recht is om te roepen wat je wilt, wat je maar belieft. Nee, er zijn grenzen. En een van die grenzen is wat mij betreft daar waar het risico op geweld toeneemt. Mensen die deelnemen aan het debat als opstap naar geweld hebben wat mij betreft niet de gewone vrijheid van meningsuiting. Daarom zeg ik over dat verheerlijken — daarmee bedoel ik: het oproepen zonder het uit te spreken — dat we dat, net als in Spanje, Frankrijk en Denemarken, moeten verbieden.

De heer **Pechtold** (D66):

"Het verheerlijken zonder het uit te spreken", zegt de heer Buma. Ik ben gisteren wat langer opgebleven en ik heb niet voor Tan, maar voor Pauw gekozen, want daar zat de heer Buma.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat vind ik een goed argument!

De heer **Pechtold** (D66):

Op vragen naar concrete voorbeelden hoorde ik de heer Buma iedere keer antwoorden: "de gedachte erachter". "De gedachte erachter", dat zou het probleem zijn. Wij hebben, vanuit onze idealen, dit soort voorstellen van het CDA altijd weggezet als voorstellen voor een gedachtepolitie. Ik gebruik die scherpe term, omdat hij het nu ook zelf zegt: "de gedachte erachter", het niet uitspreken. Hoever wil het CDA gaan met betrekking tot onze grondrechten? We hebben een bescherming, via het strafrecht, van het concreet aanzetten tot haat. Wil het CDA echt verder gaan dan dat? Of krijgen we de opgewarmde prak uit 2005 — toen bereid door CDA'er Donner — waarvan al breed werd gezegd dat het niet kon, dat het niet zou lukken en dat het een illusie van maakbaarheid creëerde?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Er werd niet zozeer breed gezegd dat het niet kon, maar er werd breed gezegd dat men het niet wilde. Maar het moet wel. In landen als Denemarken, Spanje en Frankrijk kan het wel en zijn er veroordelingen geweest. Dan kan het ook in Nederland. Waar het mij om gaat, zijn de demonstraties in de Schildersbuurt. U mag die normaal vinden en vinden dat die vallen onder de vrijheid van meningsuiting, maar ik zie het gevaar erachter. Ik zie dat de mensen in die wijk zich onveilig voelen en bang zijn dat hun kinderen radicaliseren. En ja, dan moet je eerder optreden. Deze uitspraken zijn namelijk geen uitspraken van: och, wij doen mee aan het debat.

Het zijn uitspraken van mensen die willen dat anderen naar Irak en Syrië gaan om mee te vechten, om daarna terug te komen en hier als tikkende tijdbommen rond te lopen. Het moet dus inderdaad strafbaar worden gesteld en ik begrijp werkelijk niet dat binnen deze Kamer zo breed wordt gedacht dat we dit onderwerp wel kunnen laten lopen. Nee, dat kunnen we niet.

De heer **Pechtold** (D66):

De heer Buma zegt: "de gedachte erachter" en "het niet uitgesproken idee" moeten strafbaar worden gesteld. Maar in een rechtsstaat, die juist weerbaar moet zijn door vrijheden te verdedigen, hebben we heel scherpe lijnen. Ik wil daarom nu concreet van het CDA horen waar de wet moet worden aangescherpt. Anders voegt het zich bij dit kabinet met een actieplan met 38 bullet points, waarvan er maar 9 nieuw zijn en er al vele tussentijds onmogelijk zijn gebleken. Hij voedt daarmee de onrust! Hij voedt daarmee het gevoel dat de politiek dit vanuit deze zaal kan regelen! Weet u wat de heer Buma moet doen? Hij moet de burgemeester steunen. Hij moet die politieagent steunen. Hij moet die officier van justitie steunen. En we moeten er samen voor zorgen dat daar niet verder op bezuinigd wordt.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik denk niet dat we makkelijk dichterbij elkaar komen, zolang de heer Pechtold en trouwens ook de heer Opstelten dit beschouwen als een gedachtepolitie. Want wat men thuis denkt, daar treed ik niet in. Ik zie echter de vlaggen van ISIS en ik zie op internet overal de beelden van mensen die toejuichen dat hoofden worden afgehakt. Dat wil ik niet in deze samenleving. De heer Pechtold mag zeggen dat dit wel mag, maar ik zeg dat het niet mag.

De **voorzitter**:

Via de interruptiemicrofoon, mijnheer Pechtold!

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

De heer Pechtold zegt vanuit de bankjes dat dat haat zaaien is. Als het dat was, was er echter al tegen opgetreden. En daar zit nou net het probleem, want er is niet tegen opgetreden. Als dat had gekund, dan is het verwijt aan de minister waarom het nog niet is gebeurd. Het punt was echter dat het niet kon. De heer Pechtold noemt het een gedachtepolitie, maar mag ik even het verschil aangeven tussen moord en doodslag? Dat is "met voorbedachten rade", dus de wil om iemand echt te vermoorden. Dan spreken we ook niet over een gedachtepolitie. Het strafrecht zit vol met allerlei zaken waarbij we niet alleen de feitelijke daad, maar ook het gebeuren ernaartoe strafbaar stellen. Waarom? Omdat wij weten hoe gevaarlijk het is. Als de heer Pechtold lacherig zegt dat het wel meevalt op dit moment, dan zit hij ernaast.

De heer **Roemer** (SP):

De rechtsstaat bescherm je niet door hem af te breken. We moeten ongelooflijk zuinig zijn op de vrijheid van meningsuiting, hoe verwerpelijk sommige uitingen ook zijn. Daarom vind ik het heel raar dat iemand die jurist is, stelt dat de gedachte strafbaar gesteld moet worden. Ik vraag hiernaar omdat ik gisteren heb gemerkt dat de heer Buma er in de debatten die hij op televisie voerde, niet uitkwam waar de grens ligt. Als wij dat in een debat op televisie al niet weten, hoe kan de rechter dan bepalen waar de grens ligt? Het is heel mooi dat we met elkaar dingen willen aanpakken. De wet biedt overigens al alle mogelijkheden om dit te doen. Het is dus veel meer het punt dát we het gaan doen. Maar op deze manier op een grens gaan zitten die niet te bepalen is, is een actie voor de bühne, en dat had ik niet van een jurist verwacht.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ook de heer Roemer doet het af als gedachtepolitie. Dat mag hij doen. Hij mag het straffeloos laten. Maar het gaat niet om gedachtepolitie. Het gaat om jongeren — dat heeft hij afgelopen zomer kunnen zien — die in de Schilderswijk de straat opgaan om ISIS toe te juichen. Dat is geen haat zaaien, noch een letterlijke oproep tot geweld, en daardoor is het niet strafbaar. We weten echter exact wat erachter zit en daarom moeten we wel optreden tegen deze jongeren. De heer Roemer mag roepen wat hij wil en het gedachtepolitie noemen, maar daarmee lossen we het probleem niet op. Als we het aanpakken wel.

Als tweede zei de heer Roemer dat dit zo moeilijk is. Bij alle strafrechtelijke bepalingen rond haat zaaien, belediging en groepsbelediging is het altijd de vraag wat het in dat geval is. Dat zijn inderdaad geen makkelijke delicten, maar dat wil niet zeggen dat we haat zaaien toestaan. Dat wil niet zeggen dat we belediging toestaan. Dat wil dus ook niet zeggen dat we verheerlijking toestaan.

De heer **Roemer** (SP):

Ik probeer de heer Buma goed te begrijpen en goed te luisteren naar wat hij zegt. Hij verwijt de heer Pechtold en mij dat we spreken van een gedachtepolitie. Vervolgens legt hij uit dat haat zaaien al strafbaar is en dat er al iets gedaan kan worden aan opruiing. Al die dingen staan in artikel 137 c, d en e. We kunnen daar dus al heel veel aan doen. Volgens de heer Buma gaat het echter om de gedachte erachter. Vervolgens mogen we toch niet spreken van een gedachtepolitie, terwijl hij de gedachte erachter strafbaar wil stellen. Dat gaat niet. Het is zonde dat een jurist daarmee komt, wetende dat dit nooit door een rechter te beoordelen is. Die kant moeten we niet op.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Toch klopt dit niet, zeg ik heel eerlijk. Nogmaals, bij haat zaaien en belediging gaat het ook om de intentie. Dezelfde tekst kan zowel een belediging als een grap zijn. Daarom kan ik ook niet zomaar op foto's reageren waarbij de vraag is of het daarop om haat zaaien of verheerlijking gaat. Iemand zal door het Openbaar Ministerie worden opgeroepen om uit te leggen wat er gebeurd is. Zo gaat dat. Dan start er een strafrechtelijk onderzoek. Dan beslist de rechter of een bepaalde uiting gelet op de context strafbaar is of niet. De heer Roemer doet nu alsof dat alleen het geval zou zijn bij het misdrijf waarvan ik vind dat het erbij zou moeten komen, namelijk de verheerlijking van een terroristisch misdrijf. Diezelfde vraag ligt er echter ook bij belediging en zelfs bij bedreiging. Ik wijs bijvoorbeeld op wat er recentelijk rond GeenStijl gebeurde. Het OM startte een onderzoek, maar concludeerde dat het niet strafbaar is. Dus bij alle misdrijven die betrekking hebben op uitingen zit je met dat probleem. En over het misdrijf dat ik misschien wel het giftigst vind, namelijk het verheerlijken van geweld, zegt de heer Roemer: dat doen we niet. Ik vind dat we dat wel moeten doen.

De heer **Roemer** (SP):

Dan zitten we daar op de grens. Voor alle voorbeelden die de heer Buma noemt, die wij ook zien en die wij, alle 150 Kamerleden, verwerpelijk vinden, kunnen we al procedures starten. Daar kan het Openbaar Ministerie al onderzoek naar doen. Als het aan de orde is, kan er strafrechtelijk worden vervolgd. De heer Buma probeert daaraan het strafrechtelijk laten vervolgen vanwege wat er in de hoofden van mensen speelt, toe te voegen. Mijn punt is dat we dan kunnen spreken van een gedachtepolitie en dat het voor de rechter onmogelijk is om daarover een oordeel te vellen. Dan begeven we ons op glad ijs en dat gaat ten kostte van de rechtsstaat. Dat moeten we dus niet doen, en een jurist moet dat zeker niet doen.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Wij dreigen nu in een herhaling van zetten te vervallen, want dezelfde zin zou de heer Roemer ook kunnen uitspreken over strafbare belediging. Ook dan zal de rechter altijd de verdachte moeten horen over de achtergronden en de context van de zinnen. Zo is het strafrecht. Inderdaad is het altijd een afweging rond de vrijheid van meningsuiting. Ik verschil echter met de heer Roemer van mening over de vraag waar de grens van de vrijheid van meningsuiting ligt. Ik vind dat die grens niet daar ligt waar het geweld wordt, maar daar waar het geweld dreigt.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De heer Buma houdt er niet van dat wij hem ervan betichten dat hij voor een gedachtepolitie zou zijn. Los van de mate waarin je de grenzen wilt oprekken van wat je in een rechtsstaat wilt, vraag ik hem wat hij denkt te bereiken met zijn pleidooi voor bijvoorbeeld het strafbaar stellen

van verheerlijking van geweld. Is hij werkelijk van mening dat je dat wat, zoals hij zelf ook heeft gezegd, voor een heel kleine, beperkte groep mensen kennelijk attractief is, het best kunt bestrijden door dat strafbaar te stellen? Of is het misschien goed om je de vraag te stellen of dit averechts zou kunnen werken en mensen nog verder in een isolement zou kunnen dringen waarin zij vatbaar zijn voor radicalisering? Heeft de heer Buma zich die kant van het probleem wel eens gerealiseerd?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik weet dat die redenering bestaat, maar ik vind die echt heel vreemd. Het is nu niet strafbaar, maar het gebeurt wel. Je kunt niet zeggen: laten we het niet strafbaar stellen, want dan gaat het gebeuren. Het probleem is namelijk dat het deze zomer is gebeurd en dat wij dus moeten optreden. Als wordt gezegd dat we het maar beter kunnen toestaan, dan kun je hetzelfde zeggen over belediging en over haat zaaien. De minister-president is daar voorstander van. Hij wil haat zaaien en groepsbelediging uit het Wetboek van Strafrecht halen en dit alles toestaan. Ik kan de heer Van Ojik zeggen dat onze samenleving daar niet mooier van wordt.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Er kan al heel veel op basis van de huidige wetgeving en gelukkig hebben wij een systeem waarin niet politici, maar bijvoorbeeld het Openbaar Ministerie beslist wanneer tot vervolging wordt overgegaan. Ik neem aan dat de heer Buma dat ook zo wil houden en vindt dat wij dat niet hier uitmaken. Los daarvan moeten wij onszelf als politici de vraag stellen of datgene wat wij voorstellen, helpt om het probleem dat wij signaleren op te lossen. Ik vraag de heer Buma, die allerlei zaken strafbaar wil stellen die nu nog niet strafbaar zijn, of hij wellicht met mij denkt het risico van zijn voorstel kan zijn dat het probleem daardoor niet kleiner, maar groter wordt. Wij kunnen mensen niet verbieden zaken te denken en wij kunnen mensen niet verbieden om zaken in hun hoofd te verheerlijken, tenzij wij bereid zijn om hier een soort van politiestaatachtige dingen te doen. Wij kunnen dat nu niet. Wij moeten dus andere methoden proberen. Is de heer Buma bereid om ook over die andere, niet strafrechtelijke methoden na te denken?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat zijn eigenlijk twee vragen. De ene is of het wel werkt en de tweede is of er andere methoden zijn. Natuurlijk is het veel meer. Er moet veel meer gebeuren. Op dit moment zitten wij in een situatie — kijk naar afgelopen zomer — waarin het verheerlijken van het geweld onderdeel wordt van de radicale cultuur, die niet alleen maar een debatje is maar die leidt tot honderden uitreizigers naar Irak en Syrië, die vervolgens als tikkende tijdbommen terugkomen.

Omdat dit gevaar zo groot is en wij het om ons heen zien, zoals in Brussel eerder dit jaar, moeten wij ingrijpen. Het verbaast mij dat u allen hier alleen maar in het verhaal van de gedachtepolitie kunt schieten. Het gaat niet om wat iemand denkt, maar om wat iemand uit. Dat uiten is gevaarlijk. Dat is gif in een samenleving die wij tegen dat gif moeten beschermen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Het spijt me, maar het gaat nu echt de verkeerde kant op. Niemand hier zegt dat je niets moet doen tegen de mensen die daadwerkelijk uitreizen en die wellicht terugkomen en een gevaar zijn voor de Nederlandse samenleving. Er is niemand in deze gehele Kamer die dat zal bepleiten. Als ik het goed begrijp, gaat het de heer Buma niet om mensen die daadwerkelijk aan de jihad gaan meedoen, wat verschrikkelijk is, maar om mensen die ergens in hun gedachten daarvoor kennelijk een zekere sympathie kunnen opbrengen. Die sympathie moet, als het aan de heer Buma ligt, verboden worden. Ziet hij niet met mij het risico dat daardoor het probleem dat hij signaleert, eerder erger wordt dan minder?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

U komt terug op het plaatje van de gedachten. Het gaat mij om de uitingen. Als zo'n demonstratie plaatsvindt, kan het gaan om haat zaaien, beledigen en wat mij betreft ook verheerlijken. In al die gevallen, ook als er geen sprake is van verheerlijking maar van mogelijke belediging, zal het Openbaar Ministerie de context moeten weten. U doet alsof er een aantal uitingsdelicten zijn die met een foto te beslissen zijn: het T-shirt, de vlag en dergelijke. Het is echter altijd de context, want het maakt uit of je het als cabaretier met een grap op het podium doet of dat je het doet als onderdeel van een radicaliserende betoging in de Schilderswijk. Dat is altijd zo geweest en het zal altijd zo blijven. Dat heeft niets met gedachtepolitie te maken.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik heb naar het betoog van de heer Buma geluisterd en ik proef daarin een grote urgentie voor het probleem. Dat deel ik.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Nou, voor de oplossing daarvan!

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ja, dat lijkt me wel fijn. Als er een probleem is, wil je dat oplossen. Ik vind het alleen jammer dat de heer Buma en het CDA hun vaardigheden niet aanwendden om met concrete voorstellen te komen en er samen met ons over na te denken, maar nu ineens roepen dat het kabinet het allemaal niet door heeft gehad en te laat met voorstellen komt. Als de heer Buma het dan allemaal zo veel eerder zag en vond dat het kabinet niets deed, waarom is hij dan pas enkele

weken geleden voor het eerst zelf met voorstellen gekomen? Waarom was de CDA-fractie niet aanwezig bij het laatste debat over het dreigingsbeeld terrorisme? Als dat plan waarmee de heer Donner al een keer een blauwtje liep zo briljant is — daar ging het net uitgebreid over — waarom heeft het dan zo lang geduurd voordat het CDA er weer mee kwam?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat is allemaal heel mooi, maar waarom is dat plan van Donner niet doorgezet? Omdat u tegen was! Als de VVD-fractie ervoor was geweest, was het al in 2005 ingevoerd! Datzelfde geldt overigens voor voorstellen die het kabinet doet waarvan ik zeg "ga ermee door" en waar de VVD-fractie ook tegen is. We hadden het net over het tegengaan van uitreizen. Je zult dan meer moeten weten van de reisgegevens van mensen. De minister is bereid om dat risico in de rechtsstaat te nemen en dus van mensen iets te vragen. Uw fractie wil dat niet. Kom dan ook niet aan met "och, och, ze reizen uit"! Het is een bedreiging. Als je die voor wilt zijn, moet je ook iets inleveren; het is niet mooier. Als we niet bereid zijn om dat te doen, kunnen we die bescherming van de rechtsstaat nooit voor elkaar krijgen. Dit debat had overigens in december 2013 kunnen plaatsvinden als bijvoorbeeld uw fractie dat had gesteund.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik constateer dat de heer Buma een debat dan kennelijk alleen belangrijk vindt als hij het zelf heeft aangevraagd en in de tussentijd minder. Ik constateer ook dat hij niet kan uitleggen waarom het CDA pas zo laat met voorstellen kwam. De heer Buma verwijt het kabinet te weinig te hebben gedaan. Toen de eerste voorstellen van het CDA kwamen, waren er al mensen tegengehouden, waren er al paspoorten ingetrokken, waren er al mensen vervolgd en waren er zelfs al mensen veroordeeld. Als de heer Buma niet heeft gezien wat het kabinet hier heeft gedaan en wat er in de praktijk is gebeurd, is dat niet omdat het niet gebeurde, maar omdat hij niet heeft gekeken.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Het valt mij op dat de heer Dijkhoff nu optreedt als een soort plaatsvervangend minister om het kabinetsbeleid te verdedigen. Volgens mij is het veel zinvoller om te kijken waar de gaten zitten. Die gaten zijn er. Er zijn gaten die het kabinet wil opvullen, maar daar bent u weer tegen, want u wilt de reisgegevens niet opslaan. Waar het kabinet te laat is en we het nu eindelijk kunnen doen, bijvoorbeeld ten aanzien van verheerlijking, zegt u: nee, dat hadden we in 2005 moeten regelen. Ja hallo, was er dan voor geweest!

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik wil het CDA nog best bedanken voor het feit dat de concrete voorstellen die de VVD sinds mei 2013 heeft gedaan, vaak op steun hebben kunnen rekenen. Dat wil ik wel zeggen. Ik zal nooit zeggen dat een onzalig plan uit 2005 had moeten worden doorgevoerd. Ik wil me graag focussen op echte maatregelen waarmee de kern van het probleem wordt aangepakt in plaats van verworvenheden en vrijheden weg te gooien. Ik wil me wel focussen op mensen die haat zaaien, maar niet een of andere vage discussie in de marge beginnen over de vraag of verheerlijking ook weer iets nieuws moet zijn. Ik wil me wel richten op het kunnen tegenhouden van mensen van wie we weten dat ze een gevaar zijn, maar ik wil daarvoor niet de reisgegevens van alle Nederlanders opslaan. Het gaat om effectieve maatregelen en niet om dingen die we op het laatst pas bedenken omdat al het spul dat wel werkt, al eerder door een ander is bedacht.

De **voorzitter**:

Dat was geen vraag, maar de heer Buma mag erop reageren als hij daaraan behoefte heeft.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dan zeg ik daar iets op wat geen antwoord is. De heer Dijkhoff zegt alleen "wij deden dit en wij deden dat" en "u was eerder" of "wij waren eerder". Er is nu een probleem. Het kabinet komt met een aantal voorstellen die ik herken. Voer ze dan ook in! De heer Dijkhoff zegt dat hij dat niet wil en komt vervolgens zelf met voorstellen die het kabinet waarschijnlijk niet eens uitvoert. De VVD-fractie wil af van het haat zaaien. In 2009 heb ik in de burelen van de VVD een presentatie door toenmalig oppositieleider Mark Rutte bijgewoond van een wetsvoorstel om haat zaaien en groepsbelediging uit het Wetboek van Strafrecht te verwijderen. Ik vind dat de verkeerde kant. Laten wij er samen voor vechten om het OM en de AIVD te versterken. Dan hebben we nog iets. Maar dit is te weinig. Het kabinet zet wel stappen, maar vooral te weinig. Waar de Kamer het kabinet kan oproepen om meer te doen, zijn wij degenen die dat kunnen regelen.

De heer **Klein** (50PLUS/Klein):

Los van dit vliegenvangen tussen CDA en VVD, ligt de kern wat mij betreft in een andere opmerking van heer Van Haersma Buma. Hij sprak namelijk over uitingsdelicten. Hij gaf aan dat zodra er uitingsdelicten zijn, dat moment moet worden aangegrepen. "Utingsdelicten" bestaat uit twee onderdelen. Het ene is de uiting en dat is dus de vrijheid van meningsuiting. Het tweede is het delict en dat betekent dat de heer Van Haersma Buma daar in feite al een strafbaarheidsstelling aan wil geven. Wat mij betreft, is een strafbaarheidsstelling alleen een eindresultaat, terwijl je ter preventie daadwerkelijk iets wil oplossen. Dat doe je natuurlijk niet

door het een delict te noemen. Dat doe je doordat je met elkaar in gesprek bent over die uitingen en niet door een juridische strafbaarheidsstelling. Waarom zegt de heer Van Haersma Buma niet dat hij daarover een goede discussie wil aangaan om ook daadwerkelijk en effectief te laten zien dat het absoluut niet kan in plaats van voor een strafbaarheidsstelling te kiezen, waarbij je helemaal niet weet welke uiting een delict waardig is en welke niet?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ter voorbereiding van dit debat heb ik gisteren gesproken met iemand die deze discussie aangaat met die groep in hun omgeving. Zijn verhaal is dat van de vluchtelingen in Nederland: het is al veel verder gegaan. Zij zijn de discussie al voorbij. Je kunt discussiëren tot je een ons weegt, maar er komt echt een moment dat deze westerse, christelijke en humanistische samenleving nee moet zeggen en moet zeggen dat wat zij doen hier niet hoort. We willen dat niet en we accepteren dat niet. Die grens is wat mij betreft deze zomer bereikt. Je kunt wel nog een keer de discussie aangaan en zeggen "gut, gut, moet je dat wel doen met al die vlaggen", maar ze staan er de volgende week weer. Het past hier niet. Het CDA wil een samenleving — en de heer Klein moet dat ook willen — waarin de vrijheid van meningsuiting bedoeld is om geweldloos met elkaar het debat aan te gaan om de democratie te versterken en niet om haar met geweld omver te werpen.

De heer **Klein** (50PLUS/Klein):

Met dat laatste kan ik het alleen maar eens zijn. Dat is natuurlijk ook de kern. Daar streef je naar, maar dat kun je niet doen zonder de eigen waarden van je rechtsstaat te grabbel te gooien en door allerlei maatregelen en schijnmaatregelen te nemen die je uiteindelijk weer over de schutting kiepert naar in eerste instantie het Openbaar Ministerie voor de afweging en in tweede instantie de rechter. Dat doet de heer Van Haersma Buma. Het is namelijk allemaal de discretionaire bevoegdheid van de betrokken rechter om te kijken wat hij ermee zal doen en ook wat het Openbaar Ministerie ermee doet. Daar gaat het in feite om. Daarvoor zijn al voldoende instrumenten aanwezig. Zodra de vlaggen zichtbaar worden en de leuzen worden geroepen, kunnen deze momenten aangegrepen worden. De heer Van Haersma Buma moet dus niet praten over wijziging van de wet, maar veel meer optreden van de politie.

De **voorzitter**:

Mijnheer Klein, u hebt ook nog zes minuten spreektijd!

De heer **Klein** (50PLUS/Klein):

Nou, die komen straks nog. Hij moet de minister aanspreken om iets te doen met de effectieve instrumenten die er zijn.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat is ook waar. Effectieve middelen moet je effectief inzetten en waar je ze niet hebt, moet je ze aanvullen.

De heer **Roemer** (SP):

Mevrouw de voorzitter. Waarom keren mensen die hier geboren zijn, zich tegen onze samenleving? Waarom steunen mensen die hier zijn opgegroeid, het vreselijkste gruwelijke geweld? Hoe kan het dan dat sommige van onze kinderen onze vijanden worden? Bij het zien van de beelden van IS- terroristen in Irak en Syrië, het brute geweld dat zij plegen tegen vrouwen en kinderen en de gewetenloosheid waarmee zij te werk gaan, vraag je je af hoe het kan dat mensen hun menselijkheid compleet verliezen. Deze gruwelen zijn niet alleen ver weg, maar komen steeds weer dichterbij als we zien dat ook mensen in ons land deze barbarij steunen. In onze politieke polder woedt al jarenlang een stille veenbrand, waarvan nu in sommige buurten de vlammen uitslaan. Een aantal jonge mensen betuigen steun aan de gruwelen van de Islamitische Staat en zetten moslims die er wel trots op zijn dat ze hier wonen en leven als verraders weg. Sommige mensen die terugkeren uit Syrië of Irak willen hier mogelijk aanslagen plegen.

Je mag in ons land heel veel zeggen, maar je mag hier niet alles doen. Je mag niet haat zaaien, niet discrimineren, niet aanzetten tot geweld. Je mag geloven, je mag ongelovig zijn, maar we zijn allemaal gelijkwaardig. De wetten en regels gelden voor iedereen en iedereen moet zijn recht kunnen halen. Net zoals velen, heb ik bij het zien van demonstrerende IS'ers gedacht: AIVD, politie, Openbaar Ministerie, ga aan de slag, doe iets! Als ik de berichten van de afgelopen weken mag geloven, gebeurt dat nu ook. Haatzaaiers worden nu eindelijk aangepakt, predikers van haat wil de regering bestrijden, ronselaars worden eindelijk opgepakt, maar de vraag is natuurlijk wel: waarom heeft dit zo lang moeten duren? Veel te lang hebben extremisten in ons land hun gang kunnen gaan. Mensen die zich tegen onze samenleving keren en die in Nederland aanslagen willen plegen, moeten hard worden aangepakt. Het is belangrijk dat wij deze grenzen heel duidelijk stellen.

Het optreden van de afgelopen weken laat zien dat er al heel veel mogelijk is, maar ik herhaal mijn vraag waarom dit niet eerder is gebeurd. Vorige week kregen wij een Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme, een lijst met 38 voorstellen waarvan de meeste mij al bekend voorkwamen. Het actieprogramma van de regering lijkt dan ook op paniekvoetbal. Er is de afgelopen tijd namelijk geen aandacht geweest voor de aanpak van polarisatie en radicalisering. Er is onvoldoende aandacht voor toenemende segregatie. Wijken en buurten gaan achteruit,

terwijl de regering de afgelopen jaren geen poging heeft gedaan om dat te veranderen. Is de minister het met mij eens dat we er gezamenlijk voor moeten zorgen dat iedereen zich betrokken voelt bij onze samenleving en dat we op alle mogelijke manieren uitsluiting tegen moeten gaan?

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

De heer Roemer heeft het over veenbranden en vraagt waarom er niet eerder maatregelen zijn genomen, maar in 2009 vond de SP nog dat veroordeelde terroristen de Nederlandse nationaliteit niet mochten verliezen. Vindt de heer Roemer dat nog steeds?

De heer **Roemer** (SP):

Mensen die iets doen wat niet kan, moeten worden veroordeeld. Mensen met een dubbel paspoort kun je een nationaliteit afpakken. Van mensen met één paspoort kan dat niet, want dan worden ze stateloos. We moeten de rechtsstaat wel blijven respecteren, mijnheer Bontes. Dingen die kunnen, moeten we doen. Dingen die we moeten doen om te bestrijden, moeten we pakken, maar dingen die niet kunnen en rechtsstatelijk onjuist zijn, moeten we niet willen. U houdt hier een praatje wat niet kan. Het lost niets op en verergert de boel alleen maar. Inderdaad, daaraan doet de SP niet mee.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Ik vraag of een veroordeelde terrorist met dubbele nationaliteit zijn nationaliteit moet verliezen. Eerst was dit niet het standpunt van de SP, maar hopelijk nu wel.

De heer **Roemer** (SP):

Wij staan voor het mogelijk maken van zaken, eerder en nu. De rechter besluit daarover.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

U geeft geen antwoord.

De heer **Roemer** (SP):

Ik geef juist antwoord op de zaak. Er is al heel veel mogelijk. De rechter oordeelt. Dat is een rechtsstaat, mijnheer Bontes.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Wat vindt de heer Roemer nou? Moet een veroordeelde terrorist zijn paspoort en zijn nationaliteit verliezen, ja of nee?

De heer **Roemer** (SP):

Het is heel duidelijk dat van mensen met een dubbel paspoort een paspoort kan worden afgepakt. Daarvan ben ik dan ook een voorstander.

In het actieprogramma worden enerzijds veel bestaande maatregelen nog eens opgesomd, dus dingen die we allang konden, maar blijkbaar niet hebben gedaan: ronselaars oppakken, paspoorten innemen, haatzaaiers strafrechtelijk vervolgen. Anderzijds worden er maatregelen in aangekondigd waarvan niet helemaal duidelijk is of ze noodzakelijk en effectief zijn. Klopt het dat de regering zonder tussenkomst van de rechter mensen het staatsburgerschap wil ontnemen? Is de regering van mening dat dit bijdraagt aan een veiliger en socialer Nederland of zal dit juist averechts werken? Waarom moeten wij alle vluchtgegevens van u, van mij, van de voorzitter en van iedereen, gaan verzamelen? Je pakt daarmee geen terroristen, maar je ondermijnt daarmee de privacy en de rechtsstaat. Door met draconische maatregelen te komen die alle burgers raken, zoals het reisregister of rechtsstatelijk dubieuze voorstellen, zoals het ontnemen van de nationaliteit zonder strafrechtelijke veroordeling, etaleert het kabinet zijn onmacht en probeert het te verbloemen dat er al die tijd te weinig is gedaan om deze problemen aan te pakken.

Ik vind het heel goed dat de regering de politie en het Openbaar Ministerie nu meer ruimte wil geven om jihadisten aan te pakken. Het helpt echter niet dat het kabinet ons zand in de ogen wil strooien door gisteren te laten lekken dat er 20 miljoen minder wordt bezuinigd op het Openbaar Ministerie. Er blijft dan namelijk structureel nog 114 miljoen aan bezuinigingen over, waarvan 80 miljoen volgend jaar. Kan de minister deze cijfers bevestigen? Hoe moet het Openbaar Ministerie meer ruimte maken met 114 miljoen minder? Welke andere taken laat het Openbaar Ministerie dan liggen? Of zijn het alleen mooie woorden zonder daden? Hoe rijmt de regering deze aanpak van radicalisering met de puinhopen in de jeugdzorg, waar vriend en vijand zien dat straks nog meer jongeren tussen wal en schip zullen vallen? Leg dit nu eens uit. De regering stuurde aan de Kamer een lijstje met voorstellen zonder enige analyse en zonder enige visie. Het ging niet over zaken als de oorzaken van radicalisering, de slechte integratie en de toenemende segregatie. Waarom niet? Of krijgen we dat nog en, zo ja, wanneer dan? Het ging ook niet over de vraag waarom sommige Nederlanders hun eigen land zo diep haten en besluiten om in Syrië of Irak een ongewis avontuur aan te gaan. Hoe komt het dat sommigen zich gevoelig tonen voor bruto geweld en zo'n beestachtige ideologie? Is de regering bereid om dit nader te onderzoeken?

Er zijn veel moskeeën die onze strijd tegen IS-terreur steunen. Ze staan ook massaal onder onze gezamenlijke verklaring daarover. In die verklaring spreken kerken, vakbonden, moskeeën en vele anderen zich uit tegen extremisme en voor onderlinge solidariteit. Helaas zijn er ook enkele moskeeën die bijvoorbeeld vanuit Qatar, dat een voedingsbodem voor deze terreur is, worden

gefinancierd. Is de regering bereid om deze financiering inzichtelijk te maken en met voorstellen te komen om een en ander te stoppen?

Sommige mensen gaan een grens over waarna ze niet meer terug kunnen. Ze gaan vechten voor IS en worden getraind door de jihad. Deze mensen blijven na terugkeer een explosief gevaar. Gelukkig zijn de meeste jongeren die sympathiseren met IS nog niet zover, maar hoe houden we dat zo? De regering heeft een plan tegen radicalisering waaruit moet blijken dat we al veel kunnen. Het kabinet moet nu laten zien het ook te gaan doen.

Kan de regering ook aangeven wat de uitslaande veenbrand betekent voor het integratiebeleid? Wanneer komen de plannen van de regering om verdere segregatie in sommige buurten en verdere isolering van sommige jongeren in ons land te voorkomen?

Tot slot. We moeten hard optreden tegen extremisme, maar niet zonder de oorzaken te onderzoeken en de voedingsbodem aan te pakken. Extremisme zal altijd blijven bestaan, maar de vraag is in hoeverre je het de kans geeft om zich te verspreiden. Tegelijk moeten we de solidariteit en onderlinge lotsverbondenheid tussen bevolkingsgroepen versterken, hier en internationaal. Haat bestrijd je immers niet met haat, net zoals je de belangrijkste waarden van een open en vrije samenleving niet kunt bestrijden door dezelfde waarden van onze rechtsstaat af te breken.

De heer **Wilders** (PVV):

Voorzitter. Ik moet eerlijk zeggen dat ik eigenlijk bloemen van u had verwacht. Ik vier dezer dagen namelijk een jubileum. Het is precies tien jaar en twee dagen geleden dat ik losging van een partij waarvan de naam mij nu even is ontschoten. Ik heb in die tien jaar en twee dagen veel verwijten gekregen. Het belangrijkste verwijt is misschien wel dat ik steeds weer hetzelfde verhaal vertel. Ik moet vandaag al mijn critici gelijk geven: ik zeg inderdaad al vele jaren hetzelfde. En vandaag zal ik voor de zoveelste keer opnieuw hetzelfde verhaal afsteken over de islam, zoals ik dat al tien jaar en twee dagen doe.

Ik werd ooit verketterd om mijn film Fitna. Ik werd niet alleen verketterd, maar ook strafrechtelijk vervolgd. Waar nog niet eens zoveel jaren geleden niemand, niemand bij de publieke omroep of anderszins mijn film Fitna wilde uitzenden, zien we Fitna 2, 3, 4, 5, 6 vandaag dagelijks op het televisiejournaal. We beleven geen clash of civilizations, geen botsing der beschavingen, maar een clash tussen barbarisme en beschaving. En Nederland is steeds meer het slachtoffer van de islam geworden door het weggijken van de politieke elite. Hier zitten ze allemaal! In vak-K zitten ze ook: allemaal weggijkers!

Iedere waarschuwing, iedere waarschuwing werd tien jaar en twee dagen lang genegeerd. En dus krijgen we vandaag de dag in ons land te horen, krijgen christenen in ons land te horen: wij willen jullie allemaal vermoorden. En dus worden joden vandaag de dag in Nederland met de dood bedreigd; zien we hakenkruisvlaggen bij demonstraties; gaan er stenen door de ruiten; zijn er molotovcocktails; wordt de Hitlergroet gebracht; wapperen er zwarte macabere ISIS-vlaggen in de wind en horen we, nota bene op de Dam, kreten als "fuck de Talmoad". Excusez le mot, maar dat werd gezegd.

Ja, de islam kwam naar ons toe, ook deze zomer! Vicepremier Asscher stelt in al zijn naïviteit dat er een grote behoefte bij moslims bestaat om dit aan te pakken, om dit hard aan te pakken. We kregen in de kabinetsbrief van afgelopen vrijdag te horen dat die jihadisten eigenlijk niks voorstellen. In die brief staan woorden als "sekteachtig". "Het is nog klein ook" schrijft hij in zijn brief. Tot zover de wensdromerij van al die weggijkers, al die ontkenneren al tien jaar en twee dagen lang van de harde werkelijkheid, de struisvogelbrigade van Rutte II.

Maar de realiteit is anders. 73% van alle Marokkanen en Turken in Nederland vindt — zo blijkt uit onderzoek — dat Syriëgangers die meevechten in de jihad, helden zijn, mensen dus om te bewonderen. Dat is ook niet nieuw. Dertien jaar geleden vielen er maar liefst 3.000 doden bij de aanslagen op 11 september. We herinneren ons allemaal de beelden van brandende mensen die uit wolkenkrabbers sprongen. En ook toen had drie kwart van de moslims in Nederland daarvoor begrip. Drie kwart! Dat zijn dus niet een paar moslims: honderdduizenden moslims in Nederland hebben begrip voor terreur en vinden jihadisten helden. Ik verzin het niet, want dit is onderzocht. Het is een tikkende tijdbom in ons land.

Is het dan toeval dat moslims al eeuwen betrokken zijn bij die moordpartijen? Nee, dat is geen toeval. Ze voeren gewoon hun ideologie uit. Allah heeft de waarheid gedicteerd aan Mohammed en volgens de islam is Mohammed de volmaakte mens. En wie de Koran ontkent, ontkent dus Allah. En Allah laat er geen onduidelijkheid over bestaan wat hij precies wil. Laat ik een paar citaten uit de Koran gebruiken. Soera 8, vers 60: Maak voorbereiding om Allahs vijand te terroriseren. Of: wanneer gij een ontmoeting hebt met ongelovigen, houdt dan in op de nekken; soera 47, vers 4. We zien het tegenwoordig ongeveer iedere dag op het journaal. Nog een stijlbloempje van Allah: Neemt van de ongelovigen niemand als medestander ... Als zij zich afkeren, grijp hen en dood hen, waar jullie hen ook vinden; soera 4, vers 89.

Voorzitter, de koran die daar vlak voor u, vlak voor uw rechterhand, op tafel staat, is een handboek voor terroristen. Het bloed druipt van de pagina's. Het roept op tot een eeuwige oorlog tegen niet-gelovigen. Die koran die daar voor u staat, voorzitter, is een jachtakte voor

miljoenen moslims, een license to kill. Dat smerige boek is de grondwet van de Islamitische Staat. ISIS doet wat Allah zegt. Dankzij onze wegekijkelite — nogmaals, daar zitten ze allemaal, ook in vak-K — heeft deze bloeddorstige ideologie zich ook in Nederland gevestigd. De Schilderwijk, Transvaal, maar we kunnen ook kijken naar Crooswijk, Slotervaart, Kanaleneiland, Huizen, noem maar op. Heipalen voor het kalifaat worden geslagen. De Islamitische Staat staat ook hier in zijn steigers.

Maar het struisvogelkabinet, de wegekijkers deden niet alleen tien jaar en twee dagen niets, ze doen ook nu veel te weinig en veel te laat. Het heeft allemaal niets met de islam te maken, liegen we met zijn allen, behalve de PVV, de bevolking voor. Stel je voor dat je de waarheid zou vertellen. Maar ons volk ziet het wel. Twee derde van de Nederlanders vindt dat de islamitische cultuur niet bij Nederland hoort. Dat vindt de meerderheid van de kiezers van de Partij van de Arbeid, de meerderheid van de kiezers van de VVD, de meerderheid van de kiezers van het CDA en ja, ongeveer alle PVV'ers vinden dat ook. De kiezers eisen nu ook dat er eindelijk wat gebeurt, na tien jaar en twee dagen geslapen te hebben. En geen halfzachte lapmiddelen, maar dingen die nodig zijn.

Om te beginnen, erken, wees eerlijk, erken dat de islam het probleem is. Start de de-islamisering van Nederland. Minder islam, dat hebben we nodig. Sluit onze grenzen voor immigranten uit islamitische landen. Voer grensbewaking in. Houd even op met die cultuurverrijking. Sluit die salafistische moskeeën die, zoals de heer Roemer zegt, geld krijgen van foute Golflanden zoals, inderdaad, Qatar. Pak alle jihadgangers hun paspoort af. Ook als ze alleen Nederlander zijn. Laat ze maar een paspoort van ISIS nemen als ze dat zo graag willen. Maar ook vinden wij dat je uitreizende jihadgangers niet moet tegenhouden. Laat ze vooral lekker gaan, zou ik tegen het kabinet willen zeggen. Met zo veel mogelijk vrienden en familieleden. Laat ze gaan. Ik kom ze zelf uitwuiwen op Schiphol, als dat zou helpen. Maar laat ze nooit meer terugkomen. Dat is de voorwaarde. Opperuimd staat netjes. Iedereen die steun betuigt aan terreur om onze democratische rechtsstaat omver te werpen, kan wat mij betreft linea recta het land uit. Sta je met een ISIS-vlag te zwaaien, dan sta je daar eigenlijk met een uitreisverzoek.

Ons is de oorlog verklaard en wij moeten hard terugslaan. Weg met die mensen. Het land uit. Genoeg is genoeg.

De heer **Pechtold** (D66):

Al tien jaar en twee dagen kijk ik niet weg en ga ik het debat aan met collega Wilders. Dat wij tegenover elkaar staan als het gaat om deze problemen is vaak gebleken. Ik heb alle

maatregelen die de heer Wilders hier heeft voorgesteld, van de kopvoddentaks tot andere zaken, altijd geprobeerd te begrijpen en weerlegd als ik vond dat ze op een andere manier geduid moesten worden. Maar vandaag zegt de heer Wilders heel duidelijk dat de hele islam, alles wat daarmee samenhangt en iedereen die daarbij betrokken is, fout zit. Ik heb een vraag. Is de heer Wilders bereid om een onderscheid te maken tussen diegenen die de jihad verheerlijken, erheen willen gaan, haat zaaien en onze wetten overtreden, en al die anderen die dat niet doen en een geloof aanhangen? Ieder geloof heeft, zeker in zijn boeken, behoorlijk rauwe teksten uit andere tijden. Is de heer Wilders bereid om dat onderscheid te maken?

De heer **Wilders** (PVV):

Om te beginnen heb ik niet gezegd dat de hele moslimbevolking niet deugt. Dat hebt u mij niet horen zeggen. Wel heb ik gezegd dat het niet maar een paar extremisten zijn, zoals al die wegstokers hier in vak-K en ook u al jaren roepen. Dat heb ik toegelicht. Misschien zijn het er maar een paar duizend, of honderd, volgens mij al genoeg, die voor de jihad gaan vechten in Syrië en Irak en terugkomen, tot de tanden toe bewapend. Maar 73%, mijnheer Pechtold, van alle Marokkaanse en Turkse moslims vindt jihadgangsters die naar Syrië gaan helden. Daar worden hoofden afgehakt, er worden mensen vermoord, er wordt terreur gepleegd. 73% van de moslims in Nederland vindt dat helden, net zoals driekwart van de moslims in Nederland na 9/11 zei dat ze begrip had voor de moord op 3.000 mensen. Dus houd op met de illusie dat het alleen maar gaat om een klein stukje van de islam! Dat is niet zo. Het gaat om honderdduizenden moslims in Nederland die vinden dat jihadgangsters helden zijn.

De heer **Pechtold** (D66):

Ik zie graag een keer dat onderzoek en de precieze onderbouwing, want de heer Wilders geeft zelf al aan dat we het uit honderdduizenden, bijna een miljoen mensen in dit land, hebben over een groep waarvan hij zelf zegt dat het er misschien een paar honderd zijn die dat zelf willen. Ik vroeg hem heel duidelijk — hij kruipt daar in die tien jaar en twee dagen elke keer voor weg — of het nou gaat om iedereen die dat geloof aanhangt, die uit die cultuur komt en die uit een land komt waar dat geloof overheersend is, of dat het gaat om het aanpakken van diegenen die we hier ook moeten aanpakken en van wie Wilders zelf ook zegt: die kleine groep. Niemand in de Kamer denkt daar anders over.

De heer **Wilders** (PVV):

Nee, wij moeten niet alleen die zogenaamde kleine groep aanpakken. Wij moeten ook die honderdduizenden moslims in Nederland aanpakken. Ik verzin het niet: 73% vond de aanslagen op 9/11 gerechtvaardigd en 73% vindt de jihadgangsters in Syrië, waar barbaarse dingen

gebeuren, helden. Die mensen moeten we allemaal aanpakken. Ik wil ook nog het volgende zeggen tegen de heer Pechtold. U, mijnheer Pechtold, zou zich ervoor moeten schamen dat u hier überhaupt nog staat. U bent de grootste wegkijker van dit hele parlement. U hebt tien jaar en twee dagen niet alleen mij, de PVV en de Groep Wilders verketterd, maar u bent ook de grootste advocaat van de islam in dit land geweest. Het feit dat we nu in die ellende zitten, is onder andere uw verantwoordelijkheid. Het zijn geen jihadgangers naar Syrië. Het zijn Pechtoldgangers naar Syrië. Als u morgen naar Syrië of Irak zou gaan, moet u niet verbaasd zijn als u het ereburgerschap van het kalifaat aangeboden krijgt.

De heer **Pechtold** (D66):

Na de eerste twee antwoorden dacht ik even dat wij na de zomer op basis van inhoud en op basis van respect voor elkaars standpunt met elkaar debatteren konden.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik heb geen respect voor uw standpunt. U hebt een domme riedel!

De **voorzitter**:

Gaat u verder, mijnheer Pechtold. U hebt het woord.

De heer **Pechtold** (D66):

Het onderzoek waar de heer Wilders naar verwijst, is waarschijnlijk dat uit 2005 waarin het onder andere ging over diegenen die tegen Assad wilden vechten. En je ziet soms maar ...

De heer **Wilders** (PVV):

2005? Het is een onderzoek van vorig jaar.

De heer **Pechtold** (D66):

Sorry, het was uit 2013. Het was het onderzoek waarin het ging om het vechten tegen Assad. Ik kan mij nog herinneren dat wij hier in het Westen nogal moeite hadden om precies te plaatsen of de strijders tegen Assad allemaal lievelingen waren die vrijheid wilden of dat er ook foute groeperingen bij zaten. In die periode moeten wij dat waarschijnlijk plaatsen. Maar ik krijg wel een bak beledigingen, maar nog steeds geen antwoord op mijn vraag. Dat is de vraag die al tien jaar door de heer Wilders ontweken wordt. Dat is de vraag hoe hij aankijkt tegen de islam.

De heer **Wilders** (PVV):

Volgens mij is dat wel helder, of niet? Als u dat nóg niet snapt, dan bent u ...

De heer **Pechtold** (D66):

De heer Wilders zet zich hier neer als de profeet. Hij zet zich hier neer als de enige die de waarheid verkondigt. Ik vraag hem of hij vindt dat iedereen die een achtergrond heeft in Marokko, in Turkije, zoals hij zojuist wel zei, iedereen die naar de moskee gaat, iedereen die zich

moslim noemt, valt te scharen onder dezelfde groep, de kleine groep, zoals hij zelf zei, als de jihadgangers.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik heb dat antwoord al twintig keer gegeven. Ik ga het niet nog een keer herhalen. Ik heb gezegd: het gaat mij om die 73% van de moslims. Dat zijn er honderdduizenden. Oké, dat is niet iedereen, maar dat zijn er honderdduizenden. 73% van een miljoen; nou, reken maar uit. En wat is het onderzoek? Misschien, opdat de heer Pechtold het weet, zal ik even voorlezen wat er staat. Dat heb ik niet zelf verzonnen.

De **voorzitter**:

Nou, niet het hele onderzoek.

De heer **Wilders** (PVV):

Nee, niet het hele onderzoek maar die passage. "Nederlandse moslims die meevechten in Syrië getypeerd als helden: 73% van de Nederlandse moslims is het ermee eens dat Nederlandse moslims die in Syrië meevechten helden zijn." Dat zijn schokkende cijfers, of ze nou tegen Assad vechten of tegen anderen. ISIS vecht ook tegen Assad. 73%! Het is goed dat u dat hoort, mijnheer Pechtold, want u wist dat blijkbaar niet. U wist dat niet! U wist gewoon niet dat honderdduizenden ...

De heer **Pechtold** (D66):

Voorzitter, ...

De heer **Wilders** (PVV):

Misschien mag ik even uitspreken? U wist niet dat honderdduizenden moslims in Nederland dus vinden ... Ja, u kunt erom lachen. U hebt al vaak staan lachen de afgelopen tien jaar en twee dagen, maar dankzij u zit Nederland nu in de ellende. U bent de vertegenwoordiger, de ambassadeur van de wegekijkers, van de islamknuffelaars. Al het extremisme wat nu komt, mijnheer Pechtold, is mede door uw verantwoordelijkheid ontstaan.

De heer **Pechtold** (D66):

Langzaam bij beetje krijgen wij dat onderzoek. Daar zullen wij ons in gaan verdiepen. 73% betrof het strijden in Syrië. Als ik het goed begrijp, was dat tegen Assad. Ik kan mij nog goed herinneren dat daar ook heel veel niet-moslims en heel veel anderen over dachten: dat moet gesteund worden, want daar is een vrijheidsbeweging bezig.

De heer **Wilders** (PVV):

Jihad.

De heer **Pechtold** (D66):

Dat las ik niet in de vraag.

De heer **Wilders** (PVV):

Geweld.

De heer **Pechtold** (D66):

Mijnheer Wilders, u loopt nu waarschijnlijk voor de vierde keer gewoon weg bij die vraag. Die zal ik u dus, al duurt het nog tien jaar en twee dagen, blijven stellen. U kunt zichzelf als profeet neerzetten, u kunt hier alle anderen iets verwijten, de oplossingen die u in die gehele periode heeft gegeven, waren niet onderbouwd. Toen u dat ene jaartje een kabinet kon steunen, werd er op dit soort zaken bezuinigd en hebt ook u niet gepresteerd.

De heer **Wilders** (PVV):

Het gaat om één ding: wij moeten de oorzaak van al deze ellende durven te benoemen. De oorzaak is de islam; de islam is de oorzaak van alle ellende. Het boek van u, de Koran, waar iedere moslim zo heilig naar opkijkt en naar wil leven, is ook de oorzaak van de ellende. De profeet Mohammed, het zogeheten voorbeeld, de grootste barbaar uit de geschiedenis, is ook de oorzaak van al deze ellende. Gaat het om 100% van de moslims? Nee. Gaat het over heel veel moslims? Ja. Niet alleen de terroristen, maar ook de 73% die 9/11 een goed idee vond en daar begrip voor had en nu opnieuw vindt dat de koppenrollers in Syrië helden zijn. Als we dat ontkennen, als de heer Pechtold en het kabinet dat niet durven te zeggen, dan zullen de problemen in Nederland alleen maar erger worden.

De **voorzitter**:

En dat boek ligt hier al jaren op de plank. Ik neem aan dat u dat ook wist.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter. Wat brengt mensen ertoe om de gruwelijke video van de onthoofding van de Amerikaanse journalist James Foley, en nu moeten we daar helaas de naam Steven Sotloff aan toevoegen, te liken? Wat brengt mensen daartoe? Die vraag stelt ons hoofd van de AIVD, de heer Bertholee, deze week in een interview in Vrij Nederland. Het is een vraag die ook mij bezighoudt. Ik vind dat letterlijk onvoorstelbaar. Ik kan het niet begrijpen, en toch wil ik dat wel. We moeten begrijpen wat er in de hoofden van jihadisten en sympathisanten omgaat. Ook dat stelt Bertholee. Alleen dan kunnen we voorkomen dat hun aantal groeit. Alleen dan kunnen we effectief radicalisering bestrijden. Als we niet weten waaruit de dreiging precies bestaat, kunnen we er niet adequaat op reageren.

Je zou daarom verwachten dat een integrale aanpak van het jihadisme begint met de analyse van de oorzaken van radicalisering en vervolgt met een evaluatie van de al in het verleden

genomen maatregelen. In 2005 lag er immers ook een plan dat radicalisering moest tegengaan. Heeft dat gewerkt? Wat uit dat plan heeft er gewerkt en wat niet? Wat werkte er misschien contraproductief? Neem de nieuwe maatregel om mensen het leven zuur te maken, maatregel 11b uit het lijstje met bestuurlijke maatregelen risicoreductie. Werkt dat? Of lopen we het gevaar dat mensen er misschien nog radicaler van worden? Op dat soort vragen wil je een antwoord.

Dat antwoord hebben we echter niet. Het lijkt erop dat het kabinet deze zomer vooral bezig is geweest met de vraag hoe we daadkrachtig overkomen. Rijp en groen zijn de maatregelen verzameld die al bestonden. Bij sommige maatregelen is er een schepje bovenop gedaan en andere maatregelen zijn weer van de plank gehaald. Ze zijn geordend, er is een nietje doorheen gegaan en voilà, een Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme.

In de ogen van mijn fractie maakt dit het actieprogramma onevenwichtig en soms ondoordacht. Het gaat er vooral om daadkrachtig over te komen. In de woorden van minister Asscher: "Nu is het tijd dat de rechtsstaat spierballen toont en in actie komt". Dus voert de retoriek van repressie de boventoon. Wat we al kunnen doen tegen terroristische misdrijven gaan we nog een tandje steviger doen. Predikers van haat en geweld worden verstoord of zo mogelijk uit Nederland geweerd. We gaan internationaal informatie delen over onverdachte burgers. We pakken paspoort en nationaliteit af. Dat kan prima door de minister van Justitie zelf gebeuren, daar hebben we geen rechters meer bij nodig. Daarmee krijgt de rechtsstaat geen spierballen, maar zwakken we de rechtsstaat af.

Dat er in het programma gelukkig ook een aantal maatregelen staat om de polarisatie in de samenleving tegen te gaan, daarover hoorde ik ook de minister van Integratie de afgelopen dagen veel te weinig; dat raakte een beetje ondergesneeuwd. Vooral niet te soft overkomen, leek het kabinet te denken, misschien toch te bezorgd om een "multicultitheedrinker" te worden genoemd. De omschrijving is van collega Wilders in de tijd dat we zo'n woord al erg vonden, maar Wilders zich eigenlijk in heel onschuldige bewoordingen uitdrukte, zou ik willen zeggen, zojuist naar hem geluisterd hebbend.

Ik maak me net als iedereen verschrikkelijk veel zorgen over het extreme geweld waarmee de jihad op steeds meer plekken in de wereld voet aan de grond probeert te krijgen. Ik maak me net als iedereen heel veel zorgen over de 130 Nederlanders die aan de jihad een actieve bijdrage leveren en over de honderden anderen die overwegen dat ook te gaan doen. Natuurlijk moeten we er alles aan doen om te voorkomen dat ze hun voornemens in de praktijk brengen, maar ik maak me misschien nog wel het meest zorgen over de volgens de AIVD duizenden

Nederlanders die zich kennelijk aangetrokken voelen door de doelstellingen van de jihad en het walgelijke geweld waarmee die doelstellingen worden nagestreefd. Een inperking van hun vrijheid zal niet helpen om hen op andere gedachten te brengen. Hun opvattingen bestrijd je niet met spierballentaal, die bestrijd je niet door mensen met een dubbele nationaliteit anders te behandelen dan mensen met één nationaliteit. Om die groep te bereiken moet je kijken naar de wortels van het probleem.

De AIVD-baas wijst in Vrij Nederland op het actieplan Polarisatie en radicalisering uit 2007.

Daarmee werden lokale projecten gefinancierd om eerstelijns professionals te trainen om met minderheden in dialoog te gaan en signalen van radicalisering vroegtijdig op te pikken. In 2012 werd de financiering van dat programma stopgezet. De intentie was goed, maar het is een beetje verwaterd, zo zegt de heer Bertholee nu. Zijn de ministers dat met hem eens? Zijn ze bereid om een dergelijke aanpak opnieuw een kans te geven? Graag vraag ik het kabinet ook om alsnog breder te reflecteren op de onderliggende analyse van dat actieprogramma en de wegging van de verschillende maatregelen uit het pakket.

Bij mensen die een onthoofdingsfilmpje op Facebook liken kan ik mij niets voorstellen. Wat ik mij wel kan voorstellen, is dat moslims in Nederland denken: daar gaan we weer. Daar gaan we weer met de heer Wilders. Daar gaan we weer met de heer Wilders die zegt dat de islam de oorzaak van het probleem is. Daar gaan we weer, moeten we ons weer op feestjes, op het werk en op school verantwoorden voor iets waar we niet alleen part noch deel hebben maar waar we net zo van walgen als eenieder hier.

Gelukkig is de moslimgemeenschap weerbaar. Verschillende organisaties hebben al aangegeven ideeën te hebben over hoe de radicalisering te bestrijden. Ik hoop dat het kabinet snel met die organisaties in gesprek gaat. Van mij mag daar best een kopje thee bij.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

De heer Van Ojik stelt een intrigerende vraag die ik de heer Roemer ook al heb horen stellen: waar komt dit vandaan? Tegelijkertijd zegt hij dat de analyse van het kabinet niet deugt en dat de maatregelen erlangs schieten. Hij geeft zelf echter geen antwoord op deze intrigerende vraag. Die vraag moet wel worden beantwoord. Waar komt dit vandaan? Waar komt die radicalisering vandaan?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Misschien heb ik me niet duidelijk uitgedrukt. Ik heb niet zozeer gezegd dat de analyse van het kabinet niet deugt, ik heb gezegd dat de analyse van het kabinet ontbreekt. Ik had verwacht van een plan dat de term "integrale aanpak" draagt en 38 maatregelen bevat, allemaal

onderverdeeld in kopjes a, b, c, d en e, dat het zou beginnen met een analyse van wat de aantrekkingskracht is, iets wat wij eigenlijk niet kunnen begrijpen, van die gewelddadige extremistische jihad. Ik kan daar allerlei gedachten over hebben. Ik kan mij afvragen of mensen die zich daartoe aangetrokken voelen zich misschien onvoldoende in de Nederlandse samenleving geworteld voelen. Misschien hebben ze het idee dat ze er niet meer bij horen. Misschien hebben ze het idee dat ook hier, achter ditzelfde spreekgestoelte, soms over hen wordt gesproken alsof ze wezens zijn van een andere planeet. Ik weet het niet. Ik hoop dat het kabinet eerst eens kijkt wat precies de oorzaak is van het probleem waarvoor het een oplossing wil hebben, voor het allerlei maatregelen op een hoop gooit. Ik verzoek het kabinet om dat te doen. Ik kan daar mijn gedachten over hebben, maar veel belangrijker is dat daar serieus naar gekeken wordt en we ons daar serieus in verdiepen.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

De heer Van Ojik zegt eigenlijk dat de ontbrekende analyse een gemis is, maar dat hij hem tegelijkertijd zelf ook niet heeft. Hij weet het niet. Dat is eerlijk, maar ook zorgelijk, want we zullen inderdaad een stap verder moeten gaan. Deze week schreef Arnon Grunberg op de voorpagina van de Volkskrant over het profiel van de gemiddelde jihadist: iemand met een laag inkomen, een lage opleiding en waarschijnlijk een mager seksleven. Dat is een plat profiel, een ontzettend platte analyse van iemand die zich niet kan voorstellen dat mensen zich kunnen laten overtuigen door een ideologie of theologie. De heer Buma haalde de brief aan van de vluchtelingenorganisaties, waarin stond dat er een bepaalde ideologie of theologie is die bestreden moet worden. Zijn dat geluiden die de heer Van Ojik tot zich door laat dringen? Zouden die het ideologische debat dat gevoerd moet worden verder kunnen aanjagen, of blijft hij bij een sociaal-economische, wat platte analyse?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik dacht dat ik het net in mijn eerste antwoord op de vraag van collega Segers niet alleen over sociaal-economische uitsluiting heb gehad. Ik heb het gehad over het gevoel dat, vrees ik, bij een steeds grotere groep mensen in de Nederlandse samenleving postvat; het gevoel dat ze er niet helemaal meer bij horen. Ik ben bang dat ook in deze Kamer soms geluiden klinken, die dat gevoel bij mensen versterken. Ik heb dat net ook gezegd. Ik heb daar zelf geen onderzoek naar gedaan. Dat is ook niet mijn taak. Ik vind dat we veel serieuzer moeten kijken naar de oorzaken. Dan kunnen we zeggen dat het een bepaalde ideologie is, maar ik denk dat het nodig is dat we kijken naar de uitwassen van elke ideologie, dat we kijken naar het gewelddadig extremisme dat van elke ideologie zomaar de uitwas kan zijn. Dat moeten we bestrijden. Over die 130 mensen

die uitreizen en misschien weer terugkomen zijn we het allemaal wel eens. Die moeten we keihard aanpakken. Dat is eerder ook door collega's gezegd. Maar bij de duizenden mensen die zich kennelijk aangesproken voelen — ik ga niet met percentages smijten — moeten we ons in de eerste plaats afvragen waarom ze zich aangesproken voelen. Dat vraag ik aan het kabinet. Voor je met een bak maatregelen komt, waar goede, discutabele en misschien contraproductieve tussen zitten, moet je eerst die analyse maken. Dat is mijn centrale punt.

De heer **Pechtold** (D66):

Voorzitter. Terroristen zijn erop uit onze vrijheid in te perken en onze rechtsstaat te vernietigen. Paniek en geweld zijn hun middelen. Maar uit angst, voortkomend uit onmacht, beperkt de minister van Veiligheid en Justitie al bij voorbaat onze vrijheden en de rechtsstaat. Jihadhooligans, shariafascisten, haatimams: het bekt allemaal lekker, maar met die apocalyptische teksten over de slang en het gif voedt de minister van Sociale zaken en Integratie de angst-retoriek. Ik neem het hem bijzonder kwalijk dat hij het maatschappelijk debat met zo'n term, "haatimams", eerder ophitst dan tot bedaren brengt. Het werd hem al eerder gevraagd en ook toen kwam er geen antwoord. Hoeveel van die imams zijn er eigenlijk? Ook het Contactorgaan Moslims en Overheid wil dat graag weten. Dit werd de minister al eerder gevraagd en ook toen kwam er geen antwoord. De brief van vanochtend is volstrekt onduidelijk. Of ik lees: er is geen enkele haat zaaiende imam gevonden. Ik krijg graag vandaag helderheid.

Om terrorisme en radicalisering aan te pakken moet de politiek het hoofd koel houden, feiten analyseren en effectieve oplossingen bieden in aanpak én preventie. Wat krijgen we echter? Grotendeels opgewarmde oude prak, een bullet pointoffensief. We krijgen 38 maatregelen, waarvan er slechts 9 nieuw zijn. En het is slecht doordacht, want bij al die punten is onduidelijk hoe ze geregeld gaan worden. Met hoeveel capaciteit? Met welk geld? Wanneer? En — niet onbelangrijk — hoe wordt de Kamer geïnformeerd? Het lijkt alsof het nu allemaal nog niet voldoende is. Er worden verwachtingen gewekt, die straks alleen maar weer tot verdere teleurstelling leiden. Als er capaciteit nodig is, bezuinig dan niet op de AIVD en het OM, zoals dit kabinet deed en het vorige trouwens ook. Want als de VVD iedere demonstrant als terrorist wil vervolgen, zoals ik las, dan wordt het druk in die rechtbank, maar zonder officieren en rechters. En als de minister van Justitie het geld niet heeft, moet hij echte keuzes maken, in plaats van het Openbaar Ministerie te overbelasten met zijn persoonlijke jacht op softdrugs. Is hij daartoe bereid?

Over demonstraties gesproken: ik maak mij zorgen over de vrijheid tot demonstreren en over het demonstratieverbod dat is afgekondigd voor twee maanden. Demonstreren is het uiten van woede en is provoceren, zonder haat te zaaien, want dat mag niet in een democratie. Wat minister Asscher zegt, klinkt zo mooi: "De rechtsstaat moet spierballen tonen." Nee, de rechtsstaat moet zijn hersens gebruiken. Ik lees dat we de vlieggegevens van iedereen gaan bewaren, ook van alle vakantiegangers, baby's en kinderen. Dat is gelukkig binnen 24 uur door de eigen coalitie afgeschoten. Het idee was niet eens nieuw, maar toch was het volstrekt ondoordacht. Is het nu definitief van tafel?

Een ander voorbeeld: het Expertisecentrum. Dat was toch net afgebouwd onder dit en het vorige kabinet? De Kamer was toch gemeld dat de financiering gestopt was en de kennis verloren? Wat een gejojo! Hoe zit dat precies?

En dan gaat het kabinet jihaduitreizigers met een dubbele nationaliteit melden aan het tweede land. Wat is daar nieuw aan? Waarom gebeurt dat niet allang, na vier jaar ministerschap Opstelten?

De volgende: de gestolen paspoorten! Ik was vorige week in Lyon bij Interpol en ik hoorde daar tot mijn schrik en verbazing dat nota bene Schiphol helemaal niet effectief is in het opsporen van gestolen en verloren paspoorten. Er zijn er 40 miljoen in omloop, hoorde ik daar. Het is een kwestie van handhaven, anders blijft het dweilen met de kraan open. Wat gaat Justitie daaraan doen?

Een zeer principiële punt voor mij is dat we nationaliteiten gaan afpakken zonder tussenkomst van de rechter en zonder bewijs van het Openbaar Ministerie. Hoe oordeelt de minister dan? Wat zijn zijn criteria? Wie heeft erover geadviseerd? Waar is die wet? Wat vindt de Raad van State? Wat vindt de Raad voor de rechtspraak? Waar is de rechtsstaat gebleven?

Over aangekondigde wetten gesproken: die wet over het ontnemen van Nederlanderschap zou toch afgelopen week naar de Kamer komen? Hebben we die wet hier überhaupt straks nog nodig, als de minister het zelf gaat doen? Het kabinet speelt paniekvoetbal. Maar de lange bal naar voren haalt zelden zijn doel. Sinds 9/11 is er al veel gebeurd. De bevoegdheden van politie en Openbaar Ministerie zijn met één wet ingrijpend verruimd. Maar de evaluatie laat zien: dit was ineffectief, onnodig en overbodig. Het ging niet om de bevoegdheden, maar om voldoende mensen. Wat we missen is capaciteit. We horen over een jihadteam; hoe groot is dat team? En wat is de relatie met de AIVD, het Openbaar Ministerie, de NCTV? Is er een overlap? Hoe wordt het gefinancierd?

Het komt op het volgende neer: verdedig de rechtsstaat, verdedig onze grondrechten en vrijheden en bied echte oplossingen in capaciteit en prioriteit. Steun die burgemeester, steun die officier van justitie, steun die politieagent en steun die mensen in de frontlinie; maar stuur hen niet op pad met maakbaarheid en schijnveiligheid. Ik heb vele vragen gesteld in deze termijn en ik verwacht daarop heldere en duidelijke antwoorden.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Mevrouw de voorzitter. Het jihadisme is een theologie van dood en verderf. Jihadisme, ISIS en hun kalifaat zijn, en ik zeg het maar met zoveel woorden, demonische krachten. En hun beleid is er een van angst aanjagen en intimidatie. Het tragische is dat dat beleid vaak nog werkt ook. Ik heb de afgelopen weken en maanden regelmatig contact gehad met een ex-jihadist, en wat mooi dat er ex-jihadisten zijn. Iemand die een volslagen andere richting is ingeslagen. Ik moedigde hem aan om zijn verhaal te vertellen over hoe hij is gederadicaliseerd, maar hij weigerde dat, uit angst voor mogelijke repressie en consequenties. En als er weer een onthoofding plaatsvindt in Syrië gaan de filmpjes de wereld rond en wordt er angst aangejaagd. Het beleid van deze jihadisten werkt vaak. Maar het slechtste wat er kan gebeuren is dat wij ons als wetgever en medewetgever óók laten intimideren. Als we maatregelen nemen, zou er maar een criterium moeten gelden, en dat is effectiviteit. Wat we in ieder geval niet moeten doen is de duivel uitdrijven met Beëlzebub.

Nu dit pakket voorligt, is de vraag of dit effectief is en het goede evenwicht biedt. Volgens de ChristenUnie-fractie ligt de sleutel niet in het opeenstapelen van nog meer stevige maatregelen, maar vooral in het investeren in lokale gemeenschappen, kennis en preventie, en in een focus op een top 200 — zoals we een top 600 in Amsterdam hebben — met doelgerichte en proportionele maatregelen voor diegenen om wie het gaat.

Het was goed dat de ministers er afgelopen vrijdag stonden zoals ze er stonden in hun verdediging van de rechtsstaat en van vrijheid, met mooie, warme en stevige woorden. Ik miste overigens wel minister Plasterk, want hij is verantwoordelijk voor de AIVD en het lokale bestuur. Dat zijn belangrijke onderdelen in dit plan. Ik vroeg me af of dat niet exemplarisch was voor de aanpak. In de maatregelen wordt namelijk vooral op het strafrecht geleund. Het zijn stevige maatregelen of maatregelen die stevigheid moeten suggereren, maar ze gaan veel minder over het investeren in de lokale gemeenschap en het via de AIVD toezicht houden op die 200. Ook ik heb het interview met de heer Bertholee, hoofd van de AIVD, in Vrij Nederland van deze week gelezen. Hij had een aantal interessante analyses. Ik sluit me wat dat betreft aan bij de opmerkingen van collega Van Ojik. Hij zegt dat het actieprogramma polarisatie en radicalisering

tot 2011 goed werkte, maar dat het is verwaterd, dat het niet is voortgezet en dat er ook niet is gewaarschuwd voor effecten daarvan. Dat is tragisch. We hebben lokaal terrein verloren in de kennis van de islamitische gemeenschap en van gemeenschappen waarin radicalisering plaatsvindt. Dat winnen we niet terug met strafrecht. Dat winnen we niet terug met stoerheid. We hebben bezuinigd op de AIVD. Dat is onverantwoord jojobeleid geweest. We hebben mensen ontslagen en nu moeten we weer mensen in dienst nemen. Ik gun deze ministers iets meer geloof in de kracht van overreding, in de kracht van onze rechtsstaat die zij verdedigen, en in de effectiviteit van instituties zoals de veiligheidsdiensten en het Openbaar Ministerie. Dan gaat het om ruimte geven aan en investeren in de wijkagenten om hen in positie te brengen. Ik denk ook aan jongerenwerkers. Kennis van de lokale gemeenschappen is cruciaal. Het is ook een ideologische strijd. Het is een strijd tussen ideeën. Het is een strijd om, om het in lelijk Nederlands te zeggen, de hearts en minds van een nieuwe generatie jonge moslims. Dan moeten er inderdaad volop kansen zijn voor spijtoptanten en voor mensen die gaan twijfelen over hun geloof in de jihad; en die zijn er. Het is mooi dat daar faciliteiten voor worden geschapen binnen het programma. Ik juich dat van harte toe.

De heer Bertholee zei in het interview ook dat de dreiging is toegenomen. Dat is de reden voor al die maatregelen. Terecht, want er moeten maatregelen genomen worden. We moeten echter wel kritisch naar de inhoud kijken. Het Nederlanderschap kan worden ingetrokken zonder tussenkomst van de rechter. Tegelijkertijd staat er in het actieprogramma dat deelname aan jihad of aan een terroristische organisatie en zelfs het volgen van een training strafbaar is. Waarom wachten we niet de uitspraak van de rechter over die strafbaarheid af voordat we het Nederlanderschap intrekken, iets wat uiteindelijk inderdaad een goede maatregel zou kunnen zijn? Laten we ook hier niet met Beëlzebub de duivel uitdrijven.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik ben een beetje verward. Ik hoorde de heer Segers vanochtend op de radio uitgebreid en fel afstand nemen van het voornemen om de wet aan te passen om de nationaliteit in te kunnen trekken zonder strafrechtelijke veroordeling vooraf. Daarmee geeft het kabinet echter gehoor aan de wens die mede door de ChristenUnie geuit is. Dit gebeurt naar aanleiding van een motie waaronder ook de handtekening van de heer Segers staat. Wat is daarin veranderd?

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Het intrekken van het Nederlanderschap is een heel goede optie. Dat kan echter pas nadat er een strafbaar feit heeft plaatsgevonden en dat moet worden aangetoond door de rechter. Dat is de route die wij zouden willen gaan. Wij kunnen elkaar vinden in het feit dat de ultieme

consequentie van deelname aan de jihad de facto het afsnijden van het Nederlandschap is. Maar het moet ook de jure het geval zijn. Het moet dus wettelijk geëffectueerd worden. Een rechterlijke uitspraak zou moeten kunnen leiden tot het intrekken van het Nederlandschap.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Dat snap ik. Daarvoor is ook al lang een wetsvoorstel in de maak; daar zullen wij het dan ook over eens zijn. Ik was verbaasd, want in de motie staat heel duidelijk: aanpassen van artikel 15 van de Wet op het Nederlandschap. Dat houdt in dat niet alleen het kabinet dat zou kunnen besluiten, maar dat het ook van rechtswege kan vervallen zonder dat daaraan een rechterlijke uitspraak ten grondslag ligt. Ik vind het toch raar dat de ChristenUnie dat eerst steunde, en nu het kabinet verwijt daaraan netjes gehoor te hebben gegeven.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Wij steunen dat wat betreft mensen die kiezen voor een organisatie met waarden die haaks staan op de onze, die vijanden van vrijheid en vijanden van de vrijheid van godsdienst zijn, die mensen onthoofden en die dat prima beleid vinden. Als je daaraan deelneemt, kan er een moment komen dat je geen deel meer uitmaakt van deze samenleving. Dat zal echter via de route van de rechtsstaat moeten. Dat was ons standpunt, dat is ons standpunt en dat zal de route zijn die wij steunen.

Die kanttekening geldt ook voor het verzamelen van reisgegevens. Dat is hier al eerder genoemd. Wat de fractie van de ChristenUnie betreft moet echt de proportionaliteit worden aangetoond. Er ligt heel veel huiswerk voor het kabinet voordat wij ermee kunnen instemmen, want vooralsnog hebben wij er heel veel vragen bij.

Wij hebben ook vragen over de positie van Europol en de samenwerking met andere landen. De minister van Veiligheid en Justitie is afgereisd naar Italië en heeft overleg gepleegd met andere Europese landen. Dat is bilateraal. Is er geen rol voor Europol als instituut dat informatie over geradicaliseerde jihadisten verzamelt en uitwisselt? Wij hebben namelijk in Brussel gezien dat een teruggekeerde Syriëganger even de grens over ging en uit het zicht was verdwenen, wat leidde tot die verschrikkelijke daad in Brussel waarbij een aanslag is gepleegd op het Joods Museum en mensen zijn omgekomen.

De heer Bertholee constateerde ook dat de weerbaarheid in de samenleving en de islamitische gemeenschap is afgenomen. Het is goed dat de ministers het gesprek met de islamitische gemeenschap aangaan, want vanuit die gemeenschap zal de theologische tegenaanval op de jihad moeten worden ingezet. En het is daar soms zorgwekkend stil. De vraag is dan wel of de overheid geen religieuze agenda ontwikkelt. Als zij zegt dat zij bepaalde imams en bepaalde

moslims wil steunen en zelfs trainen, gaat de overheid dan geen inhoudelijk theologisch oordeel vellen over het deel van de islam dat wel wordt gesteund en het deel dat niet wordt gesteund? Bescherming van kwetsbare mensen en van mensen die opstaan tegen de jihad, is een overheidstaak. Je gaat echter een grens over als je je bemoeit met een religieuze agenda. Exemplarisch was deze zomer de tweet van de ambtenaar van het ministerie van Veiligheid en Justitie, die een samenzweringstheorie had over ISIS en de rol die Israël daarbij zou spelen. Die tweet was exemplarisch in de zin dat samenzweringstheorieën en antisemitisme veel breder leven dan alleen in die top 200 van radicale jihadisten, waar de focus op ligt. Het is goed dat ook daarover het gesprek wordt gevoerd. De agenda van het kabinet en de gesprekken met de imams gaan echter vooral over islamofobie en moslimhaat. Het lijkt mij dat je daarover heel snel bent uitgepraat als je met moslims gaat spreken. Veel eerder moet worden gesproken over bijvoorbeeld antisemitisme, wat een groot kwaad is. Daarover moet het gesprek worden gevoerd. Dat staat niet op de agenda, maar moet er wel op komen.

De heer Roemer refereerde aan het feit dat vanuit onvrije landen financiële steun naar Nederlandse moskeeën en islamitische instellingen gaat. Er is ruim een jaar geleden een motie aangenomen waarvan ik de eerste ondertekenaar was, waarin wordt gevraagd om er eens heel secuur naar te kijken. Er had al iets naar de Kamer moeten gaan. Het is ruim een jaar geleden dat de motie is aangenomen. Wij wachten met smart op dat onderzoek.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Voorzitter. Onze vrijheid, onze waarden en onze manier van leven worden bedreigd door jihadisten. Zij zijn rücksichtslos tegen joden, christenen en moslims, tegen iedere andersdenkende en tegen iedere vrijheidsminner. Hun doel is het einde van de democratie en het einde van de vrijheid. Wij zien barbaren in de woestijn onschuldigen verkrachten en slachten. Wij zien choquerende ontvoeringen en onthoofdingen. Wij zien het pure kwaad over het beeldscherm rollen. Dat kwaad is helaas ook dichtbij en onder ons. Ik vind het onbegrijpelijk. Je groeit op in een land met alle vrijheid en alle kansen. Je zit met je boekentas en je ov-kaart in een bus en op een dag denk je: ik ga niet naar school, maar naar Irak. Ik ga naar Syrië en daar ga ik een bus opblazen. Als je ze tekeer ziet gaan in een Hollandse wijk, gifspuiend, jodenverketterend en haat zaaiend, als je ziet hoe sterk en onaantastbaar zij zich wanen, hoe zij spugen in de bron van kansen en vrijheid die Nederland is, voelt dat als een klap in het gezicht. Dan past alleen een resoluut antwoord. Dan moet de rechtsstaat zijn rug rechten en de vrijheid een vuist maken.

Vrijheid en democratie zijn voor de VVD niet onderhandelbaar. Ze vormen de kern van ons liberalisme, van onze partij en van ons Nederland. Het zijn voor ons de hoogste waarden die wij met hand en tand zullen verdedigen en beschermen. En ja, dan heb je ook de vrijheid om het daar niet mee eens te zijn, maar je mag niet de vrijheid van een ander ontkennen en bedreigen. Je mag niet tegen onze vrijheid vechten. Dan plaats je je buiten de samenleving en verspeel je een groot goed, namelijk het recht om Nederlander te zijn.

Geconfronteerd met dit soort dreigingen, moeten we onder ogen zien dat we maatregelen moeten nemen die niet gemakkelijk zijn. Eigenlijk gaan we er dan van uit dat mensen in een vrije samenleving, die alle kansen krijgen, die vrijheid en kansen ook omarmen en niet proberen om het fundament van die vrijheid aan te vallen. Maar met een bedreiging als deze moeten wij in Nederland laten zien dat we naast een groot hart en vrije geest ook over een stevige ruggengraat en een granieten vuist beschikken. Dan is het onze taak, met maatregelen te komen die de risico's verkleinen, de samenleving wapenen en Nederland genezen zonder dat we zelf onze vrijheden en waarden overboord kieperen.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

De heer Dijkhoff spreekt terecht over het robuuste optreden van de rechtsstaat. In mijn inbreng heb ik gesproken over het feit dat Mark Rutte in 2009 een initiatiefwetsvoorstel heeft gepresenteerd om haat zaaien uit het Wetboek van Strafrecht te halen en hetzelfde ten aanzien van groepsbelediging te doen. Dat is door de VVD eigenlijk nooit teruggetrokken. Is dit het moment waarop dat voorstel wordt teruggetrokken?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ja, dit valt precies in het potje maatregelen dat je als liberaal het liefst niet nodig zou hebben in dit land. Het liefst heb je een land waarin de vrijheid zo veel intrinsieke waarde heeft en zo overtuigend is dat iedereen van zijn vrijheid van meningsuiting gebruikmaakt op een manier die deugt en die dat niet ondergraaft. In sommige tijdperken lukt dat beter en lijkt een artikel over haat zaaien vooral gebruikt te worden door mensen die uit moralistische overwegingen de vrijheid willen inperken. Op andere momenten, zoals wij nu beleven, blijkt dat het haat zaaien daadwerkelijk een groot probleem is, zelfs een groter probleem dan het pure uiten van een mening die haat zaiend werkt. Dan is het een nuttig instrument om een dreiging aan te pakken.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik weet niet precies wat de heer Dijkhoff bedoelt, maar we leven niet in een ander tijdperk dan 2009. 2009 was na 2001, na de moord op Theo van Gogh, middenin de dreigingen van Londen,

Madrid en waar al niet meer. Toen heeft de VVD — Mark Rutte — een initiatiefwetsvoorstel gepresenteerd. Het heeft geen gedachte gelanceerd, maar een wetsvoorstel gepresenteerd. Ik was erbij. Hij zei dat wij van de strafbaarstelling van haat zaaien en groepsbelediging af moeten. Mijn enige vraag aan de heer Dijkhoff is of dat wetsvoorstel nog staat dan wel of het bij dezen wordt ingetrokken.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Over intrekking moet de indiener of zijn opvolger beslissen. Wij hebben toen een discussie gehad over de moderne variant van de vrijheid van meningsuiting. Daar staat mijn fractie voor. Er zijn ook zaken uit het wetboek geschrapt waar wij zeer tevreden over zijn, zoals godslastering. Op dit punt denken wij dat het goed is dat het op dit moment in het wetboek staat, omdat het een handig middel is om iets aan te pakken wat een bedreiging is.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Wie is de opvolger van de heer Rutte? De fractievoorzitter of zijn woordvoerder. Ik sta tegenover de woordvoerder. Dus vraag ik het de woordvoerder die er, eerlijk gezegd, omheen draait.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik draai nergens omheen. Ik dacht alleen dat de heer Buma meer zou hebben aan een inhoudelijk antwoord dan aan een procesantwoord. Als ik zeg dat het artikel inzake haat zaaien nu een nuttige en bruikbare rol vervult, lijkt het me niet logisch dat ik morgen zeg dat het eruit moet.

Ik had het net over de maatregelen die risico's verkleinen, de samenleving wapenen en Nederland genezen zonder dat daarbij vrijheden en waarden die wij hoog achten, overboord worden gekieperd. In onze ogen voldoet het actieplan van het kabinet aan deze voorwaarden en biedt het een solide basis voor effectief optreden. Het toenemende aantal arrestaties van de afgelopen weken is een goed teken, want plannen op papier en in de Kamer zijn een, maar de praktijk is een tweede en daarom gaat het. De VVD kan zichzelf en de debatten tussen Kamer en kabinet van de afgelopen anderhalf jaar goed herkennen in dit actieplan.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Ik zal vandaag geen flauwe grap maken over de baard van de heer Dijkhoff die steeds voller wordt.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Het is alleen een praatbaard.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Ik heb een serieuze vraag aan de heer Dijkhoff. Vluchtelingenorganisaties hebben aan de noodrem getrokken en hebben de regering in een brandbrief meegedeeld dat zij te weinig aan dit probleem doet. Wat vindt de heer Dijkhoff als lid van een van de regeringspartijen hiervan?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik vond meerdere dingen van die brief. Ten eerste vond ik haar erg raak opgeschreven. Ze raakte me echt. Enkele passages onderschrijf ik ook van harte. Als voorbeeld noem ik de passage dat kansarm zijn of geen baan hebben geen argumenten zijn voor het verkrachten van mensen of slachten in de woestijn. Dat valt ook niet te rijmen. Daarnaast vond ik het goed om te zien dat een organisatie die voor een groot deel bestaat uit mensen die zelf moslim zijn, zich zo expliciet uitspreekt tegen deze jihadistische dreiging en tegen IS. Ik voel het als een steun in de rug dat zij zeggen dat deze maatregelen zeker moeten worden genomen en dat zij suggesties hebben voor nog meer.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

De partij van de heer Dijkhoff wordt rechts ingehaald, ik herhaal: rechts ingehaald, door Vluchtelingenwerk! Ik zou me doodschamen als regeringspartij. Reageert u daar eens op.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Doodschamen is niet zo'n heel nuttige activiteit, dus daarmee zal ik mij niet bezighouden. Rechts of links ingehaald? Het gaat erom dat we delen, ook met die organisaties, dat IS een grote bedreiging is en dat we een stevig antwoord moeten geven om onze vrijheid overeind te houden en te beschermen.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Mijn conclusie is dat de VVD rechts wordt ingehaald door vluchtelingenorganisaties. Gekker kan het niet worden.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik geloof dat de heer Bontes dat ook probeert, dus ik hoop niet dat ze botsen.

In maart 2014 werd dit onderwerp zeer actueel. Het kwaad manifesteerde zich nog minder prominent op onze beeldschermen en onze straten, maar het dreigingsbeeld werd wel verhoogd naar substantieel. Nederland leerde het begrip jihadreiziger kennen. Tijdens een debat van anderhalf jaar geleden heb ik namens de VVD uiteengezet welke aanpak zij voor zich zag. Zij rust op vijf pijlers. De eerste pijler is: houd ze gematigd, voorkom radicalisering en voorkom dat het gif van jihadisme zich verspreidt. De tweede pijler is: houd ze in de gaten, zorg ervoor dat jihadisten en mensen die ermee sympathiseren niet meer bij scholen, buurthuizen en jeugdthons kunnen komen. Registreer wie er sympathiseren met jihadistische clubs, bij

demonstraties, maar ook online, en pak de ronselaars op. De derde pijler is: houd ze hier, want de dreiging is nog groter als ze geradicaliseerd, gehard en geoefend terugkomen. De vierde pijler van de aanpak volgens de VVD is: houd ze binnen. Gooi mensen die de wet overtreden in de cel, vervolg ze en pak, waar mogelijk, het Nederlanderschap af. De vijfde pijler is: houd ze buiten. Sommige zullen hun weg naar het slagveld toch vinden en zich aansluiten bij IS of een andere barbaarse terreurclub. Dan moeten we de verblijfsvergunning of nationaliteit afpakken en een inreisverbod instellen.

De VVD heeft dit kader ook meteen ingevuld met concrete voorstellen. In de praktijk hebben we ook al veel van de aanpak teruggezien. Uitkeringen en studiefinancieringen zijn stopgezet, financiële tegoeden zijn bevroren, paspoorten zijn vervallen verklaard, verblijfsrechten zijn ingetrokken, inreisverboden zijn opgelegd, ronselaars zijn op de huid gezeten, minderjarigen zijn voor vertrek bij de grens tegengehouden en beschermd, onderzoeken en vervolgingen zijn ingesteld en de eerste veroordelingen hebben al plaatsgevonden. Het wetsvoorstel om de nationaliteit te kunnen intrekken, behandelen we hier binnenkort bovendien. Dat is voor de VVD heel belangrijk. Wie beweert dat de afgelopen anderhalf jaar niets is gebeurd, doet in mijn ogen de AIVD-speurders, agenten, officieren van justitie, rechters, jeugdwerkers en ambtenaren te kort.

De heer **Pechtold** (D66):

De VVD-fractie hemelt het plan van het kabinet op, maar was er binnen 24 uur als de kippen bij om van een van de belangrijkste nieuwe punten — of nieuw, het was eigenlijk een weer opgewarmd punt — namelijk het opslaan van alle reisgegevens, te zeggen: dat doen we niet. Hoe doordacht en evenwichtig is het pakket dan dat wij hier vandaag voorgelegd krijgen?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Als het over het pakket gaat, is dat een ontwikkeling die al is ingezet voordat het dreigingsniveau werd verhoogd naar substantieel en waarvan je nu de weerslag in zijn totaliteit ziet. We hebben hierover anderhalf jaar gedebatteerd en voorstellen gedaan. Sommige voorstellen bleken niet nuttig en andere niet haalbaar, maar er was sprake van een goede dialoog. Nu is de stand van zaken: wat is er de afgelopen tijd gebeurd en wat komt daar nu nog bij? Het plan voor het opslaan van reisgegevens is vorig jaar aangekondigd. Je kunt zo'n plan op honderd manieren vormgeven. In de media ontstond echter meteen het beeld van een "vakantieregister", zoals ik dat heb genoemd, waarin voor een heel lange termijn alle reisgegevens van alle Nederlanders zouden worden opgeslagen en waarin we achteraf nog een keer zouden kunnen grasduinen. Ik heb toen meteen gezegd dat als dat de invulling zou

worden, het zonde van de tijd zou zijn om het voor te bereiden, omdat mijn partij dat voorstel sowieso niet zou steunen. Er zijn ook andere manieren. Wij hebben al bepaalde systemen, bijvoorbeeld in de immigratiehoek, waarbij je kunt werken met een lijst van mensen die je in de gaten wilt houden en waarbij er ergens iets gaat piepen als zo'n persoon, aan wie al een luchtje zit van de dienst of het OM, langskomt. Daar is over te praten.

De heer **Pechtold** (D66):

Maar dat is er al, dus dat is niet nieuw. De heer Dijkhoff geeft aan dat hij de wet tegemoet ziet waarmee het Nederlanderschap kan worden afgepakt. We hebben dadelijk echter een minister die dat, zonder tussenkomst van de rechter, zelf gaat doen. Waarvoor hebben we die wet dan nog nodig? De minister gaat daar dwars doorheen, zet de rechtsstaat aan de kant en zegt: nee hoor, daar heb ik geen officier van justitie, rechter of advocaat voor nodig. Ik doe dat zelf wel even.

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Wat de reisgegevens betreft, is dat nog niet mogelijk voor het doel terrorisme. Daartoe moet je het doel toevoegen en eventueel iets aanpassen in de bestaande systemen. Daarvoor is dus wel degelijk iets nieuws nodig. Dan kom ik bij de twee voorstellen om de nationaliteit in te trekken. Het eerste wetsvoorstel dat er komt, vereist ook niet dat de strafrechter zegt dat iemand zijn paspoort kwijtraakt. Het wetsvoorstel is zo opgesteld dat als er een strafrechtelijke veroordeling heeft plaatsgevonden volgens artikel 134a of 140a, het kabinet het paspoort kan innemen, gezien die veroordeling. Pas daarna is beroep bij de bestuursrechter mogelijk. In het nieuwe plan, waarbij de strafrechtelijke veroordeling niet is vereist, wordt in mijn ogen heel nauw aangesloten bij de wet die er al is. Artikel 15 van de Rijkswet op het Nederlanderschap stelt dat je nationaliteit vervalt als je in vreemde krijgsmacht gaat bij een leger. Het enige wat we daarbij nu doen, is het oude vijandsbeeld van een statelijk leger aanpassen aan het nieuwe vijandsbeeld, namelijk dat van een niet-statelijke terreurgroep. Het principe dat het kabinet zoiets kan intrekken of zelfs dat het van rechtswege vervalt en er pas daarna een rechter aan te pas komt, zit al decennia in ons recht.

De heer **Pechtold** (D66):

De heer Dijkhoff geeft het nu zelf grif toe: het kan dus al. Ik voeg er nog een artikel aan toe, want we strooien hier nu met allemaal artikelen zonder dat we justitiewoordvoerder zijn, te weten artikel 23 van de Paspoortwet. Dat artikel geeft al mogelijkheden en dat wordt al gebruikt. We zien echter ook hoe moeilijk het is. Zo hoorden we deze week de heer Schoof op de radio zeggen dat aan twee gemeenten was gevraagd het paspoort in te trekken, maar dat er

vormfouten zijn gemaakt. Het komt allemaal ondoordacht over. Het komt over als het steviger presenteren van zaken die er al zijn. Ik vraag dus nogmaals waarvoor die aanpassing nodig is als de minister dat monstrum van zijn eigen bevoegdheden gaat uitbreiden en zegt: ik doe dat. Overigens wil mijn fractie best nadenken over die aanpassing, zoals over het begrip "vreemde krijgsdienst", dat in de vorige eeuw iets heel anders voorstelde dan waarvan je nu met terreurorganisaties die erkend op lijsten staan, kunt spreken. Wat is er nieuw aan en slaat het kabinet niet de plank mis door te zeggen dat de wet, waar we nog steeds op zitten te wachten, eraan komt, maar waar de minister met zijn bevoegdheden overheen gaat?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Het is niet zo dat het allemaal al kan. Ik heb alleen aangegeven dat de principes er al zijn. De huidige tijd is echter niet meer in overeenstemming met de letter van de wet. In de geest van de wet kan het en daarom snap ik het bezwaar en woorden als "monstrum" ook niet. We hebben het systeem allang, maar het werkt niet bij de dreiging van nu omdat de letter van de wet eist dat het een statelijk leger is. We zullen dat moeten uitbreiden naar niet-staatelijk terreurgroepen. In die zin is het wél nodig en ik snap dan ook niet helemaal waarom de heer Pechtold ons eigenlijk die twee verwijten maakt: of het is niks nieuws of het is schandalig en nieuw. Ik kom niet helemaal uit die bezwaren van de heer Pechtold. We zullen bij de behandeling van het wetsvoorstel zien dat het een modernisering is die goed past bij ons huidige rechtssysteem en bij onze rechtsstaat.

Voorzitter. Ik zei al dat we veel van de voorstellen terug zullen zien. Een ander deel van de voorstellen die wij hebben gedaan, zien we terug in het actieplan; die komen er dus alsnog. Dat vinden wij een goede zaak. Daarbij gaat het om het in stelling brengen van terrorismewetten, bestuurlijke maatregelen tegen jihadisten, het intensief aanpakken van de online propagandastrijd en het verder verruimen van de mogelijkheid om het Nederlanderschap af te nemen als iemand in vreemde krijgsdienst gaat bij een terroristische organisatie, want vechten tegen Nederland is het einde van het Nederlanderschap. Ik hoop dat we deze maatregelen snel in de Kamer tegemoet kunnen zien, want hoewel we nooit kunnen uitsluiten dat het ook in ons land een keer misgaat, moeten we er alles aan doen om te voorkomen dat de haat van de jihad een vaste plek veroverd in Nederland.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Ik wil even terug naar de demonstratie op 24 juli in Den Haag. Daarbij waren ISIS-vlaggen te zien en werden verschrikkelijke dingen geroepen als "dood aan de joden". Hoe beoordeelt de heer

Dijkhoff, gezien de bestaande wetgeving, de eerste reactie van zowel de politie als het gemeentebestuur?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik vind het een beetje lastig om met de luxe van kennis achteraf op deze plaats te vertellen wat die agenten anders hadden moeten doen. Het is in ieder geval goed dat er is geregistreerd wat er gebeurde en dat de mensen die daar de wet hebben overtreden, zijn opgepakt. Het is ook goed dat er is bekeken wie daarmee sympathiseren. Ik heb verder ook gezien dat de demonstraties na deze eerste demonstratie in ieder geval vergezeld gingen van een robuuster politieoptreden en van een robuustere aanwezigheid van het OM. Oppakken kan natuurlijk altijd pas als er iets is gebeurd, maar hierdoor kon een demonstratie wel sneller worden stilgelegd en kon er wel sneller ter plekke worden ingegrepen. Ik heb er eerder toe opgeroepen om bij die demonstraties te bekijken wie er een keer langs komt lopen om met een vlag te zwaaien. Ik zal niet zeggen dat je daardoor onmiddellijk een terrorist bent, maar je kunt daardoor wel zien wie erin zitten, wie de leiders zijn en wie zich de rest van de week met deze verkeerde dingen bezighouden. Die mensen moet je isoleren en eruit halen en dat is in vergelijking met eerder in de Schilderswijk, later wel goed gebeurd. Daardoor zorg je ervoor dat de boel wordt gedempt en dat juist de aanjagers weg zijn.

De heer **Segers** (ChristenUnie):

Het kabinet schrijft nu dat het zwaaien met vlaggen van een terroristische organisatie niet mag. Daarvoor bestaat een wetsartikel en de bestaande wetgeving stelde dat dus al strafbaar. Het is echter wel gebeurd. Het was verschrikkelijk om dat te zien! Wat er werd geroepen, dood aan de joden, was zo mogelijk nog erger. De eerste reactie was niet ingrijpen. De eerste reactie van de gemeente was vervolgens: er zijn geen strafbare feiten geconstateerd, er zijn geen strafrechtelijke grenzen overschreden. Valt die reactie wat de VVD betreft in de categorie "eens maar nooit weer"?

De heer **Dijkhoff** (VVD):

Ik heb na die demonstratie vragen gesteld aan de minister, bijvoorbeeld of hij bereid is om met de burgemeesters van de gemeenten waar dit soort demonstraties plaatsvinden of waarschijnlijk een keer plaats zullen vinden, om de tafel te gaan om ervoor te zorgen dat de overheid in ieder geval één lijn trekt. Die ene lijn heb ik daarna heel vaak gezien en daarover ben ik erg tevreden. Ik denk ook dat het in het begin een kwestie van wennen was. Waar zijn je tolken? Hebben we die wel? Eerlijk gezegd: als ik lees wat er is gezegd, weet ik het wel, maar ik versta het zeker niet altijd als ik erbij loop. Je moet natuurlijk wel weten wat er wordt gezegd

om in te kunnen grijpen. Bij de laatste demonstraties hebben we volgens mij gezien dat de overheid goed en robuust optrad en dat lijkt me een goede graadmeter voor hoe het voortaan zal gaan.

De **voorzitter**:

Voordat ik het woord geef aan de heer Van der Staaij schors ik de vergadering voor enkele minuten.

De vergadering wordt van 12.12 uur tot 12.18 uur geschorst.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Voorzitter. Het was een heftige zomer. De reeks van aanslagen en de gevechten in het rond het Midden-Oosten, vervolging van christenen en jezidi's, strijd in Syrië en Irak, vorming van de Islamitische Staat en de daarbij behorende barbarij, terreur door Hamas in de Gazastrook, demonstraties in Nederland waarbij terreur verheerlijkt wordt; het hield maar niet op.

Veel hiervan ging ook samen met verheerlijking van geweld, niet alleen in landen ver bij ons vandaan, maar ook gewoon hier dichtbij, alleen al in de stad Den Haag. Dat zagen we bij diverse demonstraties. Wat ik opvallend vond, was dat het niet iets was waar je in de zomer ineens door werd opgeschrikt. Er was kort voor de zomer een heel indringende studie, analyse gemaakt — daar werd door collega's ook om gevraagd hier en daar, maar ik dacht dat die al wel behoorlijk stevig klaarlag, ook met het AIVD-rapport over de transformatie van het jihadisme in Nederland — die heel duidelijk aangaf dat we in de achterliggende jaren, zo tussen 2009 en 2013, misschien wel dachten "het valt wel mee, die terrorismedreiging zwakt wat af en ach, dat jihadisme zal ook wel zijn tijd duren" maar deze zaken weer enorm in kracht toenamen in de afgelopen jaren, met name sinds 2010, en niet alleen professionaliseerde maar ook openlijker en provocatiever werden. Die cocktail van niet alleen de groei maar ook dat provocatieve en dat openlijke, zoals dat ook heel pregnant in de demonstratie met het zwaaien van de ISIS-vlaggen naar voren kwam, vraagt om een herbezinning, een vernieuwde aanpak.

Ik vind het prima dat het kabinet maatregelen op een rijtje zet en bekijkt of het wat nieuwe dingen gaat doen. Ik ga daar niet denigrerend over doen, want als het nieuwe maatregelen zijn, is het verwijt natuurlijk dat het paniekvoetbal is en als het oude maatregelen zijn, heet het dat er geen nieuwe dingen gebeuren. Ik heb het liever over de inhoud, ook alle partijen in deze Kamer horend en alle partijen in de samenleving horend. Waar kunnen we ons nu op de beste manier wapenen tegen dat verder opkomende jihadisme, ook in Nederland zelf, en tegen de radicalisering die je ziet optreden?

Heel veel moet lokaal gebeuren als het gaat om preventie, het wegnemen van de voedingsbodem voor radicalisering. Ik denk, inderdaad, dat als we dat vanuit Den Haag gaan proberen, met allerlei projectjes, subsidies, praatgroepen en sessies, daar niet heel veel van terecht komt. Ik geloof veel meer dat het dicht bij huis, lokaal, plaatselijk, in de gemeenteraden, bij de burgemeesters en gemeentebesturen een heel belangrijk onderwerp moet zijn en blijven, om in de lokale gemeenschappen het debat aan te gaan, alert te zijn en de ogen open te houden.

Inzake de landelijke verantwoordelijkheid zou ik een heel dikke streep willen zetten onder het stevig bewaken van de grenzen van de rechtsstaat. Dat betekent ook, ja heel duidelijk ook, de grenzen bewaken van de rechtsstaat. Mensen die zich daartegen keren, die geweld propageren, openlijk of bedekt, moeten stevig aangepakt worden. Daar moet snel en krachtig weerstand tegen worden geboden voordat het verder als een vuur in de samenleving zijn verwoestende werk doet.

Een punt wil ik nadrukkelijk maken in het kader van het actieplan Polarisation en radicalisering, dat ook lokaal was weggezaakt. Zou het kabinet erop willen letten, aandacht aan willen besteden dat, onafhankelijk of het dreigingsbeeld een beetje omhoog of omlaag wordt bijgesteld, het in de komende jaren, decennia voortdurend een aandachtspunt blijft, dat die alertheid er blijft en die het niet van de dagkoers afhankelijk is? Dat geldt ook voor de maatregelen die nu worden genomen en voorgesteld, ook als het gaat om strafrechtelijk optreden: het niet accepteren dat er geronseld wordt voor de jihad, dat er haat wordt gezaaid en dat geweld wordt verheerlijkt. Daar moet voortdurend, actief, vasthoudend tegen worden opgetreden, los van of het nu een incident is dat heel veel aandacht krijgt.

Daarom kiezen wij ervoor om het accent te leggen op investeren in politie, Openbaar Ministerie en AIVD om de problemen vroegtijdig te signaleren en daadkrachtig aan te pakken. Dat is namelijk een vraag die ons wel bezighoudt, ook als je het AIVD-rapport erbij houdt. Werkten de vroege waarschuwingsmechanismen wel voldoende? Zien we niet te laat netjes op papier staan dat het eigenlijk al jaren gaande is terwijl er ondertussen al heel veel kostbare tijd verloren is? Hoe kunnen we over verdere radicalisering en groei van het jihadisme een vroege waarschuwing hebben?

Ik ga nog in op een paar concrete punten. De gereedschapskist, ook de strafrechtelijke, is goed gevuld, maar ik vind dat we onszelf wel de vraag hebben te stellen of die voldoende specifiek en toegesneden is. Daarover heb ik hier en daar toch wel mijn aarzelingen en vraagtekens namens de SGP-fractie. In het actieplan staat dat het verheerlijken van geweld met de bestaande

instrumenten kan worden aangepakt. Intussen lijkt het tonen van vlaggen van terroristische organisaties, zoals die ISIS-vlag, maar lastig aan te pakken. Daarvoor moeten er allerlei ondersteunende activiteiten en bijkomende dingen zijn. Ondertussen is het toch te gek voor woorden dat ISIS, Al Qaida of Hamas de ruimte krijgen om zich openlijk te manifesteren in Nederland en eigenlijk reclame te maken voor grof, barbaars geweld en mensen te intimideren? Je zou bijvoorbeeld maar uit het Midden-Oosten naar Nederland zijn gevlucht en denken dat je een veilig heenkomen voor radicaal-islamitische krachten hebt, en openlijk dit soort vertoon hier op straat zien! Daar moet onze rechtsstaat toch juist ook bescherming en weerstand tegen bieden? Is de wet dus wel voldoende scherp op dat punt? Anders dan heel veel andere collega's, vind ik het pleidooi van collega Buma dan ook wel sympathiek en het overwegen waard, namelijk: is er niet ook verdere wetgeving nodig gericht op het aanpakken van vergoelijken, verheerlijken, bagatelliseren en ontkennen van terroristische misdrijven? Ik heb nog een tweede punt over de aanpak van jihadgangers en terugkeerders. Op dat onderwerp gebeuren goede dingen als het aanpakken van dubbele nationaliteit, juist in combinatie met terroristische misdrijven, maar waarom moet het zo lang duren? Waarom wachten we zo lang op die wetgeving? Kan dat allemaal niet een tandje sneller? Welke mogelijkheden zijn er daarnaast om te voorkomen dat uitgereisde jihadstrijders terugkeren naar Nederland?

Het einde van mijn spreektijd is alweer in zicht, maar misschien mag ik tot slot nog iets zeggen.

De **voorzitter**:

Dat mag.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Wij vinden het belangrijk om echt te investeren in veiligheid en de aanpak van jihadisme door de bezuiniging op het Openbaar Ministerie te stoppen en meer geld beschikbaar te stellen voor de aanpak van jihadisme door het Openbaar Ministerie. Het is immer heel belangrijk dat de AIVD de zaak goed in de gaten houdt, maar er moet daarna wel een strafrechtelijk vervolg op kunnen komen.

Wij vinden het ook belangrijk dat antisemitisme wordt aangepakt. We wachten nog op bericht van de minister van Veiligheid en Justitie over de beveiliging van de joodse instellingen.

Daarover was een doorbraakje en daar lopen gesprekken over, maar het is belangrijk dat we ook daarover snel een positief bericht horen van de minister.

Tot slot kom ik op het propageren van allerlei jihadistische boodschappen via jihadistische websites. Daar wordt ook al heel lang over gesproken. Wij willen dat providers steviger

aangepakt kunnen worden. Na een waarschuwing over het verwijderen van informatie, moet er meteen doorgepaktd kunnen worden om providers te dwingen die informatie te verwijderen.

De heer **Roemer** (SP):

Ik heb een toelichtende vraag na de opmerking van de heer Van der Staaij over de bezuinigingen op het Openbaar Ministerie. Ik ben blij met die opmerking. Bedoelt de heer Van der Staaij dat de eerder aangekondigde en voorgenomen bezuinigingen volledig van tafel moeten — ik doel op die 114 miljoen die wij nu in petto hebben — en dat de heer Van der Staaij over twee weken met voorstellen komt?

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Wij hebben inderdaad bepleit dat die bezuinigingen verzacht worden. Het is een reeks geweest van bezuinigingsslagen van opeenvolgende kabinetten die allerlei organisaties hebben getroffen. Dus het zal niet lukken om dat zomaar in een keer van tafel te halen. Als de heer Roemer daar echter voorstellen voor zou hebben met een aansprekende dekking, dan vindt hij bij ons altijd een open deur. Maar laten wij in ieder geval kijken of er extra geld bij kan, gelet op wat er nu op het Openbaar Ministerie afkomt, ook aan taken op het terrein van het tegengaan van jihadisering, cyberterrorisme en dergelijke.

De heer **Roemer** (SP):

Wij zijn al een heel eind. Wij zijn in ieder geval van mening dat die bezuinigingen veel te draconisch zijn en niet kunnen. Daar kunnen wij al een heel eind mee komen. Kloppen de cijfers in die zin dat er 20 miljoen afgaat volgend jaar en is dat voor de heer Van der Staaij dan voldoende? Bedoelt hij dat als hij zegt: het moet verzacht worden? Of is dat nog veel te weinig?

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Het lijkt mij een fantastisch idee om na Prinsjesdag ook weer een heel mooi debat met elkaar te hebben over de cijfers, over wat er in de begroting staat en over wat wij zouden willen. Dus zullen wij het daar verder over hebben bij de algemene politieke beschouwingen?

De heer **Roemer** (SP):

Als de coalitiepartijen en de neppositie het aan de krant kunnen geven, dan kunnen zij het ook gewoon aan ons geven.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Ik vind het altijd heel erg spijtig als er informatie vanuit allerlei fora naar buiten komt terwijl het de bedoeling is dat die informatie op een later moment in samenhang, precies en netjes naar buiten komt.

De heer **Roemer** (SP):

Zeker, maar kunt u, nu ze buiten liggen, bevestigen dat het om 20 miljoen gaat?

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Nee, als we gaan bevestigen wat gelekt wordt, kunnen wij het hele debat beter nu gelijk voeren.

De **voorzitter**:

Dank u wel.

De heer **Roemer** (SP):

Dat is nieuwe democratie.

De heer **Samsom** (PvdA):

Voorzitter. Je kunt het zien als je goed oplet: de jongen die zich afzondert en niet meer optrekt met de groep. Je ziet de gebaren veranderen, de taal, de haardracht. Als je de signalen kent en niet wegkijkt, dan kun je er vroeg bij zijn. Mijn collega Ahmed Marcouch legde mij al jaren geleden haarfijn uit dat radicalisering niet uit de lucht komt vallen. Zij groeit. Zij groeit op een complexe voedingsbodem van gebrekkig zelfvertrouwen, boosheid over ontwikkelingen elders, verontwaardiging over discriminatie en stigmatisering of frustratie over het uitblijven van vorderingen in het reguliere leven.

In dit debat is het al heel veel gegaan over het wat en hoe bij de aanpak van jihadisme. Ik vraag me nog steeds af: waarom? Waarom komen mensen tot deze daden? En waarom willen mensen daar in vredesnaam bij horen? Wie denkt er bij het zien van een gemaskerde barbaar die in een middeleeuws decor een hoofd afsnijdt: dat wil ik ook? Wat bezielt de meer dan honderd Nederlandse mannen en vrouwen die afreisden naar de gruwelstaat IS om daar te strijden tegen alles waar Nederland, het land waarin ze opgroeiden, voor staat — vrijheid, vrede en rechtvaardigheid — om daarna met een zo mogelijk nog verknipster wereldbeeld en god weet welke terroristische vaardigheden weer terug te keren naar Nederland?

Het maakt angstig. Het maakt verdrietig. Het maakt kwaad. Het maakt ook strijdbaar. Wij zullen nooit toestaan dat onze fundamentele waarden worden vernietigd door radicale krachten. Dat oergevoel, die strijdbaarheid, ziet de Partij van de Arbeid ook terug in het actieplan voor de aanpak van jihadisme. In grote vaart is werkelijk alles uit de kast gehaald, oud en nieuw, rijp en groen, en bij elkaar opgeschreven. Prima, we hebben haast en we hebben alles nodig om deze uitdaging aan te kunnen.

Daarbij moeten we wel voor één ding waken. We mogen in onze allesverzengende ambitie om de vrije democratische rechtsstaat te beschermen, hem niet om zeep helpen. Wie lukraak reisgegevens vastlegt zonder specifieke noodzaak, zoals het kabinet voorstelt, schendt de

privacy van te veel goedwillende burgers. Ik vraag het kabinet dus om daarvan af te zien en met een alternatief te komen. Mijn fractie gaat ook niet mee in de verdere beperking van de vrijheid van meningsuiting, zoals het CDA voorstelt. Ik snap echter heel goed dat dergelijke voorstellen nu opkomen. Het is een worsteling die wij allemaal voelen. Maar bedenk dat een medicijn bij de juiste dosering het virus doodt en bij een overdosis het lichaam. Onze open, vrije en democratische samenleving is een kwetsbaar lichaam.

Is dit actieplan dan voldoende? Is dit nou wat de samenleving kan doen? Nee, want het werkelijke antwoord staat er niet in, simpelweg omdat het zich niet laat vatten in wetten, regels, maatregelen en meldpunten. Het is de les die ik jaren geleden al van Marcouch kreeg en later als gezinsbezoeker en straatcoach in Amsterdam zelf ervoer. Het gaat erom de signalen te herkennen, niet weg te kijken en vroeg in te grijpen. Meer dan om maatregelen gaat het hierbij om een mentaliteit. Het is de mentaliteit van de schooldirecteur die meteen na de vakantie niet wacht op de verzuimambtenaar, maar op de fiets springt en op huisbezoek gaat bij die leerlingen die na de vakantie niet terugkwamen op school. Wat is daar aan de hand? Of de mentaliteit van de leraar die het meisje aanspreekt dat haar hoofddoek inwisselt voor een nikab en zich afzondert van haar vriendinnen. Waarom is dat?

In Amsterdam kreeg ik ooit een verzoek van een wijkagent om langs te gaan bij de ouders van Mounib. Toen ik vroeg wat Mounib dan verkeerd had gedaan, zei hij: niks. Maar Mounib is 11 jaar. Hij is slim en kan naar het gymnasium. Maar Mounib hangt elke week honderd meter dicht bij het Ecuplein rond. Als hij eenmaal op het Ecuplein belandt, komt hij in de klauwen van de Ecupleingroep van jonge criminelen. Er moet nu iemand letterlijk op zijn pad gaan staan en hem de andere kant op sturen, naar het gymnasium. Dat ging over kleine criminaliteit, niet over radicalisering, maar de mechanismen zijn dezelfde. De mentaliteit om beide te voorkomen, is ook dezelfde. Het is de mentaliteit van die leraar, die wijkagent, die schooldirecteur. Zij kennen de signalen. Zij kijken niet weg.

Ik zou het kabinet dan ook willen vragen om na te denken over het aanvullen van het actieplan met een aanpak die dat preventieve interventieteam in Amsterdam als onderdeel van het befaamde Top 600-programma al toepast. Heel vroeg signaleren, gedecideerd ingrijpen, met de mentaliteit die zich misschien het beste laat omschrijven als "keiharde preventie".

Dan nog blijft de vraag mij pijnigen: waarom? Misschien heeft de heer Wilders het antwoord.

De heer **Wilders** (PVV):

Collega Samsom noemt een paar keer collega Marcouch. Hij zei zelfs dat hij lessen van hem had geleerd. Is dat dezelfde Marcouch die in 2005 een subsidie van €150.000 aanvroeg, die hij

gelukkig niet kreeg — zo gek waren ze nog niet in Amsterdam — om sjeik Al Qaradawi naar Amsterdam te halen? Diezelfde heer Marcouch, inmiddels prominent PvdA-lid en lid van de Tweede Kamer, zei dat als hij de Koran niet begrijpt, naar de interpretatie van Al Qaradawi kijkt. Al Qaradawi is de man die zelfmoordaanslagen verdedigt en fatwa's uitvaardigde waarin de doodstraf voor homoseksuelen werd goedgekeurd. Is dat de man waar de heer Samsom zijn lessen van leert? Is dat nou de gematigde moslim waar wij het voorbeeld aan moeten nemen? Dit is extremisme.

De heer **Samsom** (PvdA):

Ik kan u geen lef ontzeggen. Want je moet wel lef hebben om hier aan de microfoon de heer Marcouch de les te lezen. Terwijl u al tien jaar en twee dagen, heb ik zojuist geleerd, hier in deze zaal staat te razen en te tieren, te stigmatiseren en te discrimineren, heeft de heer Marcouch in Slotervaart als een van de eersten die aanpak van anti-radicalisering opgepakt. De heer Marcouch heeft zelf aangebeld bij gezinnen waar het misging, en zelf de jongens op straat gecorrigeerd. U stond hier, u deed niets. Ja, u raasde, u tierde, u vergrootte het probleem. Marcouch stond met zijn poten in de modder en pakte het probleem aan. En dan moet je wel lef hebben om hier op deze manier, op deze datum, na tien jaar en twee dagen, Marcouch de les proberen te lezen.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik begrijp dat het pijn doet en ik zou ook een beetje boos worden als ik u was. Het is natuurlijk heel vervelend als iemand erop wijst dat Marcouch heeft geprobeerd om zijn grote held, de heer Al-Qaradawi, naar Nederland te halen, en heeft gezegd dat hij, als hij de Koran niet begrijpt, naar de interpretatie van die sjeik kijkt, de man die vindt dat we homoseksuelen moeten ophangen en dat zelfmoordaanslagen goed zijn. Als u daarmee het radicaliseren wilt aanpakken, dan komt u er niet, hoor. Want dat is het paard achter de wagen spannen, en dat is de PvdA zoals we haar kennen.

De heer **Samsom** (PvdA):

De heer Wilders had het in zijn termijn inderdaad over de wegkijkers. Ik ben blij dat ik bij een partij hoor die geen wegkijkers kent, maar juist mensen die dit aanpakken. Ik noem niet alleen Marcouch, maar ook Ahmed Aboutaleb, die al vlak na de moord op Van Gogh de discussie met zijn eigen achterban aanging; die tegen zijn achterban zei dat als ze de Nederlandse waarden van vrijheid en rechtvaardigheid niet deelt, ze zich misschien moest afvragen wat ze hier doet. Hij ging die confrontatie aan. De heer Wilders staat hier te tieren en te razen. Wij proberen die problemen aan te pakken.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Nog een kleine aanvulling op wat Geert net zei.

De **voorzitter**:

Geert? De heer Wilders.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

De heer Wilders, sorry. De Partij van de Arbeid is de partij waarvan een prominent lid zegt dat ISIS een zionistisch complot is. Kamerleden van de Partij van de Arbeid gaan op bezoek bij Hamas. En er is een raadslid van de Partij van de Arbeid in IJsselstein, dat zegt dat homo's gestenigd mogen worden. Als er één partij is die verantwoordelijk is voor de grote shit waarin we nu zitten, dan is het de partij van de heer Samsom, de Partij van de Arbeid.

De heer **Samsom** (PvdA):

Ik ben soms jaloers op mensen zoals de heer Bontes en de heer Wilders die waarschijnlijk als enigen weten wat al hun leden in hun partij vinden. Wij hebben een partij met 55.000 leden en van die tienduizenden leden weet ik niet precies wat ze allemaal vinden. Soms vinden ze dingen die ik absoluut niet vind.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Mijn partij, VNL, heeft leden — nog niet zoveel als de partij van de heer Samsom — maar die vinden dit wel. Die vinden dat de Partij van de Arbeid verantwoordelijk is voor de enorm grote shit waarin ons land op dit moment verkeert.

De heer **Samsom** (PvdA):

Een hoop leden van de Partij van de Arbeid vinden dat niet.

Na al die actieplannen blijft de vraag mij pijnigen: waarom? Waarom kan een conflict elders in de wereld zo gemakkelijk in onze wijken ontvlammen? Waarom is die voedingsbodem van wederzijds onbegrip of zelfs haat zo vruchtbaar in Nederland? En waarom loopt de grens tussen "wij" en "zij" nog altijd hardnekkig langs etnische of religieuze lijnen? Het ongemakkelijke antwoord op die vraag is dat we er in Nederland nog onvoldoende in geslaagd zijn om het wij-gevoel los te trekken van afkomst of religie en te vervangen door een wij-gevoel dat is gebaseerd op essentiële kernwaarden, zoals vrijheid, tolerantie, emancipatie, vooruitgang en rechtvaardigheid. Als we het Nederlanderschap nou eens met die kernwaarden durven te definiëren, waar je ongeacht je afkomst of je religie voor kunt kiezen en waar je bij kunt horen, dan bouwen we aan een gemene deler, die past bij onze open en inclusieve samenleving. Dat indringende gesprek gaan we te vaak uit de weg. Dat indringende gesprek moeten we aangaan. Overal. Op school, in het buurthuis, in de kerk en in de moskee. Pas dan versterken we de

verbindende krachten en creëren we een gemeenschap van alle mensen van goede wil, die deze kernwaarden koesteren. Dat is een gemeenschap waarin extremistische krachten geen voet aan de grond kunnen krijgen.

De heer **Bontes** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Voorzitter. Het jihadisme moet worden vernietigd. De jihad vormt een enorme bedreiging voor de internationale rechtsorde en de nationale veiligheid van Nederland. Het jihadisme is uit op de vernietiging van alles waar wij voor staan: onze democratie, onze rechtsstaat, onze vrijheid. Keiharde maatregelen zijn vereist. In Syrië en Irak moet IS met wortel en tak worden uitgeroeid. Het Westen zou daarbij militaire middelen moeten inzetten en Nederland zou daaraan een substantiële bijdrage moeten leveren. Nederlandse jihadisten zijn betrokken bij middeleeuwse gruwelijkheden: onthoofdingen, kruisgingen, standrechtelijke executies en andere misdaden in naam van de islam. Zij moeten ongekend hard worden aangepakt.

Het probleem wordt steeds groter. AIVD-hoofd Rob Bertholee laat vandaag weten dat het aantal mensen dat bereid is een terroristische aanslag te plegen een stuk groter is dan tien jaar geleden. Dat vind ik verontrustend. Schrikbarend is dat onlangs uit een onderzoek van Motivaction bleek dat maar liefst driekwart van de Nederlandse moslims Syriëgangers ziet als helden. De maatregelen waarmee het kabinet het jihadisme denkt te kunnen bestrijden zijn te soft. Het is bovendien vooral oude wijn in nieuwe zakken.

Mijn fractie wil dat het kabinet de mogelijkheid creëert terugkerende jihadisten in administratieve detentie te nemen. Dat is de enige maatregel die werkt. Wij stellen het middel van administratieve detentie voor met een rechterlijke toetsing na zes maanden. Kom bij mij niet aan met het argument dat het voorstel van administratieve detentie zou indruisen tegen de rechtsstaat. Ons voorstel versterkt de rechtsstaat juist. Bovendien bestaat de mogelijkheid van administratieve detentie al in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Australië, stuk voor stuk democratische rechtsstaten. Indien tijdens de administratieve detentie blijkt dat de gedetineerde inderdaad een jihadist is, volgt wat ons betreft berechting; indien er sprake is van meerdere nationaliteiten, standaard denaturalisatie en uitzetting. Ik hoor graag een reactie van het kabinet.

Daarnaast moeten radicale moskeeën, waar opgeroepen wordt tot geweld, onherroepelijk dicht. De betreffende imam moet worden uitgezet. Ook ronselaars moeten, anders dan het kabinet wil, de Nederlandse nationaliteit kunnen verliezen. Verder moet er extra geld naar de inlichtingendiensten.

Tot slot pleit mijn fractie voor een nationaal "jihadalert", zeker indien het kabinet ons plan van administratieve detentie niet zou omarmen. Wij denken aan een openbare lijst waarop alle teruggekeerde jihadisten terug te vinden zijn. De lijst kan ons wat betreft prima bestaan naast de al bestaande nationale opsporingslijst. Hoe meer ogen en oren, hoe beter. Geen enkele jihadist mag uit beeld raken.

De heer **Klein** (50PLUS/Klein):

Voorzitter. De politieke ideologie jihadisme staat haaks op ons uitgangspunt van de rechtsstaat, gebaseerd op gelijkheid van alle mensen, van jong tot oud. Het gaat om de vrije mens met het recht om over je leven te beschikken en te denken en handelen binnen de normen van de liberale rechtsstaat. De tweede alinea in de kabinetsbrief van 29 augustus, waarin dit fundament wordt aangegeven, moet meer zijn dan een vrijblijvende passage. Veel meer. Jihadisme trekt zich niks aan van het individuele leven van anderen. Tot welke gruwelijkheden dit leidt, zien we dagelijks op televisie en via internet. Mensenrechtenschendingen, geopenbaard als ideologie, als nastrevenswaardig doel, zijn het gevolg. De fractie 50PLUS/Klein steunt het kabinet om het jihadisme aan te pakken; daarover bestaat geen twijfel. Een gewelddadige ideologie, gericht op een obscuur na te streven doel, dat lijnrecht ingaat tegen de universele rechten van de mens, moet actief bestreden worden. De vraag is dan uiteraard wel: hoe dan? Het ziet er stoer uit, een Actieprogramma integrale aanpak jihadisme met 38 aandachtspunten, maar over gemaakte keuzes en uitgangspunten van het kabinet hebben we wel onze twijfels. Het lijkt te veel op woorden voor de bühne. Naar onze mening schiet het actieprogramma door en mist het op essentiële onderdelen aansluiting met de samenleving. De uitgangspunten van de aanpak van de ministers Opstelten en Asscher lijken jihadisme in Nederland neer te zetten als een kleine extreme beweging van kansloze jongeren met radicale religieuze opvattingen. Behartigenswaardig in dit verband is de brief van Vluchtelingen-Organisaties Nederland, VON, waar eerder ook over gesproken is, die, denk ik, toch wel heel duidelijk de vinger op de zere plek legt. Ik citeer: "Jihadisme is de meest gewelddadige uiting van een ideologie, genaamd de politieke islam". Het gaat dus niet om een kleine of beperkte groep radicale jonge moslims, net zo min als jihadisten een bij toeval gevormde groep zijn, bijvoorbeeld vanwege sociaal-economische omstandigheden. Deze politieke ideologie staat in mijn ogen dus los van de godsdienstige beleving van de individuele moslim of de godsdienstige beleving van alle moslims. Die religieuze beleving dienen we te respecteren. Wat we als Nederlandse samenleving niet behoeven te respecteren, zijn de extreem gewelddadige uitingen en de opvattingen onder het mom van religie. Het lijkt nog altijd op een taboe te rusten.

Bemoedigend is het overigens wel om te zien dat er in de media een ontwikkeling is dat de beeldvorming en de typering van ISIS bijvoorbeeld verschoven is van strijders en rebellen — iets heldhaftigs — naar, gelukkig, terroristen en moordenaars. Benoem dat ook en maak dat ook helder!

Het politieke jihadisme stukt niet bij de Nederlandse grenzen en is een internationaal fenomeen dat niet dient te worden onderschat. Het miskennen van de impact van deze ideologie, zoals de regering naar mijn mening wel doet, leidt tot inadequate maatregelen en is uiteindelijk niet meer dan symboolpolitiek. O, o, wat vinden we het erg en we onderschrijven het ook met elkaar, maar wat doen we er dan eigenlijk aan? Niks, of het is voor de Bühne. Een voorbeeld van deze symboolpolitiek is de inname van paspoorten van mogelijke jihadstrijders met een dubbele nationaliteit. Een ambtsbericht van de AIVD kan voldoende zijn om dan je Nederlandse paspoort kwijt te raken, maar zoals vanochtend ook in het interview met de heer Schoof van de NCTb in het AD te lezen valt: het lost niets op. Voorkomen wordt het uitreizen niet, want men gaat gewoon reizen met een ander paspoort.

Veel kwalijker is het dat we ons met een dergelijke maatregel op een hellend vlak gaan begeven. Voor ons is het principieel dat je nooit je eigen fundamentele rechtsstatelijke waarde terzijde zet. Dan doe je precies hetzelfde als de extremistische ideologie die je bestrijdt. Dan moet je alle oplossingen voor een aanval op onze nationale veiligheid, onze liberale rechtsstaat zoeken binnen de mogelijkheden van de rechtsstaat. Het idee van het paspoort ontnemen of het verzamelen van reisgegevens, hoe praktisch wellicht ook, staat daarmee op gespannen voet, want er komt geen rechter aan te pas en ook geen klacht, opgesteld door het Openbaar Ministerie. Feitelijk gooien we daarmee de uitgangspunten van ons systeem te grabbel. Het is bovendien geen oplossing voor het jihadisme, want een dergelijke maatregel zal leiden tot verder isolement en een grotere radicalisering; dan bereiken we juist het tegenovergestelde. De regering kan het actieprogramma veel effectiever laten zijn als ze de problematiek van de politiek-jihadistische islam erkent en zich niet beperkt tot het wegzetten van het probleem van een kleine maar gevaarlijke extremistische sekte-achtige groepering. Waarom zou seculier extremisme wel aangepakt kunnen worden en religieus extremisme niet?

Ik vind het bemoedigend om te lezen dat verschillende organisaties die ook moslims vertegenwoordigen het kabinet aanspreken op zijn verantwoordelijkheid om zich in te spannen om pal te staan voor de rechtsstaat, mensenrechten en democratie. De regering zou het zich moeten aantrekken dat juist door ook moslims vertegenwoordigende instanties deze aanpak als te vrijblijvend en niet fundamenteel genoeg wordt ervaren. Dat debat wordt dan veel te veel

ingegeven om een brandje te blussen terwijl er veel te weinig wordt gedaan aan brandpreventie. In dat opzicht zijn de woorden van de heer Samsom over die preventie heel sterk. Extremistische ideologieën zijn niet nieuw en hebben uiteindelijk nooit voet aan de grond heeft gekregen in onze samenleving. In dat opzicht heb ik vertrouwen in de weerbaarheid van onze samenleving en daarmee de kracht van onze rechtsstaat om zonder onszelf geweld aan te doen ook dit extremisme te bestrijden.

De **voorzitter**:

Ik stel voor te schorsen, maar ik zie dat de heer Pechtold nog iets wil zeggen.

De heer **Pechtold** (D66):

Ik heb niet heel veel ervaring met beide ministers als zij moeten antwoorden, maar ik heb in mijn eerste termijn vooral aan de minister van Justitie veel en heel duidelijke vragen gesteld. Ik hoop dat wij dadelijk geen algemene termen in de beantwoording krijgen. Als sommige antwoorden al schriftelijk in de schorsing kunnen worden gegeven, lijkt mij dat prima. Ik wil alle tijd hebben om al mijn vragen ook beantwoord te krijgen. Ik heb mijn vragen ook genummerd. Het waren niet alleen maar verzuchtingen; het waren concrete vragen.

De **voorzitter**:

U hebt uw punt gemaakt.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**:

Ik schors voor de lunch tot 13.25 uur.

De vergadering wordt van 12.51 uur tot 13.25 uur geschorst.

Voorzitter: Van Miltenburg

C: HANDELINGEN 'AANSLAGEN PARIJS'

7 JANUARI 2015

Aan de orde is het debat over de aanslag in Parijs.

De voorzitter:

Ik heet de mensen op de publieke tribune en de mensen die op een andere manier dit debat volgen, van harte welkom. Dat geldt natuurlijk ook voor de mensen in de zaal en voor de leden van het kabinet, die op uitnodiging van de Kamer aanwezig zijn voor het debat over de aanslag in Parijs. Ik heet de minister-president, de minister van Sociale Zaken, de minister van Veiligheid en Justitie en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van harte welkom.

Het gaat een lang debat worden. Vijftien mensen hebben zich ingeschreven voor dit debat. De meeste fractievoorzitters hebben zes minuten spreektijd, maar niet elke fractievoorzitter.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren):

Voorzitter. De terroristische aanslagen in Frankrijk zijn een aanval op onze manier van leven, een aanval op onze vrijheid. De wereld is geschokt, maar kan niet verbaasd zijn. Door de enorme immigratiestromen van de afgelopen decennia zien we in het Westen, in onze eigen steden steeds vaker de botsing van beschavingen waarover professor Huntington al twintig jaar geleden schreef. De vrijheid van meningsuiting, de scheiding van kerk en staat, de gelijkwaardigheid van man en vrouw, van hetero en homo: het zijn waarden die binnen de islam niet of slechts gemankeerd voorkomen. Gelukkig verenigen veel moslims de westerse vrijheidsideeën met hun levensbeschouwing door bepaalde passages in de Koran naast zich neer te leggen of anders te interpreteren. Het verband tussen de slachtingen in Parijs en de bron waaruit die voortkomen, valt echter niet te ontkennen: de jihad is onderdeel van de islam. Premier Rutte nam in zijn reactie op de aanslagen in Parijs het woord "islam" echter niet in de mond. Onze premier lijdt aan politieke correctheid.

Tegen iedereen die zich afvraagt of zo'n jihadistische aanval ook in Nederland kan gebeuren, zeg ik: die heeft al plaatsgevonden, al tien jaar geleden. Theo van Gogh werd in Amsterdam afgeslacht door een jihadist.

Het kabinet moet fors investeren in onze veiligheid. Wij willen veel meer geld naar politie, naar Defensie en naar onze inlichtingendiensten: op termijn 6 miljard. Nu willen we het budget voor de AIVD verdubbelen, te betalen met de niet juridisch verplichte gelden voor ontwikkelingshulp. Verder wil mijn fractie dat de politie, de marechaussee en militairen veel vaker dan nu zichtbaar

zijn, bijvoorbeeld op stations, bij overheidsgebouwen en bij joodse instellingen. Ze moeten ook zwaarder worden bewapend. Syriëgangers zouden nooit meer mogen terugkeren in ons land. Is het kabinet eindelijk bereid om de grenzen te sluiten voor terugkerende jihadisten? Mocht het Syriëgangers toch lukken Nederland binnen te komen, dan moeten ze direct in administratieve detentie. Is het kabinet bereid om, net als in Australië en het Verenigd Koninkrijk, de mogelijkheid te creëren om terugkerende jihadisten preventief vast te zetten? Verder zijn wij voor sluiting van moskeeën waarin wordt opgeroepen tot geweld, voor uitzetting van radicale imams en voor stopzetting van buitenlandse financiering van islamitische instellingen, zoals in Oostenrijk gaat gebeuren. Ook moet het kabinet opnieuw grenscontroles instellen. Dat kan ook, op grond van de Schengen-grenscodes. Tot slot willen wij een streng immigratiebeleid, naar Australisch model.

Kortom, het kabinet moet ons land maximaal beschermen, daarbij niet gehinderd door politieke correctheid. De tijd van wegstijven is nu echt voorbij.

De heer **Samsom** (PvdA):

Voorzitter. De aanslagen in Parijs, vorige week, waren een brute aanslag op de essentiële belofte van het vrije naoorlogse Europa, de belofte van een samenleving waarin je nooit meer bang hoeft te zijn vanwege je afkomst, je geloof, je geaardheid of je mening. De kalasnikovs schoten niet alleen de mensenlevens van moedige cartoonisten, dappere agenten en onschuldige bezoekers van een supermarkt aan flarden. Ze schoten ook die belofte kapot. Althans, dat probeerden ze. In een even barbaarse als gerichte aanval op de dragers van de vrijheid van meningsuiting en op joodse medeburgers probeerden ze onze samenleving in het hart te raken en de fundamenten onder onze vrijheid weg te slaan.

Het eerste is gelukt. We zijn geraakt, in het hart. Maar het tweede zal ze nooit lukken. Omdat onze vrijheid in al haar kwetsbaarheid veel sterker is dan de hardstalen kogels uit een automatisch geweer. Omdat we onze individuele angst en onmacht kunnen overwinnen met een gezamenlijke boodschap, namelijk dat wij, van alle afkomsten en geloven, met elkaar staan voor een vrije en verdraagzame samenleving. En omdat we het niet pikken als extremisten en radicalen die kapot willen maken.

Dat was de boodschap van honderdduizenden afgelopen donderdag op de Dam in Amsterdam en in vele andere steden in Nederland. En het was de boodschap van miljoenen in 's werelds grootste massabetoging afgelopen zaterdag in Frankrijk. Het stemde hoopvol, net als de woorden van onze burgemeesters Van der Laan en Aboutaleb. Zij vonden woorden om uiting te geven aan de afschuw, maar ook aan de woede, van velen van ons.

Aboutaleb sprak als woedende moslim, en hij was niet de enige. Velen, van organisaties tot individuen, spraken zich uit met een gezamenlijke boodschap: blijf van onze islam af. Dat was terecht en nodig. Niemand van ons, moslim of niet-moslim, hoeft verantwoording af te leggen voor gruweldaden die niet door hem of haar zijn gepleegd. Maar het is wel nodig om verantwoordelijkheid te nemen. Het is goed dat velen, moslims en niet-moslims, dat doen, want we hebben alle gematigde krachten nodig nu fundamentele vrijheden op het spel staan. Naast hoopvolle signalen waren er ook zorgwekkende of ronduit verwerpelijke gevolgen van de Parijse aanslagen: het goedpraten, de bedreigingen, de oorlogstaal, het wijzen naar elkaar, de aanslagen op moskeeën. En er was angst. Franse joden spraken weer openlijk over emigratie naar Israël. Cartoonisten en columnisten zeiden eerlijk dat ze niet langer alles durfden te tekenen of schrijven. De terreur heeft verdeeldheid en angst gezaaid.

Veel van die verdeeldheid en angst is verklaarbaar. Maar niets ervan mag onbeantwoord blijven, want dan zouden de terroristen winnen. Als samenleving zullen we de angst en verdeeldheid dus van een antwoord moeten voorzien, met moed en verbondenheid. Dat vraagt veel van ons allemaal, niet in de laatste plaats van de overheid, want de overheid moet een antwoord geven op de angst, door veiligheid te bieden.

Daarbij geldt voor onze fractie dat we ons niet willen storten in een politieke wapenwedloop van flinke voorstellen, maar dat we het kabinet de opdracht en de ruimte willen geven om ervoor te zorgen dat onze politie, marechaussee en veiligheidsdiensten kunnen doen wat nodig is. De wettelijke bevoegdheden die daarbij horen, bespraken we al eerder op 4 september. De Partij van de Arbeid steunt de voorstellen die toen zijn gedaan nog steeds. Maar ook hiervoor geldt dat wie vrijheid wil beschermen met vrijheidsbeperkende maatregelen grote zorgvuldigheid moet betrachten, zoals het medicijn bij een juiste dosering het virus doodt, maar bij een overdosis het lichaam. En onze open, vrije democratie is een kwetsbaar lichaam.

Die andere opdracht, de eenheid bewaren, is minstens zo belangrijk en dubbel zo moeilijk. Want wat is het verleidelijk om in deze situatie naar elkaar te kijken en terug te vallen in gemakkelijke reflexen van "wij" tegen "zij". Let wel: er is wel degelijk sprake van een wij en een zij, maar niet van de stereotiepe of polariserende wij en zij langs etnische of religieuze scheidslijnen, waarin sommigen snel vluchten. Nee, wij, dat zijn de mensen die de vrijheid, de tolerantie, de vooruitgang, de democratie koesteren. En dat zijn er heel veel, van alle religies, van alle gezindten, van alle geaardheden en van alle etniciteiten. Zij, dat zijn zij die de gekoesterde Europese waarden verachten en bestrijden, soms zelfs met geweld. Dat zijn er veel minder, maar het zijn er wel te veel.

Wie de eenheid wil bevorderen, moet meer doen dan alleen verbindende woorden spreken. Die moet ook dat wij-gevoel zorgvuldiger en scherper willen definiëren. Durven definiëren. We moeten dat lostrekken van afkomst en religie en vervangen door een ander wij-gevoel, een wij-gevoel dat is gebaseerd op essentiële kernwaarden als vrijheid, tolerantie, emancipatie, vooruitgang en rechtvaardigheid. En als we het Nederlandschap, het burgerschap, weer durven definiëren in deze kernwaarden, waarvoor je ongeacht je afkomst of je religie kunt kiezen en waar je bij kunt horen, bouwen we aan een gemene deler die past bij onze open en inclusieve samenleving. Dat indringende gesprek met elkaar moeten we aangaan. Overall: op school, in het buurthuis, in de kerk en in de moskee. Daar hoort ook een mentaliteit bij. De mentaliteit van de schooldirecteur die na de vakantie niet wacht op de verzuimambtenaar, maar meteen op de fiets springt en op huisbezoek gaat bij leerlingen die niet op school verschijnen. Of die wijkagent die het meisje aanspreekt dat haar hoofddoek inwisselt voor een nikab en zich afzondert van haar vriendinnen. Waarom is dat?

Ik vraag het kabinet om voortvarend door te gaan met voorstellen tot het bevorderen van dit indringende gesprek in de samenleving en de mentaliteit die daarbij hoort. Daar horen dus ook de deradicaliseringsprogramma's bij die tijdens de vorige kabinetsperiode jammerlijk zijn verdwenen. Ik realiseer me dat dit allemaal veel minder tastbaar is, maar het is minstens zo belangrijk. Want pas als we erin slagen om de verbindende krachten te versterken en een gemeenschap te creëren van al die mensen van goede wil die deze kernwaarden, onze kernwaarden, koesteren, zorgen we ervoor dat extremistische krachten geen voet aan de grond kunnen krijgen. En dan pas kunnen we verder bouwen aan de belofte van vrijheid die ons zo dierbaar is.

De heer **Pechtold** (D66):

Mijn complimenten voor dit inspirerende betoog en met name voor de nadruk op de preventie. Ik denk dat Partij van de Arbeid en D66 het daarover helemaal eens zijn, en ook over het voorkomen van — ik citeer mijn eigen woorden — de wedloop van repressie maatregelen. Maar er liggen natuurlijk bepaalde voorstellen; ook de afgelopen dagen kwamen ze weer over ons heen. Die gaan bijvoorbeeld over het afpakken van een paspoort zonder tussenkomst van de rechter. Vindt de Partij van de Arbeid dat een kabinet waarvan zij deel uitmaakt, daarmee kan komen?

De heer **Samsom** (PvdA):

Deze discussie voerden we op 4 september, voordat de aanslagen gepleegd werden. We voerden die discussie toen echter in de wetenschap dat zo'n aanslag er zou kunnen komen.

Sommigen zeiden: hij zál komen. Die hebben helaas snel gelijk gekregen. We voerden de discussie in die wetenschap, en dan is mijn partij ook bereid om te kijken naar alles wat mogelijk is binnen de grenzen van de rechtsstaat. De heer Pechtold spreekt over denaturaliseren zonder tussenkomst van de rechter. Dat wijst op een bestuurlijke maatregel die inderdaad mogelijk zou kunnen worden als het wetsvoorstel wordt aangenomen, maar niet zonder de rechterlijke toets die daarbij hoort. Die toets komt niet vooraf. Dat gaat ook niet, want je kunt de betreffende persoon niet veroordelen. Hij zit in Syrië en doet daar de meest gruwelijke dingen. Het denaturaliseren in die omstandigheden lijkt ons echter gerechtvaardigd, mits daarbij beroep mogelijk is bij de Nederlandse rechter, zodat de grenzen van de rechtsstaat altijd bewaard zullen worden. Het is een zware maatregel, die echter wel gerechtvaardigd is in het licht van de huidige tijd en alle uitreizigers in ogenschouw nemend.

De heer **Pechtold** (D66):

Dat is natuurlijk de vraag. Als onze rechtsstaat wordt aangevallen, bescherm je hem dan door hem eigenlijk te beperken voor het individu? Natuurlijk, ieder individu is verantwoordelijk voor zijn daden. Alleen het individu. Maar een gang naar de rechter vanuit het buitenland is onmogelijk, dus die beroepsprocedure waarover de heer Samsom het heeft, dreigt het kabinet opzij te schuiven. Die beroepsprocedure hoort in onze rechtsstaat, voor iedere verdachte en zelfs voor iedere dader, als onlosmakelijk onderdeel daarvan. Het valt mij op dat de heer Samsom daar niet de grens durft te trekken. Waarom niet de grens trekken? Waarom onze rechtsstaat verder laten aantasten en precies datgene daarmee doen wat terroristen ons proberen aan te doen?

De heer **Samsom** (PvdA):

Elke maatregel die je neemt in repressieve zin, tast de vrijheden aan die we allemaal zo koesteren. Ik wees daar zelf al op in mijn betoog. Zelfs het neerzetten van mensen met zichtbare wapens voor openbare gebouwen tast onze vrijheden aan. Ik weet niet hoe het met u is, maar ik voel me minder vrij op het moment dat ik daarlangs loop. Dat is een groot offer en dat breng je niet lichtvaardig. Dat geldt ook voor wettelijke maatregelen die de vrijheden van burgers aantasten. Als de heer Pechtold echter zegt dat er geen beroep mogelijk is vanuit het buitenland, vergist hij zich. Er is wel degelijk beroep mogelijk vanuit het buitenland. Er is ook beroep mogelijk door gedenaturaliseerde of te denaturaliseren Nederlanders. Dat is dus gewaarborgd. De grenzen van de rechtsstaat zijn onze bottomline. Die rechtsstaat moet overeind blijven, maar daarbinnen is er natuurlijk naar omstandigheden altijd een nieuwe afweging mogelijk over de vraag welk instrument geschikt is en welk niet. Gelukkig doet D66

daar ook al vele jaren aan mee. Wij hebben in de zomer al de afweging gemaakt dat wij deze maatregel in principe steunen. De uitwerking ervan moet ons nog wel worden toegezonden en dan zullen we uiteraard in de wetsbehandeling heel zorgvuldig kijken naar de grenzen van de rechtsstaat.

De heer **Wilders** (PVV):

Voorzitter. Ik ben ontzettend boos. Ik ben ontzettend kwaad. Mijn fractie is eerlijk gezegd woest. Woest dat er door de islam weer onschuldige slachtoffers zijn gevallen: joden, islamcritici en onschuldige mensen. Mijn fractie is ook ontzettend boos omdat er weer dezelfde politiek correcte reacties komen: de ontkenning van de islam als de oorzaak, en het niet veiliger maken van Nederland. Ik vraag me af hoeveel debatten er nog nodig zijn. Hoeveel aanslagen moeten er nog plaatsvinden? Hoeveel onschuldige doden moeten er nog vallen voordat het kwartje valt en voordat het kabinet en de meerderheid van deze Kamer wakker worden? Het is om gek van te worden. Ik snap er helemaal niks van. Daarom maak ik me daar oprecht ontzettend boos over. Dat is niet alleen omdat ik ook zelf op de hitlist van Al Qaida sta, maar omdat het gaat om de veiligheid van Nederland en de veiligheid van Nederlanders.

Wat nodig is, en wat ontbreekt, is een goede analyse van de oorzaak. Dat is de juiste oplossing voor al die terreur. De oorzaak is natuurlijk de islam, die ons al zo lang de oorlog heeft verklaard. Dat is de islamisering van het vrije Westen, van Nederland, van Europa. Natuurlijk zijn er vreedzame moslims, maar er bestaat geen vreedzame islam. Natuurlijk zijn niet alle moslims terroristen, maar wel zijn zo ongeveer alle terroristen van vandaag de dag moslims. Wie nu nog durft te ontkennen dat er een verband bestaat tussen de terreur en de islam is knettergek.

De islamisering is een levensgroot gevaar. Al decennialang brengt de massa-immigratie honderdduizenden mensen van een wezensvreemde cultuur Europa binnen, ons land binnen. Waarom importeren we al die ellende? De islam brengt overal waar hij komt haat en geweld. In alle landen waar de islam sterk is, gaat dat ten koste van vrijheid, van de vrijheid van meningsuiting, van journalisten, van minderheden, van iedereen. Ik heb het dan nog niet eens over terreurorganisaties als de Islamitische Staat, Al Qaida, Al-Nusra en noem maar op. De islam hoort eenvoudigweg niet bij Nederland en is een gevaar voor Nederland. We moeten de-islamiseren.

Wat behalve die analyse vooral stuitend is, is de totale onbenulligheid van de antiterreurmaatregelen. Ik vind het onvoorstelbaar dat het kabinet na al die jaren debatteren met maatregelen komt die Nederland vooral meer in de problemen brengen in plaats van minder. Hoe is het mogelijk? Ik kan het aan niemand in ons land uitleggen dat jihadgangers die

naar Syrië willen gaan om daar de meest verschrikkelijke dingen te doen, worden tegengehouden. Dat is toch ongelooflijk? Laat ze gaan, allemaal! We zouden ze toch liever kwijt dan rijk moeten zijn? We doen dat niet, het kabinet doet dat niet en zet de mensen die het tegenhoudt, niet eens vast in de gevangenis, waardoor er op straat in Nederland op dit moment lopende tijdbommen, islamterroristen vrij rondlopen. Dat kan toch niet? Laat die mensen gaan, maar laat ze nooit meer terugkeren. Pak hun dat paspoort af, zeg het Verdrag van Schengen op en doe weer aan grenscontroles. Er zouden nu wetsvoorstellen komen die wij nog steeds niet hebben gezien, maar dat had tien jaar geleden al moeten gebeuren. Tien jaar geleden. Dat is wat Nederland verdiende en dat is wat de analyse rechtvaardigt. Ik snap er niets van dat het kabinet jihadgangers laat terugkeren. Hoe dom kun je zijn? Van de mensen die zijn teruggekeerd, zijn er geloof ik drie vastgezet. De rest loopt vrij op straat rond. Het is om gek van te worden.

Ook uit al die andere Schengenlanden — minus Nederland zijn dat er 25 — kunnen mensen gewoon naar Nederland komen. Duizenden terroristen, volgens Europol 5.000, kunnen gewoon naar Nederland komen. Waar bent u in hemelsnaam mee bezig? Ik spreek toch geen Chinees? Dat willen wij toch niet, dat die mensen naar Nederland komen?

Wat ik ook niet begrijp, is dat het leger in Mali wordt ingezet, in Afghanistan wordt ingezet, terwijl het natuurlijk hier in Nederland vitale punten als stations, vliegvelden, winkelcentra en straten zou moeten beveiligen. Gisteren meldde een grote ochtendkrant op de voorpagina dat ook Amsterdam een doelwit is. Wat doen die militairen in Mali? Laat ze hier het land beveiligen. Het zijn grote woorden, maar ik meen het wel. Natuurlijk is het kabinet niet voor iedere aanslag verantwoordelijk, maar als iemand die tegengehouden had kunnen worden om terug te keren naar Nederland, als iemand die het kabinet heeft tegengehouden om naar Syrië te gaan, als iemand uit een ander Schengenland naar Nederland komt en een aanslag pleegt, dan heeft dit kabinet bloed aan zijn handen. En dat is verschrikkelijk om te moeten zeggen.

Mijnheer de minister-president, zeg nooit dat u niet bent gewaarschuwd. Ik heb het u tien jaar lang duizend keer gezegd en uw voorgangers ook. U zult nooit, nooit kunnen weggkomen met de woorden "wir haben es nicht gewusst". U wist het wel en u wist het al jarenlang. Maak de goede analyse, maak Nederland veiliger, drijf mij en Nederland niet tot wanhoop, hou op met die incompetentie. Dit is na al die jaren geen partijpolitiek meer, dit gaat om de veiligheid van ons land, om de veiligheid van onze burgers. En het kabinet laat het lopen.

Gelukkig keert het tij in Europa en in Nederland wel. De burgers in Europa hebben in

toenemende mate de buik vol van al die weggijkers. In Duitsland zijn er op één avond 40.000 mensen op de been om te demonstreren tegen de islamisering. Partijen als de PVV groeien in heel Europa. Mensen hebben er genoeg van, genoeg van die islamisering, genoeg van die weggijkers van de politieke elite. Al wil de minister-president niet naar mij luisteren, ik zeg hem toch: die geest krijgt u niet meer terug in de fles. Zij zijn het volk, niet u. Zij zullen het tij keren en dat is nodig, want genoeg is genoeg.

De heer **Samsom** (PvdA):

Ik begin met een persoonlijke opmerking. Ik kan mij er geen voorstelling van maken wat het betekent om op een dodenlijst te staan, naast de redacteur die vorige week werd vermoord. Ik vind het vreselijk. Ik voel met de heer Wilders mee en ik hoop met heel mijn hart dat hij ooit, snel weer in een situatie van vrijheid en veiligheid kan leven.

Dat gezegd hebbend, heb ik ook een politieke vraag. Ziet de heer Wilders nou niet dat wat hij hier tien minuten of zes minuten heeft staan doen, precies hetzelfde is als wat de terroristen doen? Haat, angst en verdeeldheid zaaien. Hij doet het met andere wapens, met het woord. Daarom staan wij hier tegenover elkaar. Daarom heb ik de kans om u deze vragen te stellen. Maar ik verwacht van u wel een antwoord. Waarom gelooft u dat een strategie van angst, verdeeldheid en haat of boosheid ook maar op enige manier bijdraagt aan de oplossing van dit probleem?

De heer **Wilders** (PVV):

Het spijt me dat ik het moet zeggen, maar zo'n vraag kan alleen maar uit een zieke geest komen. Wat u zegt, toont dat u een zieke geest hebt. Dat u mij vergelijkt met terroristen! Nogmaals, ik wil het niet over mezelf hebben, maar zoals u in het begin terecht zei, ben ik er wel een van de slachtoffers van en ik niet alleen, maar heel Nederland en heel veel anderen. Om mij daarmee te vergelijken; mijnheer Samsom, ik denk dat het in zulke gevallen inderdaad goed is om via de voorzitter te spreken, want het is abject en ziek. En daar wil ik het bij laten.

De heer **Samsom** (PvdA):

Voordat we in onaangename woordenwisselingen terechtkomen: de strategie is dezelfde, maar de wapens zijn totaal anders. Laat het helder zijn dat de vergelijking in die zin gewoon niet opgaat, maar de strategie is wel dezelfde. U citeerde onlangs gretig Martin Luther King. Dat was ook de man die heel terecht de wereld vertelde dat je duisternis niet moet bestrijden met duisternis, maar met licht. Dat zou u zich ook kunnen aantrekken.

De heer **Wilders** (PVV):

Zeker. Nederland was ooit een land dat gebaseerd was op het jodendom, het christendom en

het humanisme. Dat is het licht van onze cultuur! Het zwart is het barbarisme van de islam en daar moeten wij ons tegen verweren. Het is geen clash of civilizations, het is een clash, een botsing tussen beschaving en barbarisme. En uw partij heeft ervoor gezorgd dat dat barbarisme, dat die cultuur de afgelopen decennia naar Nederland is gekomen. U bent daarvoor verantwoordelijk, niet ik!

De voorzitter:

Voordat ik de heer Pechtold het woord geef, hecht ik eraan voor de Handelingen op te merken dat het verstandig is om het in debatten als deze, waarin zo veel ballen in het spel zijn, over de inhoud te hebben en elkaar geen namen toe te voegen die niet nodig zijn om je punt te maken.

De heer **Pechtold** (D66):

In zijn bijdrage gaf de heer Wilders — ik zeg het in mijn eigen woorden — de schuld aan de islam. Voor mij blijft het een probleem dat de heer Wilders de analyse maakt dat het de schuld is van een religie — want dat is de islam — en vervolgens in zijn zelfde spreektijd zegt "maar er zijn natuurlijk ook moslims die welwillend, goedwillend zijn".

De heer **Wilders** (PVV):

Zeker.

De heer **Pechtold** (D66):

Het zijn toch individuen die een keuze maken om op basis van een politieke, ideologische of religieuze overtuiging bepaalde daden te verrichten? Dan kun je toch niet het abstracte "de islam is schuldig" gebruiken als je daarmee de context schetst dat iedereen die daaruit voortkomt, daar inspiratie uit put of wat dan ook, medeschuldig is?

De heer **Wilders** (PVV):

Allemaal, allemaal, allemaal, mijnheer Pechtold, baseren ze zich op de islam. Allemaal roepen ze "allahoe akbar" als ze een hoofd afsnijden. Allemaal baseren ze zich op de profeet als ze een journalist een kogel door het hoofd jagen. Allemaal gebruiken ze de Koran en wreken ze in hun ogen de profeet wanneer ze zoiets doen. Allemaal! In New York, in Mumbai, bij Theo van Gogh in Amsterdam en vorige week in Parijs. Overal. Komt u mij niet aan met "het heeft niets met de islam te maken". Het is de islam! En natuurlijk — dat heb ik ook gezegd en daar meen ik ieder woord van — is niet iedere moslim een terrorist. Maar op dit moment zijn bijna alle terroristen in Nederland en in de wereld moslim en dat kunt u niet wegpoetsen met wat u ook zegt.

De heer **Pechtold** (D66):

Daarom zijn zorgvuldig taalgebruik en een zorgvuldige redenering van belang en is het zaak dat de heer Wilders wanneer hij zegt "de islam is verantwoordelijk", zuiverder is en beseft dat dit of

een religie is waaruit je in tijden van verdriet je inspiratie kunt putten, of dat het een religie is waarmee idiote extremisten andere dingen doen. De suggestie die de heer Wilders wekt, komt erop neer dat iedereen verdacht is.

Mijn tweede vraag is heel concreet. De heer Wilders maakt het kabinet een hele riedel verwijten over veiligheid. Werd er niet bezuinigd op Defensie toen Wilders aan de macht was? Toen was er ook geen geld voor politie of het Openbaar Ministerie. Het enige waar Wilders in dat jaar mee kwam, was 500 agenten voor de dierenpolitie. Waar is zijn geloofwaardigheid als hij nu doet alsof hij de wijsheid in pacht heeft? Toen hij het kon, deed hij het niet.

De heer **Wilders** (PVV):

Eerst het eerste deel van uw opmerking. Mijnheer Pechtold, de islam is haat. De islam is geweld. De islam is onverdraagzaamheid. Noemt u mij eens drie landen in de wereld waar door de komst van de islam de vrijheid van meningsuiting is vergroot, waar de vrijheden in het algemeen zijn vergroot of waar minder geweld is gekomen! Het tegenovergestelde is het geval. Overal waar de islam aanwezig is en overal waar de islam groeit, gaat dat ten koste van alle vrijheden en zie je meer geweld.

Dan het tweede deel van de vraag van uw vraag. Het gaat natuurlijk niet alleen om geld. Mijn punt is juist de hele tijd dat wij hadden moeten beginnen met het sluiten van de grenzen voor nog meer mensen uit immigratielanden, uit islamitische landen. Daar moeten we mee ophouden! We moeten terroristen hun paspoort afpakken en het land uitsturen; dat roep ik al tien jaar! Denaturaliseren! Dat roepen wij al tien jaar, maar het gebeurt niet. We moeten terroristen laten gaan! Alleen met een bak geld los je de problemen niet op. Je moet het probleem bij de basis aanpakken, en dat is de islam.

De heer **Kuzu/Öztürk**:

De heer Wilders geeft aan dat hij trots is dat hij al tien jaar in de politiek zit namens de PVV en al tien jaar lang wijst op de bron van het gevaar en de oorzaak van het gevaar, in zijn woorden. Ik wil graag van de heer Wilders horen of hij dat kan bevestigen. Ik wil graag een ja of een nee horen. De bron van het geweld is volgens de heer Wilders de islam; ja of nee?

De heer Wilders (PVV):

Aan ja-nee vragen doen we niet mee.

De heer **Kuzu/Öztürk**:

Ik begrijp dat het voor de heer Wilders pijnlijk is om daar antwoord op te geven. Ik heb hier een document dat ik de afgelopen week heb bestudeerd. In 2011 vermoordde Anders Breivik in Noorwegen tientallen mensen en zorgde hij voor meer dan 100 gewonden. In zijn manifest van

meer dan 1.000 pagina's noemt hij de naam van collega Wilders 30 keer. Daarmee bent u ook de oorzaak van het kwaad, mijnheer Wilders! Als u consequent en consistent bent, zult u ook zeggen dat u uzelf moet bestrijden.

De heer **Wilders** (PVV):

Voorzitter, ik heb na die onzin niet zo veel te melden.

De heer **Kuzu/Öztürk**:

Ik begrijp dat dit pijnlijk is voor de heer Wilders, maar wat hij de afgelopen tien jaar hier in deze Kamer heeft gedaan, is het prediken van haat, waardoor groepen mensen in deze samenleving zich tweederangsburger voelen. Elke keer als hij dat doet, sta ik hier om hem te bestrijden op een democratische wijze, in het debat, met woorden.

(Applaus op de publieke tribune)

De heer **Wilders** (PVV):

Zeker. Het is vooral pijnlijk om u daar te zien staan, maar dat is uw goed recht.

De voorzitter:

Voordat ik de heer Zijlstra het woord geef voor een interruptie, vraag ik de mensen op de publieke tribune om geen tekenen van instemming of afkeuring te vertonen.

Ik meende dat u klaar was met uw antwoord, mijnheer Wilders?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik had al veel te veel gezegd.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Na de voorgaande discussie wil ik terugkomen op een zin die de heer Wilders in zijn betoog uitsprak. Hij zei: wij moeten de-islamiseren. Ik zou graag van de heer Wilders horen wat hij daarmee bedoelt.

De heer **Wilders** (PVV):

Minder islam in Nederland, dat is de-islamiseren! Het kabinet doet juist aan meer islamiseren en houdt de grenzen open. Alleen al vorig jaar kwamen er 20.000 mensen uit islamitische landen bij. Dat betekent dat wij in vijf jaar tijd, één kabinetsperiode — laten wij hopen dat dit kabinet zijn periode niet volmaakt, maar toch — 100.000 mensen erbij hebben. Dat willen wij niet. Genoeg is genoeg, dat is mijn antwoord. Minder islam, minder moskeeën, het liefst helemaal geen, geen islamitische scholen en het stoppen van de immigratie.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik probeer uit te vinden welke maatregelen de heer Wilders precies voorstelt, want dan weten we wat hij wil. De ronkende teksten hebben wij nu gehad, maar wat wil hij? Moskeeën sluiten,

geen moskeeën erbij, geen islamitisch onderwijs en een immigratiestop voor mensen uit islamitische landen, zijn dat de dingen? Zijn er nog meer? Kan de heer Wilders concreet worden?

De heer **Wilders** (PVV):

Er is zoveel meer.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Het zou fijn zijn om te horen wat dat dan is.

De heer **Wilders** (PVV):

Nee, voorzitter, dit is werkelijk een blamage voor de fractievoorzitter van de grootste partij van Nederland. Wij noemen al tien jaar de waaier van maatregelen die wij hebben. Wat de heer Zijlstra net heeft genoemd, is nog maar een deel van het totaal. Ik ga ze hier niet allemaal opnoemen. Leest u ons verkiezingsprogramma! Kijkt u de debatten na waar het om gaat! Wij hebben alleen maar voorstellen gedaan. Sterker nog, dit is ongeveer de reden dat wij de Partij voor de Vrijheid hebben opgericht. En dan nu, als een onnozele gans, vraagt de heer Zijlstra mij wat wij allemaal hebben voorgesteld. Bekijkt u het maar!

De heer **Zijlstra** (VVD):

Kwak kwak, zou ik willen zeggen, voorzitter. Het gaat erom dat de heer Wilders altijd grote woorden spreekt, zoals "de-islamiseren". De concreetheid waarop hij zich beroept, is er vaak niet. Ik wil van de heer Wilders weten hoe hij, met behoud van de vrijheden waar ook hij en zijn partij, de partij die nota bene de Partij voor de Vrijheid heet, voor zegt te staan, met behoud van de vrijheden waarvoor generaties in dit land hebben gevochten, ervoor gaat zorgen dat deze maatschappij de essentie behoudt van wat dat is. De vrijheid dat alle burgers in dit land, alle burgers, zwart of wit, gelovig of niet-gelovig, islamiet, jood of christen, gelijke rechten hebben. Staat u daarvoor of staat u daar niet voor?

De heer **Wilders** (PVV):

Het zijn juist de cultuurrelativisten, zoals de heer Zijlstra, die ervoor zorgen dat onze vrijheden naar de knoppen gaan. U zorgt er met uw houding voor dat de vrijheden naar de knoppen gaan. U laat de grenzen openstaan en zorgt ervoor dat de grenzen openblijven en er ieder jaar opnieuw 20.000 mensen uit islamitische landen naar Nederland komen. U houdt de jihadisten zelfs tegen. Door de houding van de VVD zorgen wij ervoor dat uiteindelijk de islamisering van Nederland toeneemt, dat onze vrijheid alleen maar meer wordt beknot en dat er, als het zo doorgaat, morgen ook een aanslag in Nederland plaatsvindt. Om aanslagen te voorkomen en ervoor te zorgen dat Nederland weer vrij wordt, dat journalisten vrij kunnen schrijven, dat

cartoonisten vrij kunnen publiceren, dat vrouwen, homoseksuelen en alle anderen vrij kunnen leven in dit land, hebben wij één ding nodig: minder islam.

De voorzitter:

Mijnheer Zijlstra, tot slot.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ja, voorzitter, tot slot. Dat laat onverlet dat de vrijheden waarop dit land gefundeerd is en waarvoor gevochten is, breder zijn dan dat. Hiertoe behoort ook de vrijheid van religie. Ik ben de eerste om toe te geven dat er binnen de islam een probleem is. Ik denk dat er in deze zaal bijna niemand aanwezig is die dat zal bestrijden. Dit zal binnen de islam zelf moeten worden opgelost. Als wij zeggen te strijden voor de vrijheden in dit land, kunnen wij die vrijheden niet tegelijkertijd geweld aandoen. Dat is wat u hier heel helder aangeeft. U zegt te strijden voor onze vrijheid en u doet dat door ze weg te gooien.

De heer **Wilders** (PVV):

Als iets de vrijheid in Nederland om zeep helpt, dan is het de houding van mensen als de heer Zijlstra. De VVD verkwaanselt onze vrijheden. Mijnheer Zijlstra, de islam is meer een ideologie dan een religie. Laat ik u een voorbeeld geven: de islam mag niet verlaten worden. Daarmee is de islam vergelijkbaar met het communisme of het fascisme en niet met het katholicisme of het jodendom. Op het moment dat je de islam verlaat, op het moment dat je kiest voor afvalligheid, staat daar de doodstraf op. Dat is de islam! Dat is geen religie. De islam ziet eruit als een religie, maar het is een ideologie, een kwaadaardige, totalitaire ideologie die je niet mag verlaten. Het bestrijden hiervan is het beste recept voor de vrijheid in Nederland.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik denk dat het de verantwoordelijkheid van ons allemaal is, juist ook nu weer na die verschrikkelijke aanslagen van vorige week en ongeacht wat we precies voorstellen, om ervoor te zorgen dat de spanningen in de samenleving niet verder oplopen, maar verminderen. Ik hoop — ik verwacht dit eigenlijk ook — dat de heer Wilders dit met mij eens is. Zit de heer Wilders weleens, bijvoorbeeld op een regenachtige zondagmiddag, na te denken en zich af te vragen welke bijdrage hij zou kunnen leveren aan het verminderen van die spanningen?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik denk daar al tien jaar over na. Ik heb al tien jaar geleden de Partij voor de Vrijheid opgericht. Ik word al tien jaar lang continu beveiligd. Ik denk daar iedere minuut van mijn leven over na. Wie denkt u wel niet dat u bent om mij te vragen of ik daar wel eens op een regenachtige

zondag over nadenk? Al tien jaar lang houden wij hier een consistent verhaal. Dat is de basis, de reden waarvoor de Partij voor de Vrijheid is opgericht. Wij knokken voor onze vrijheid. Vandaar het woord "vrijheid" in de naam PVV. Islam en vrijheid gaan namelijk niet samen. Ik zeg opnieuw: zeker, niet alle moslims zijn terroristen. Dat is zeker niet het geval. De islam is echter wel een groot gevaar voor Nederland.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik begrijp werkelijk niet waarom de heer Wilders mij op zo'n hoge toon toespreekt en mij vraagt wie ik wel niet denk dat ik ben dat ik hem een vraag stel. Het is een heel gewone vraag die ik mezelf stel en die hij zichzelf ook stelt, maar die bij hem kennelijk leidt tot al tien jaar hetzelfde zeggen, zoals hij zelf net bevestigt. Alleen doet hij dat op een steeds hogere toon, met steeds grotere kwalificaties en steeds hardere persoonlijke aanvallen op wie het maar waagt om zijn positie en zijn stellingname ter discussie te stellen. Dat getuigt niet van veel zelfreflectie, mevrouw de voorzitter.

De heer **Wilders** (PVV):

Weet u waarom dat is, mevrouw de voorzitter? Weet u waarom dat is? Ik wil u dat heel graag uitleggen. Dat is omdat we tien jaar geleden de moord hadden op Theo van Gogh. Nog langer geleden was er 9/11, een dag waarop duizenden mensen onschuldig zijn vermoord. Toen stond ik hier al. Het is een van de redenen geweest dat ik mijn oude partij heb verlaten. Toen stond ik hier al dat verhaal te houden. Bijna niemand hier, en zeker het kabinet niet, wilde toen naar mij luisteren. Daarna vond er opnieuw aanslag, na aanslag, na aanslag plaats met steeds weer opnieuw politiek correcte reactie, na politiek correcte reactie, na politiek correcte reactie. En dat maakt mij woest. Daar begon ik mijn verhaal ook mee. Het maakt mij woest. We hadden het kunnen voorkomen. We hebben het altijd geroepen. Het is bijna geen partijpolitiek meer. Het gaat om het beveiligen van Nederland. Niemand heeft geluisterd. Dan word ik inderdaad boos, mevrouw de voorzitter.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik weet dat de heer Wilders niet op mijn raad zit te wachten, maar ik geef hem toch in overweging om niet steeds maar bozer en bozer en bozer te worden, maar zich af te vragen hoe hij samen met andere partijen in deze Kamer, die net zo verdrietig en boos zijn over de zinloze moorden als hij, soms een klein stapje kan zetten om tot een oplossing te komen.

De heer **Wilders** (PVV):

Het gaat niet om de vraag of iedereen boos is. Natuurlijk is iedereen met een beetje gezond verstand boos over die verschrikkelijke moordpartij van vorige week. Het gaat erom dat we

goed analyseren waar het aan ligt en het gaat erom dat we de goede maatregelen nemen. Mijn partij riep tien jaar geleden al, toen mevrouw Verdonk nog minister was: we moeten de terroristen denaturaliseren, pak hun paspoort af. Een wetsvoorstel daartoe ligt er nog steeds niet. Het is er nog steeds niet. Het had al tien jaar geleden kunnen gebeuren. We hadden dingen kunnen voorkomen als we het hadden gedaan. Als het kabinet morgen naar ons luistert, dan zal ik een toontje lager gaan zingen, maar geen seconde eerder.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Wat de heer Wilders zegt, is op zich niet nieuw. Het enige wat nieuw is, is dat hij voor het eerst duidelijk erkent dat hij dit al tien jaar zegt maar hij daarmee in de afgelopen tien jaar eigenlijk niets heeft bereikt. Mijnheer Wilders, ik snap uw woede wel, maar die moet vooral gericht zijn op uzelf. Ik hoor nu geluiden uit de PVV-fractie. Als dit al te ver gaat, moet u even met uw fractie gaan praten. U hebt in die periode twee jaar als gedoger deelgenomen aan een kabinet, waarin dingen gerealiseerd hadden kunnen worden. U bracht dat kabinet zelf ten val. Als u op deze manier doorgaat en ruzie maakt met iedereen hier — dat is een methode — dan staat u hier over tien jaar nog steeds boos te zijn en hebt u niets bereikt. Dat mag u ook wel eens aan uw eigen kiezers gaan vertellen.

De heer **Wilders** (PVV):

Nee, dat is niet het geval. Ik zeg u — ik eindigde mijn verhaal er al mee — dat de tijden van de Buma's en de Ruttes voorbij zijn. U gaat het niet winnen. U krijgt die geest niet meer in de fles. U kunt hier een beetje de vlotte jongen uithangen en zeggen "Wilders, wat heb je nou voor elkaar gekregen", maar u gaat het onderspit delven. De mensen in het land willen de islamisering niet, mijnheer Buma. De mensen in Europa willen de islamisering niet. Het is niet voor niets dat mijn partij er nu virtueel goed voor staat. Het is niet voor niets dat er nu 40.000 mensen in Dresden — het zullen er alleen maar meer worden — ongeveer iedere week 's avonds demonstreren. Het is niet voor niets dat de mensen er genoeg van hebben. Uw Haagse politieke spelletje — u bent een product van het Haagse politieke spel — zal niet meer werken. Het zal niet meer werken. De mensen hebben er genoeg van, mijnheer Buma. Ze hebben genoeg van politici als u.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

De heer Wilders werkte hier al toen ik nog zo'n beetje studeerde. De vraag wie hier Den Haag van binnen beter kent, kan hij zelf het beste beantwoorden. De heer Wilders haalt twee dingen door elkaar, namelijk de peilingen en zijn virtuele grootte en de vraag waarom hij en wij volgens mij allemaal in de politiek zitten: om iets voor elkaar te krijgen. Ik blijf zeggen — de heer Wilders

mag het ontkennen — dat hij tien jaar lang roept hier. Het enige kabinet dat hij steunde, stuurde hij zelf naar huis om vervolgens alle volgende kabinetten ook weer naar huis te willen sturen. Over tien jaar staat u daar weer, bent u even boos en hebt u niets gehaald. Dat is maar één iemand te verwijten, en dat is de heer Wilders zelf.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik weet niet wat de heer Buma over tien jaar doet, maar ik ben ervan overtuigd dat in Nederland en in de rest van Europa de mensen die genoeg hebben van de islamisering invloed krijgen, dat zij invloed zullen krijgen. Dat zal hier inderdaad misschien niet altijd lukken, met alle partijen als het CDA, als de Partij van de Arbeid en als weet ik wat dan ook. Dat zal niet morgen lukken, want dan was het misschien al in tien jaar al gelukt. Maar de PVV zal groeien. Partijen als de onze zullen groeien. Die politieke revolutie zal er komen. We zullen zien, mijnheer Buma, wie gelijk krijgt.

De heer **Roemer** (SP):

Als je heel lang staat te luisteren, sta je wel heel erg lang te denken over wat nu het beste antwoord is op het betoog van de heer Wilders. De hele Kamer walgt van extremisme. De hele Kamer is ervan overtuigd dat we dat hard moeten aanpakken en daar alle maatregelen voor moeten nemen. Maar ik sta hier ook om de vrijheid te beschermen van alle Nederlanders. Dat betekent dus ook dat ik er heel veel moeite mee heb dat de heer Wilders 1 miljoen Nederlanders met een islamitische achtergrond als potentiële terrorist wegzet. Ik weiger daaraan mee te doen. Ik vind het zelfs levensgevaarlijk. Dit is mensen zo tegen elkaar opzetten dat de polarisatie in de samenleving erger wordt, dat haat met haat beantwoord gaat worden en dat wij er niet in zullen slagen om elkaar beter te leren begrijpen en van Nederland een samenleving te maken. Daarvoor zullen we een andere analyse moeten maken en andere maatregelen moeten nemen dan de heer Wilders voorstelt. Dit vind ik levensgevaarlijk.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik weet niet wie de heer Roepert die interruptie heeft ingefluisterd, maar hij kan echt beter hoor. Dit leek echt nergens op. Ik heb juist in het begin van mijn verhaal gezegd dat ik de laatste zal zijn om alle moslims over één kam te scheren. Ik ben nota bene begonnen met zeggen dat niet alle moslims terroristen zijn, maar dat zo ongeveer wel alle terroristen moslim zijn. Met andere woorden: ik heb juist niet gezegd dat al die miljoen moslims verdacht zijn van terrorisme. Leg me dat niet in de mond. Reken me af, ook als u het niet met me eens bent, op wat ik heb gezegd. Wat ik heb gezegd, is dat de islam niet deugt en dat overal waar de islam voet aan de grond krijgt dat juist ten koste gaat van de vrijheid die u zegt te verdedigen. U doet dat niet.

Door de andere kant op te kijken, gooit ook u, mijnheer Roemer, onze vrijheid te grabbel.

De heer **Roemer** (SP):

De heer Wilders doet het wel, door mensen de vrijheid te ontnemen, boeken te verbieden, mensen het liefst nog een belasting op kledingstukken op te leggen en mensen een beroepsverbod op te leggen op Schiphol, mensen afkomstig uit islamitische landen, ongeacht de aard, ongeacht wie ze zijn en ongeacht hoe ze zich gedragen hebben. Dit is mensen categorisch in een hoek stoppen waar ze niet op zitten te wachten en waar ze niet om gevraagd hebben. Dat is gevaarlijk. Daarmee maakt u ze tot potentiële terroristen en dreigen ze zich alleen maar verder af te zetten tegen alle mensen die ze in één keer wereldvreemd gaan vinden. Daar doet u aan mee. Dat is levensgevaarlijk. Dat zou u niet moeten doen. Strijd met ons met maatregelen die de integratie in Nederland juist bevorderen. Strijd met ons met maatregelen om sociale onrust aan te pakken. Ga met ons aan de slag om ervoor te zorgen dat we stoppen met buitenlandpolitiek die extremisme in de hand werkt. Maar ga niet alle mensen in één hoek stoppen en ga zeker niet alle mensen op deze manier veroordelen als een mogelijke terrorist. Gevaarlijk!

De heer **Wilders** (PVV):

Weet u wat gevaarlijk is? Gevaarlijk zijn partijen die de andere kant op kijken, zoals de SP. Partijen die het niet kunnen nalaten om de grenzen nog verder open te zetten. Partijen als de SP, die zo ongeveer letterlijk voor een politiebureau gaan liggen als er een asielzoeker het land uit wordt gezet. Partijen als de SP, die alleen maar meer immigratie willen. Partijen als de SP, die nog een miljardje extra aan ontwikkelingshulp willen besteden in plaats van aan de veiligheid in Nederland. Dat soort partijen zijn pas een gevaar voor Nederland!

De heer **Roemer** (SP):

De heer Wilders komt alleen maar tot terugschelden. Dat mag. Hij gaat over zijn eigen antwoord.

De heer **Wilders** (PVV):

Ik heb volgens mij niet gescholden.

De heer **Roemer** (SP):

Hij gaat op geen enkel voorstel in. Het is de heer Wilders zelf geweest die als gedoger in het kabinet de ene na de andere bezuiniging heeft doorgevoerd die haaks staat op integratiebeleid. Deradicaliseringsprogramma's: afgeschaft. Integratiebeleid: afgeschaft. Segregatiebeleid: afgeschaft. Forse bezuinigingen op de sociale werkplaatsen, bezuinigingen op het Openbaar Ministerie en de politie. En het dan gek vinden dat het allemaal raar loopt? Kijk alstublieft eens

even naar uzelf!

De heer **Wilders** (PVV):

Deradicaliseringssubsidies: dat is een leuk woord voor Scrabble, maar voor de rest stelt het helemaal niets voor. Dat is wat het kabinet doet. Het kabinet laat teruggekeerde jihadgangers gewoon weer Nederland in zonder hen op te pakken. En wat krijgen zij? Zij krijgen zo'n deradicaliseringsprogramma. Dat is een psychologische begeleiding. Zij worden niet bij hun lurven gepakt en in de gevangenis gegooid. Nee, zij krijgen psychologische begeleiding. Hoe eerder wij dat soort subsidies kwijt zijn, hoe beter.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Ik zie niet alleen een heel boze man, maar ik zie ook een heel bange man. Ik begrijp dat je je zo voelt als je op een hitlijst staat, maar is dat nu niet precies wat terroristen willen? Ze willen dat je heel bang wordt. Gunt de heer Wilders de terroristen deze victorie zodat iedereen banger wordt? Terrorisme is haat zaaien, is angstaanjagend. Is de heer Wilders met mij van mening dat je, als je nog meer angst zaait en daarbij nog een duit in het zakje doet, de terroristen en het terrorisme geeft wat zij willen, namelijk een samenleving die gebaseerd is op wantrouwen en op angst?

De heer **Wilders** (PVV):

Ik weet niet waar mevrouw Thieme de afgelopen jaren is geweest, maar er zijn duizenden mensen vermoord en afgeslacht. Dat zijn objectieve cijfers. Dat heeft niets met angst te maken. Natuurlijk ben ik weleens bang, overigens meer voor de mensen die niet beveiligd worden dan voor mijzelf. Dat zouden wij allemaal moeten zijn. Er zijn duizenden mensen afgeslacht en dat kunnen wij niet accepteren. Wij moeten nagaan hoe dat komt. Dat gebeurt niet door katholieken in Europa, dat gebeurt niet door joden, dat gebeurt niet door boeddhisten. Dat gebeurt door mensen in de naam van de islam, door mensen die "Allahoe akbar" roepen. Kom bij mij niet aan met angst. Ik wil er wat aan doen en ik zou willen dat u dat ook deed.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Terrorisme is gebaseerd op angst zaaien. De terroristen willen heel graag dat de samenleving uiteenvalt en dat er wantrouwen en angst is. Daardoor ontstaan kansen om mensen te onderdrukken. Als de heer Wilders zelf de angst aanwakkert door mensen nog meer tegenover elkaar te zetten, helpt hij om zo'n samenleving te realiseren. Dan is hij niet tegen terrorisme aan het vechten, maar dan helpt hij terrorisme alleen maar verder.

De heer **Wilders** (PVV):

Vanaf de eerste dag dat ik de PVV heb opgericht, en ook daarvoor, doe ik niet anders dan

vechten tegen terrorisme. Ik kan dus niet zo veel met die vraag.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Ik wil niet reageren op de opmerkingen over katholieken en protestanten. Dat onderdeel van de geschiedenis laat ik even terzijde. Ik heb een andere vraag. Mijns inziens is het doel van dit debat om eensgezind afkeuring en veroordeling uit te spreken over de aanslagen en vervolgens nuchter en vasthoudend te kijken welke maatregelen er genomen kunnen worden om meer bescherming te krijgen in ons land. Doet de heer Wilders zichzelf niet tekort als hij zegt: in al die tien jaar is er eigenlijk helemaal niks bereikt? Want was hij het niet die in 2005 een motie indiende die zei: zou het niet mogelijk zijn in het geval van terroristische misdrijven ook het Nederlanderschap te ontnemen? Is dat niet gewoon een motie die uitgevoerd is en een wet die wij nu hebben? Wij kunnen het Nederlanderschap ontnemen bij een onherroepelijke veroordeling voor een terroristisch misdrijf.

De heer **Wilders** (PVV):

Zeker, maar de heer Van der Staaij moet het toch met mij eens zijn dat het toch werkelijk — ik zal in uw geval niet "godgeklaagd" zeggen — verschrikkelijk is dat een motie van 2005, van tien jaar geleden, niet eens tot wet is geworden? Het wetsvoorstel dat wij nog meer nodig hebben, is het wetsvoorstel dat regelt dat mensen bij bestuursrechtelijke maatregelen al meteen bij vertrek of deelname aan een jihadistische organisatie hun paspoort, hun nationaliteit kan worden ontnomen met een rechterlijke toetsing achteraf. Dat ligt na die tien jaar nog steeds in de la bij de minister van Justitie. Natuurlijk is het mooi als zo'n wet over denaturalisatie er komt, maar hij had er al tien jaar geleden moeten komen. Ik kan niet blij zijn als iets wat wij toen al wilden — en inderdaad, volgens mij heeft de SGP-fractie dat toen ook gesteund — er nog steeds niet is. Ik vind dat onvoorstelbaar.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Laten wij eens een simpele feitencheck doen. Ik wil weleens horen van de minister van Veiligheid en Justitie of dat niet gewoon een wet is die al in werking is getreden in 2010. Dat gebeurde een paar jaar geleden, als ik het mij goed herinner. Volgens mij is de bereidheid er gewoon als wij hier niet allemaal de boom ingaan. Als wij gewoon bekijken wat goede maatregelen zijn, zo heb ik steeds gemerkt in diezelfde jaren met de heer Wilders, dan valt er wel degelijk te praten over concrete en doordachte maatregelen.

De heer **Wilders** (PVV):

Zeker.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Zouden wij elkaar niet moeten stimuleren om daar nog meer mee te komen?

De heer **Wilders** (PVV):

It's too little, too late. Het allerbelangrijkste is dat dit kabinet de foute analyse maakt, dat de Kamer de foute analyse maakt, dat ze het hebben over terroristen — natuurlijk zijn het terroristen — maar dat ze weigeren de olifant te zien die iedereen ziet, die midden in de Kamer staat en waar met koeienletters "islam" op staat geschreven. Niemand durft die te zien.

Gelukkig wordt er ook wel een keer een maatregel aanvaard — ik geef dat aan de heer Van der Staaij toe — maar het is veel te weinig. Het is bijna niets. Ik word ontzettend boos omdat de veiligheid van Nederland door dit kabinet en veel voorgaande kabinetten wordt en werd verkwanseld. Dat willen Nederlanders niet. Dat verdienen Nederlanders niet. Ik verzeker u: dat gaan wij veranderen.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Mevrouw de voorzitter. De terreur in Parijs heeft in heel Europa afschuw gewekt.

Nietsontziende moslimradicalen hebben met hun aanslagen op Charlie Hebdo en op de joodse supermarkt onze westerse samenleving in het hart geraakt. Het is niet voor het eerst dat Europa door extreem terreurgeweld wordt geraakt. Het is ook niet voor het laatst. De vraag is niet of, maar waar en wanneer een volgende aanslag zal worden gepleegd. Dat kan ook in ons land zijn. De terreur van de radicale islam is de grootste bedreiging voor onze veiligheid op dit moment. Dit debat begint wat ons betreft met de constatering dat wij samen staan voor een vrije samenleving en dat wij samen staan voor onze democratische rechtsstaat. Het debat start daarmee, maar daarna komen de vragen. Wat doen wij als politiek om deze woorden waar te maken? Wij hebben veel te verdedigen. Ons continent is gevormd door een eeuwenoude joods-christelijke en humanistische traditie. Vrijheid is daarin een opdracht om om te zien naar de naaste, respect te hebben voor elkaar en verantwoordelijkheid te nemen voor je handelen. Het is alles waar deze terroristen juist tegen vechten.

In dit deel van de wereld mag je geloven wat je wilt, maar de waarden die uit onze joods-christelijke traditie voortkomen, zijn ononderhandelbaar. Je mag de vrijheid niet misbruiken om de rechten van anderen onderuit te halen. De recente terreur is een aanval op de democratische rechtsorde en op onze manier van samenleven.

Het is naïef om te beweren dat het helemaal niets met de islam te maken heeft. Radicalen roepen immers luidkeels dat zij de ware islam verkondigen. Het is echter net zo goed onzinnig om te zeggen dat het hierbij om dé islam gaat. Het geluid van de vreedzame, op democratie en vrijheid gerichte islam moet overheersen. Het is essentieel dat het radicale geluid de pas wordt

afgesneden, juist in de nasleep van de vreselijke gebeurtenissen in Parijs. Ik was onder de indruk van de wake, georganiseerd door de moslimgemeenschap in Berlijn, in aanwezigheid van de president en de bondskanselier, en live uitgezonden op de Duitse tv. In de Franse kranten stond een hele pagina met moslims die een voorbeeld waren voor de gemeenschap, en die hun afschuw uitspreken over de daden, staand naast de hele gemeenschap: nee tegen de radicale islam. In Nederland zien we ook mensen als Ibrahim Wijbenga en Ahmed Aboutaleb stelling nemen. Ik moet er wel bij zeggen: vervolgens richtte de discussie zich snel op de vraag of Aboutaleb niet een populist was. Het is nodig dat de moslimgemeenschap in deze tijd van onzekerheid het geluid van democratie en vrijheid laat overheersen. Wat in Duitsland kan, wat in Frankrijk kan, moet ook hier kunnen.

Een halfjaar geleden werd de wereld opgeschrikt door het barbaarse geweld van IS.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik kom nog even terug op dat vorige punt. Ik sla De Telegraaf weleens een dagje over, maar gisteren was ik meteen alert toen ik hem zag, want de heer Buma had daarin een interview gegeven. De kop van het artikel was "Moslims moeten zich uitspreken". Daaruit concludeerde ik inderdaad al een beetje wat de heer Buma nu zegt, namelijk dat hij eigenlijk vindt dat de organisaties van moslims in Nederland zich te weinig uitspreken. Klopt dat?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ja.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat dacht ik al. Ik werd erdoor getriggerd — ik geloof dat dat tegenwoordig zo heet — en heb eens opgezocht welke organisaties van moslims in Nederland zich sinds vorige week woensdag allemaal hebben uitgesproken. Dat is een ongelooflijk lange lijst. Ik ga ze niet allemaal opnoemen; ik kan de lijst aan de heer Buma geven. Er zijn eigenlijk heel weinig organisaties die zich niet hebben uitgesproken. Als ik dat nou zeg, zegt de heer Buma dan misschien toch: in Duitsland en Frankrijk gaat het goed, en in het geval van Nederland heb ik mij misschien een beetje vergalopperd, want ik erken dat ook Nederlandse moslimorganisaties zich in overgrote mate in dezelfde zin hebben uitgelaten als wij?

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Waar het mij om gaat is dat dat gevoel van gemeenschappelijkheid dat er op dit moment in de samenleving moet zijn en er naar mijn idee ook is, het mooist wordt uitgedragen met bijvoorbeeld manifestaties zoals in Duitsland en op de websites. Dat zou echt kracht geven. Vandaag zag ik bijvoorbeeld in The New York Times een oproep van Thomas Friedman, die

schreef: wat zou het mooi zijn als de demonstraties die nu in Frankrijk zijn gehouden, niet daar zouden zijn gehouden maar in de moslimwereld, in de Arabische wereld. Dat zou pas een teken van kracht zijn. Daartoe roep ik hier ook op. We kunnen namelijk niet ontkennen dat de islam hier ter discussie staat, dat er druk is en dat er onzekerheid is. De gezamenlijkheid daarvan benadrukken vind ik het allerbelangrijkste. Dat is de oproep, het appel dat ik heb gedaan.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Nu geeft de heer Buma er toch een wat andere draai aan, met verwijzing naar een columnist van The New York Times, die zegt dat het zo goed zou zijn als er in islamitische landen ook werd gedemonstreerd. Mijn vraag en ook zijn interview van gisteren hadden echter betrekking op de moslimgemeenschap in Nederland. De stelling van de heer Buma is dat die zich nog onvoldoende uitspreekt. Hij zegt dat hij als zijn geloof zou worden misbruikt, zijn huiswerk wel zou hebben gedaan. Zo staat het er vrijwel letterlijk. Dat laatste valt overigens nog maar te bezien. Ik heb hem nog nooit over het Leger van de Heer in Midden-Afrika gehoord, maar dat terzijde. Mijn stelling is dat er in Nederland bijna geen islamitische organisatie is die zich nog niet heeft uitgesproken. Dus wat wil hij nu behalve het organiseren van demonstraties in islamitische landen? Wij hadden het over Nederland.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik heb net de voorbeelden gegeven van de landen om ons heen. Ik hoor en spreek iemand als Ibrahim Wijbenga. Hij vraagt zich af: waarom zijn er niet meer moslims die met mij stelling nemen? Dan is het dus niet alleen een opmerking van mij. Zij gaat breder: ook moslims zelf willen dat het er is. Waarom zeg ik dat? We weten dat de islam een onderdeel is van dit deel van de wereld, en dat blijft hij ook. Het is van groot belang dat, als we gemeenschappelijk — ik herhaal: gemeenschappelijk — uitspreken dat de radicale islam moet worden bestreden, dat geluid ook van de moslimgemeenschap komt. Daarom blijf ik zeggen dat zoals het in Duitsland en in Frankrijk gegaan is een voorbeeld is voor hoe het ook in Nederland zou kunnen zijn. Volgens mij is dat alleen maar een appel, een oproep, dat gedaan moet kunnen worden of, sterker nog, dat nodig is.

De heer **Kuzu/Öztürk**):

De heer Buma kijkt naar Frankrijk en Duitsland en geeft aan dat daar honderdduizenden mensen op straat lopen. In Nederland heeft hij het alleen over zijn partijgenoot Ibrahim Wijbenga en over de burgemeester van Rotterdam. Ik wil de heer Buma in de eerste plaats adviseren om zijn netwerk van islamitische vrienden uit te breiden. Ik heb namelijk heel veel

moslims in Nederland gezien die er afstand van hebben genomen. Mijn vraag aan de heer Buma is de volgende. Hij heeft het over een gevoel van gemeenschappelijkheid. In De Telegraaf loopt hij heel ruige taal te gebruiken: moslims móéten afstand nemen van de gebeurtenissen in Frankrijk. Vindt hij dat bijdragen aan de gemeenschappelijkheid die hij hier nastreeft?

De heer **Van Haersma Buma (CDA)**:

Ik zou zeggen: lees het interview. Daarin staat hetzelfde als wat ik nu zeg. Ik vind inderdaad — zo heb ik het ook gezegd — dat de gezamenlijkheid beter te zien moet zijn en dat dus ook de moslimgemeenschap zich zou moeten uitspreken. Het is zo apart dat u mij nu aanspreekt, terwijl het volgens mij ook voor uzelf veel beter is als breed, zoals in Duitsland door bijvoorbeeld de moslimgemeenschap, wordt gezegd: ja, wij staan samen voor de rechtsstaat. Dat is een appel. Als u mij nu aanvalt op het feit dat ik dat doe, dan zit u echt naar de verkeerde te kijken. Het moet echt een gevoel zijn van ons samen. Dat zou zo moeten zijn bij de demonstraties die we gehad hebben, maar ik wil dat blijven zien.

De heer **Kuzu/Öztürk**:

Over dat gevoel van gemeenschappelijkheid zijn de heer Buma en ik het eens. Daarom begon ik ook met mijn advies aan de heer Buma om zijn netwerk van islamitische vrienden, van moslimvrienden uit te breiden. Het zijn er namelijk wel degelijk meer die zich hebben uitgesproken tegen de gebeurtenissen in Parijs. Wij hebben dat ook gedaan. Wij hebben meegelopen in Den Haag. Heeft de heer Buma gezien dat ongeveer 40% van de deelnemers hier in Den Haag moslim was? Tegelijkertijd wil ik zeggen dat de oproep die de heer Buma in De Telegraaf heeft gedaan, dat vingertje wijzen naar die groep van 1 miljoen moslims in Nederland — volgens mij heb ik veel meer islamitische vrienden dan de heer Buma — niet bijdraagt aan die gemeenschappelijkheid. Concluderend vraag ik de heer Buma om, als hij dat gevoel van gemeenschappelijkheid nastreeft, zulke oproepen niet meer te doen. Dat is een christendemocraat niet waardig.

De heer **Van Haersma Buma (CDA)**:

Ik vraag me af hoe de heer Kuzu weet wat een christendemocraat waardig is. Volgens mij ga ik daar zelf meer over. Mijn antwoord is de volgende. De heer Kuzu zou het eerder als een uitnodiging moeten opvatten als hier wordt gezegd, hard gezegd: doe mee, laat iedereen dat zeggen. Hij moet dan niet een ander gaan zitten verwijten dat die wil dat de moslimgemeenschap meedoet. Ik vind dit echt ongelooflijk. Dit is echt een vraag waar we als samenleving als geheel voor staan. Als de heer Kuzu dat meteen als een soort aanval beschouwt, dan moet hij zelf maar eens bekijken hoe hij dat zelf heeft opgevat.

De voorzitter:

Gaat u verder met uw betoog.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik was toe aan het volgende deel. Dat gaat over het feit dat een halfjaar geleden de wereld werd opgeschrikt door het barbaarse geweld van IS. We debatteerden toen in de Kamer met minister Opstelten over de aanpak van jihadisten in Nederland. Ik moet zeggen dat het toen geen sterk optreden van de minister was. Hij deed wel een aantal toezeggingen. We moeten helaas vaststellen dat sindsdien met die toezeggingen weinig is gedaan. Het wetsvoorstel om de nationaliteit sneller af te nemen, ligt al sinds oktober op het bureau van de minister. Dat is onacceptabel. Wanneer komt dat antwoord eindelijk naar de Kamer? Tijdens het debat in september zegde de minister ook een voorstel toe om de nationaliteit zonder rechterlijke veroordeling af te kunnen nemen. Dat voorstel heeft de Kamer tot op heden überhaupt nog nooit bereikt. Het voorstel om reisgegevens te bewaren en te kunnen uitwisselen, had de minister al voor het Kamerdebat ingetrokken, want de coalitie had er geen zin in. Gelukkig pikt Europa het nu op. Mag het CDA erop rekenen dat Nederland actief en positief zal bijdragen aan de totstandkoming van de Europese regeling die is voorgesteld en dat het kabinet nu meer zijn best zal doen om ook de coalitie daarvan te overtuigen? Graag ontvang ik een antwoord van de minister.

De minister-president blijft ondertussen maar volhouden dat de AIVD groot genoeg is. Dat zei de minister-president ook in 2012, nadat hij de hele buitenlandtak van de AIVD bij de start van zijn kabinet had weggesneden. Dat was een blunder van de eerste orde. Twee jaar later is de dienst nog steeds niet op oude sterkte. Reorganisatie, dat was de hoofdopdracht die het kabinet de dienst meegaf. Dat was onverantwoord en onbegrijpelijk. Tot op de dag van vandaag moet de AIVD door de politie worden ondersteund, alsof die zelf niet genoeg te doen heeft. De AIVD moet worden uitgebreid. Mijn vraag aan het kabinet is of het daar nu eindelijk toe bereid is.

Als wij onze democratie echt willen verdedigen, moeten wij ook nee zeggen tegen imams die haat prediken, nee zeggen tegen jongeren die geweld verheerlijken en nee zeggen tegen eventuele partijen die de sharia of het omverwerpen van de democratie prediken. Wie in Frankrijk aanslagen verheerlijkt, krijgt — we hebben dat net gezien — een gevangenisstraf. Onlangs nog, dezer dagen, kreeg een man die de recente aanslagen in Parijs verheerlijkte een gevangenisstraf. Waarom? Omdat men in Frankrijk wel beseft wat we hier blijkbaar niet beseffen, namelijk dat het verheerlijken van dit soort daden een opstap is naar het gebruik van

geweld. Het kabinet heeft meermalen gezegd: we willen het niet. Daarom zal het CDA komen met een eigen voorstel, geënt op wat er in Frankrijk op dit moment kan: een initiatiefwet om het verheerlijken van terroristisch geweld ook in Nederland strafbaar te maken.

Het weerbaar maken van onze democratie vergt daden, niet alleen maar woorden.

De heer **Roemer** (SP):

Mevrouw de voorzitter. Nederland is geschokt door de brute en laffe aanslagen in Parijs.

Mensen vrezen voor aanslagen in Nederland en vragen zich af hoe zij zich kunnen verweren nu de terreur zo dichtbij komt. Maar mensen vrezen ook dat de tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen groeien, tussen moslims en niet-moslims, en dat mensen van goede wil tegen elkaar worden opgezet.

Op de dag dat het nieuws van de afschuwelijke moorden in Parijs binnenkwam, was ik in New York. Daar stond ik voor het Vrijheidsbeeld. De vrijheid die de wereld verlicht, zo omschreven de Fransen het Vrijheidsbeeld toen zij het in 1886 aan de Verenigde Staten cadeau gaven.

De aanslag op het satirische tijdschrift Charlie Hebdo raakt de kern van onze samenleving, van onze vrijheid en van onze waarden. Onze democratie kan niet bestaan zonder de vrijheid om te denken, te geloven, te schrijven en te tekenen wat je wilt.

Wie hecht aan vrijheid, moet die vrijheid ook durven beschermen. Bestrijden van terrorisme kan niet zonder goedwerkende geheime diensten. Hoe kijkt de premier terug op de bezuinigingen op de AIVD, waarbij veel kennis en ervaring verloren is gegaan? Kan hij verzekeren dat nu alles in het werk wordt gesteld om weer voldoende capaciteit en kunde op te bouwen?

De samenwerking tussen de veiligheidsdiensten moet beter. Hoe kon het gebeuren dat de terroristen in Parijs via Turkije naar Frankrijk reisden zonder te worden opgepakt? Waarom werd deze cruciale informatie niet gedeeld tussen de veiligheidsdiensten, tussen Frankrijk en Turkije?

Als het gaat om de aanpak van terroristen, kunnen we al heel veel. De vraag is of dat ook gebeurt. Netwerken van jihadisten kunnen in kaart worden gebracht. De financiering van jihadisten moet worden gestopt. Welke resultaten zijn er tot nu toe geboekt? Meer dan 50 keer zijn paspoorten ingenomen, maar wat is er nadien met deze jongeren gebeurd? Wat doet de overheid om hen te deradicaliseren? En hoe is het mogelijk dat burgemeesters met de handen in het haar zitten omdat zij niet weten waar zij met geradicaliseerde jongeren naartoe moeten? Hoe bestaat het dat hulpverleners ons melden dat er voor hen geen enkele informatie beschikbaar is over wat zij met geradicaliseerde jongeren aan moeten? Waar kunnen zij terecht

en wat gaat het kabinet doen om de informatieondersteuning te verbeteren?

Iedereen beschikt over vrijheid van geweten en je mag in ons land gelukkig geloven wat je wilt. Je mag je geloof belijden en gaan en staan waar je wilt. Die fundamenten zullen we altijd verdedigen. Extremisten die onder de vlag van de islam onze vrijheden aanvallen, zullen we bestrijden. We moeten ook de extremisten bestrijden die nu 1 miljoen Nederlanders tot mogelijke terrorist verklaren en de aanval op de vrijheid misbruiken om mensen tegen elkaar op te zetten. Er zijn politici in Europa, maar ook hier, die nu spreken over een oorlog. Zij grijpen deze aanslag aan om de tegenstellingen in de samenleving te vergroten en discriminatie kracht bij te zetten.

Wat staat ons dan wel te doen? De SP verwacht van het kabinet dat het alles doet om de veiligheid in Nederland te verbeteren. Isoleer de extremisten. Pak de jihadistische ronselaar op. Voorkom het uitreizen van Nederlandse jihadistische jongeren en werk beter samen met andere veiligheidsdiensten. Ondermijn de extremisten door bloot te leggen wie ze zijn en wat ze doen. Pak salafistische organisaties aan die jongeren aanmoedigen om zich af te keren van onze samenleving. Maar dat is niet genoeg. We moeten ook stoppen met bezuinigen op onze rechtsstaat. Zorg voor meer budget voor reclassering, zodat gedetineerden betere begeleiding en programma's krijgen om te deradicaliseren. Hoe is het mogelijk dat de regering fors blijft bezuinigen op het Openbaar Ministerie en op de politie? Vragen wij nu niet veel te veel van de mensen die ons moeten beschermen?

Maar er is meer. Hoe meer we toestaan dat jongeren geïsoleerd van elkaar leven, hoe groter het onderlinge wantrouwen en hoe kleiner het besef dat we samen een zijn. Jarenlang zijn salafistische organisaties gezien als middel om probleemjongeren weer op het rechte pad te brengen. Via Bureau Halt kwamen Haagse jongeren terecht bij de As-Soennahmoskee. Jarenlang hebben radicale moskeeën subsidies ontvangen voor huiswerkbegeleiding. We zullen ook echte vooruitgang moeten boeken in het integratiebeleid: samen naar school, gemengde buurten, beter taalonderwijs en het aanpakken van discriminatie en racisme. Wij kunnen radicaliseren voorkomen als we jongeren bijtijds uit een isolement halen. Het valt niet te ontkennen dat de toename van gewelddadig extremisme ook samenhangt met de falende buitenlandpolitiek van het Westen. Oorlog, geweld en het machtsvacuüm in het Midden-Oosten hebben de ruimte voor terrorisme eerder vergroot dan verkleind.

Vandaag moest ik denken aan Sultan, die 19-jarige jongen uit Maastricht die zich Abu Abdullah al-Hollandi noemde. Hij blies zichzelf eind december op in Bagdad en nam meer dan twintig onschuldige mensen mee in de dood. In het afscheidsfilmje van Sultan zien we geen stoere

strijder maar een sukkelige jongen, een kind nog, dat dood en verderf heeft gezaaid. Een Limburgse jongen die bevangen werd door een verschrikkelijke ideologie van haat en geweld. We moeten alle maatregelen nemen die nodig zijn om onze samenleving te beveiligen, maar we moeten ook blijven nadenken over de vraag hoe het kan dat we leven in een samenleving waarin we een jongen als Sultan uit het oog verliezen. We moeten blijven bedenken hoe het toch kan dat in ons land mensen opgroeien die zo ver af staan van onze beschaving dat ze in staat worden gesteld om zulke gruweldaden te plegen.

Mevrouw **Thieme** (PvdD):

Voorzitter. De Partij voor de Dieren leeft intens mee met de slachtoffers en de nabestaanden van de aanslagen in Parijs. Dat miljoenen mensen wereldwijd de straat op gingen om op te komen voor het vrije woord en beeld, was zeer indrukwekkend. Terrorisme is angstaanjagend. We hebben dat vorige week opnieuw ervaren. We zullen naast het terrorisme ook de angst moeten overwinnen. Drie geradicaliseerde jongemannen bleken in staat om met een handvol wapens 80.000 politiemensen te mobiliseren en de wereld te schokken, zoals we hebben gezien in Parijs. Of met een snelkookpan vol met schroot en explosieven, zoals eerder het geval was in Boston. Het hoogste doel van terroristen is het zaaien van angst en verwarring, om zo de samenleving te ontregelen en van die ontregeling gebruik te maken om nieuwe strijders te rekruteren. De reactie in Parijs die werd samengevat op de protestborden, "not afraid", was treffend. Het overwinnen van onze angst is kansrijker dan het overwinnen van het terrorisme. Het bloed van de martelaren is het zaad van het terrorisme. Dat blijkt keer op keer. Terrorisme in deze vorm is nauwelijks te bestrijden, anders dan door het wegnemen van de voedingsbodem ervan. In een samenleving waarin jongeren ontsporen, radicaliseren en ten einde raad tot alles in staat blijken, valt terrorisme niet te bestrijden via steeds verdergaande repressie. Als het bindweefsel van onze samenleving is aangetast, zal de oorzaak daarvan moeten worden weggenomen. Symptoombestrijding helpt niet. We zullen een oplossing moeten vinden om te voorkomen dat Al Qaida en ISIS, met inmiddels een jaarbudget van ten minste 1 miljard euro, grip krijgen op kansloze jongeren, jongeren die zonder diploma hun school verlaten of werkloos worden. We moeten voorkomen dat jongeren radicaliseren. We zullen het bindweefsel van onze samenleving moeten herstellen, in plaats van het te vervangen door een harnas. De pavlovreactie die vraagt om extra budget voor inlichtingendiensten, zwaarder bewapende politiemensen, meer repressie en minder privacy, vormt geen oplossing voor de gesignaleerde problemen.

Op Radio 1 antwoordde voormalig directeur van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Pieter Cobelens op de vraag hoe we kunnen weten wat inlichtingendiensten extra nodig hebben dat we de overheid ook maar een beetje moeten vertrouwen als ze zegt dat ze alle gegevens van alle reizigers wil hebben, of mensen wil aftappen. Voorzitter, privacy is veiligheid. Wanneer we onze privacy opgeven, geven we een deel van onze veiligheid op. Privacy biedt ons veiligheid en beschermt ons tegen de Staat zelf. Het kabinet bereidt al een tijdje een wetswijziging voor die de politie onder meer de bevoegdheid geeft om een computer te hacken van iemand die niet eens een verdachte is. De politie heeft dan toegang tot alle gegevens. Manipulatie van die gegevens is niet onmogelijk. Het kabinet geeft de politie al ongekende mogelijkheden en wil nu nog verder gaan. Mijn fractie vindt dat er voldoende bevoegdheden zijn, die effectiever kunnen worden ingezet. Ze is het eens met alle deskundigen die zeggen dat bepalen of iemand echt iets kwaads in de zin heeft vooral mensenwerk is.

Wat zouden extra maatregelen en extra uitwisseling van gegevens dan extra kunnen betekenen om een aanslag te voorkomen? Wat levert het uitwisselen van miljoenen gegevens op? Lone wolves weten hun weg wel te vinden. Ze hebben daar zelfs geen vuurwapens voor nodig. Inperking van burgerrechten creëert hooguit schijnzekerheid en schijnveiligheid. In Frankrijk hebben we al driemaal gezien dat men een auto inzet als wapen om voetgangers op een oversteekplaats aan te rijden. De mannen die de aanslagen in Parijs hebben gepleegd, waren bekend bij de Franse inlichtingendiensten, die nota bene verdergaande bevoegdheden hebben dan de diensten hier in Nederland. De Kamer heeft het plan van de minister van Veiligheid en Justitie om de gegevens van alle passagiers op te slaan afgewezen. Nu wil hij dit plan min of meer doorzetten door een bestaand wetsartikel te gebruiken dat in essentie alleen bedoeld is om heel gericht mee op verdachten te zoeken. Hebben we hier te maken met een kabinet dat, omdat het geen steun krijgt van de Staten-Generaal, bereid is om ook op dit dossier de Staten-Generaal buitenspel te zetten? Graag hoor ik een reactie.

In de afgelopen dagen hebben tal van mensen rondgelopen met borden waarop stond dat ze Charlie waren. Tal van bewindslieden en volksvertegenwoordigers schaarden zich in het koor "je suis Charlie". Wie nu pleit voor het inperken van de privacy en het opvoeren van repressie moet zich realiseren dat dat juist tegemoetkomt aan wat terroristen beogen: het ontregelen van onze samenleving, het inperken van onze vrijheden, het zaaien van angst en onzekerheid. Je kunt niet veel minder Charlie zijn dan door het inperken van burgerlijke vrijheden.

De Partij voor de Dieren wil weten of het kabinet bereid is actief te bouwen aan een samenleving waarin sprake is van meer verbondenheid en saamhorigheid, een samenleving waarin we leren onze angsten te overwinnen en onze vrijheid te koesteren en waarin jonge

mensen niet ontspreken, maar perspectief krijgen. Humor en beschaving zijn sterker dan wapens en ontspreking. Dat is het geloof dat wij als politiek zouden moeten uitdragen en verdedigen met respect voor ieders levensovertuiging, maar met als uitgangspunt dat geloof altijd moet mogen, maar nooit mag moeten.

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Mevrouw de voorzitter. Wij moeten met elkaar standvastig een taaie strijd voeren tegen terreur. De afschuwelijke aanslagen in Parijs laten dat opnieuw zien. Dreigingsbeeld werd werkelijkheid. Niet langer ver bij ons vandaan in Syrië, Irak of Nigeria, maar dicht bij huis, in Parijs. Eerst de mensen van Charlie Hebdo, daarna de bezoekers van een joodse supermarkt. En wij weten dat het ook in Nederland had kunnen gebeuren. De SGP leeft van harte mee met alle nabestaanden. Ons gebed is dat God hun kracht en troost geeft in hun grote verdriet.

Je hoeft geen Charlie te zijn om deze aanslagen hartgrondig te verwerpen. Dit geweld kan niet, dit mag niet, dit zullen wij nooit en te nimmer accepteren. Natuurlijk, wij denken niet allemaal hetzelfde over de grenzen aan de vrijheid van meningsuiting. Die vrijheid is een groot goed, maar tegelijkertijd hebben wij als SGP steeds benadrukt dat niet alles wat wettelijk kan ook wijs is. Vrijheid is geen excuus om nodeloos te kwetsen. Recht en moraal stellen grenzen. Daarover voerden wij eerder in deze Kamer regelmatig debatten. Dat willen wij later graag opnieuw doen, maar vandaag niet.

Vandaag is onze kernboodschap: wij laten de grenzen van onze vrijheden niet dicteren door geweld of intimidatie, niet door het recht van de sterkste, niet door de grootste mond of de kortste lont. Meningsverschillen vecht je uit met woorden en nooit met wapens. Ben je het niet eens met wat mensen zeggen, schrijven of tekenen? Spreek ze aan, daag ze desnoods voor de rechter, maar geweld kan en mag nooit het antwoord zijn. Dit Parijse geweld is uit den boze. Helaas moet ook de joodse gemeenschap het weer ontgelden. De afschuwelijke werkelijkheid is dat simpelweg het joods zijn, reden kan zijn dat je wordt vermoord. Juist daarom heeft onze joodse gemeenschap in deze tijden recht op bijzondere bescherming.

Ik ga in op enkele concrete maatregelen om terrorisme te voorkomen en te bestrijden.

Jihadgang naar Syrië en Irak heeft voor bepaalde groepen in onze samenleving een bijzondere aantrekkingskracht. Wij zijn het er allemaal over eens dat dat krachtig moet worden bestreden. Ook bij recente werkbezoeken krijgen wij regelmatig signalen dat ouders, scholen en moskeeën soms onvoldoende onderbouwd weerwoord kunnen bieden tegen gehersenspoelde radicale jongeren. Hoe kunnen moslimgemeenschappen worden gestimuleerd om meer werk te maken van een sterk inhoudelijk weerwoord? Is de regering bereid om te zoeken naar wegen om het

uitreizen naar een jihadgebied zelf al illegaal te maken, zodat paspoorten kunnen worden afgepakt? Daarover is eerder een motie ingediend door de VVD. Er zou nader onderzoek naar plaatsvinden. Is er al meer duidelijkheid over gekomen?

Ik sprak over het antisemitisme. Veel joden voelen zich niet langer veilig in Europa. Brussel ligt nog vers in ons geheugen. Vorig jaar heeft mijn fractiegenoot Dijkgraaf een motie ingediend om het toenemend antisemitisme in Europees verband aan te pakken. Wat gebeurt er op Europees niveau concreet om ervoor te zorgen dat joden zich in elk land veilig kunnen blijven voelen?

Joodse scholen en synagogen in Nederland moeten veilig zijn. Gelukkig is minister Opstelten dit najaar over de brug gekomen met geld hiervoor, maar de kosten van beveiliging, die op de joodse gemeenschap drukken, zijn niettemin nog steeds onevenredig hoog. Maakt de minister ook werk van een akkoord met de joodse gemeenschap over structurele financiering?

Vorig jaar is mede op verzoek van de SGP extra geld uitgetrokken voor AIVD en Openbaar Ministerie om jihadisme te kunnen bestrijden. Is het mogelijk om dat extra geld voor het Openbaar Ministerie naar voren te halen? Zo ja, dan kan dit jaar al verder gebouwd worden aan de bestrijding van jihadisme in het hele land.

De heer **Kuzu/Öztürk**):

Uiteraard ben ik het met de heer Van der Staaij eens dat het de taak van de overheid is om bescherming te bieden als er sprake is van een verhoogde dreiging richting joodse gebedshuizen, synagogen, en joodse scholen. Geldt dat volgens de heer Van der Staaij ook voor de moslims in Nederland?

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Iedereen in ons land heeft recht op bescherming tegen geweld. We weten dat moslimradicalen bijzondere aandacht hebben voor de joodse gemeenschap en dat is de reden waarom ik gevraagd heb om voor deze gemeenschap bijzondere maatregelen te treffen. Voor zover mij bekend richt het geweld van moslimradicalen zich wat minder op de moskeeën in Nederland.

De heer **Kuzu/Öztürk**):

Het zijn niet de moslimradicalen die gebedshuizen van moslims, moskeeën, aanvallen, maar moslimhaters. De gebeurtenissen in Zweden kent de heer Van der Staaij. Na de vreselijke gebeurtenissen in Parijs zijn er 40 incidenten geweest bij gebedshuizen van moslims, moskeeën, in Frankrijk. Ziet de heer Van der Staaij een parallel tussen hetgeen hij nu op het spreekgestoelte betoogt en de dreiging van moslimhaters richting moskeeën?

De heer **Van der Staaij** (SGP):

Het is zeker mogelijk dat men zich in reactie op het terrorisme van radicale moslims wil wreken

op moskeeën en dergelijke. Dat wijs ik natuurlijk ten enenmale volstrekt af. De teksten die ik zojuist uitsprak, gelden voor alle kanten. Geweld van wie dan ook is uit den boze. Als er concrete dreigingen of extra dreigingen zijn, spreekt het voor zich dat ook daar verhoogde waakzaamheid nodig en geboden is.

Voorzitter. We wisten al dat de dreiging van aanslagen in Europa, en ook in ons land, reëel is. Door deze aanslagen moeten we ons niet laten ontregelen. We mogen niet toegeven aan intimidatie of ons uit elkaar laten spelen, maar moeten nuchter en waakzaam alles doen wat nodig is om onze vrijheid te beschermen.

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Voorzitter. De aanslagen in Frankrijk van vorige week hebben ons geschokt. Bruut terroristisch geweld tegen een redactie van een satirisch weekblad, tegen politieagenten en tegen werknemers en klanten van een joodse supermarkt is een onacceptabele aanslag op vrijheden. Het medeleven van de ChristenUnie gaat uit naar de nabestaanden van de slachtoffers die zijn gevallen, naar het Franse volk dat in zijn existentie is geraakt, naar de joodse gemeenschap die in Frankrijk voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog op de sjabbat niet de gang naar de synagoge kon maken.

De aanslagen in Frankrijk staan niet op zichzelf; ze raken ook ons land. Ze bepalen ons als westerse samenleving bij het feit dat vrijheid geen vanzelfsprekendheid is, bij de grote zorg over het opkomend jihadisme en bij de verontrustend snelle radicalisering van jongeren. Ze tonen aan dat geweld heel dichtbij kan komen, zoals we dat overigens al eerder zagen, onder andere bij de verschrikkelijke aanslag op het Joods Museum in Brussel vorig jaar, de moord op Theo van Gogh en de aanslag op de Twin Towers en het Pentagon in de VS. Ze bepalen ons ook bij zorgwekkende ontwikkelingen in de wereld. Er zijn meer groepen in de wereld die vervolgd worden. Zo gaf Open Doors vorige week nog in haar gepubliceerde ranglijst voor 2015 aan dat de vervolging van christenen nog nooit zo groot was.

Als ChristenUnie staan wij pal voor vrijheden. We veroordelen iedere aanslag op die vrijheden en we komen op voor hen die vervolgd worden, in eigen land, Frankrijk, Noord-Irak, Syrië, Nigeria, Zuid-Sudan of waar dan ook. Vrijheden zijn het waard om beschermd te worden. Wat doet het kabinet om die vrijheden ook in eigen land te beschermen? Ik vraag dat ook in het licht van de bezuinigingen op veiligheid waartoe het kabinet zo lichtvaardig had besloten. Het zijn bezuinigingen waarop de ChristenUnie met D66 en SGP op onderdelen heeft ingegrepen, onder andere de beoogde bezuinigingen op de AIVD. Dat is winst, maar deze tijd, met een toenemend

aantal terugkerende jihadisten, vraagt juist om meer investeringen in onze inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Ik vraag het kabinet om daarvoor middelen beschikbaar te stellen.

Ik vraag het kabinet ook hoe het staat met de bescherming van joodse inwoners van ons land.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Het verzoek van de heer Slob om meer geld voor de AIVD is belangrijk. Ik steun dat verzoek en ik hoop dat velen in deze Kamer dat doen. Dit is wel een heel serieus verzoek, dat wij bij het kabinet gedaan moeten krijgen. Ik voel al een beetje aankomen dat de PvdA en de VVD "nee" zeggen en dat er aan het eind niks gebeurt. Wat kunnen wij doen en wat kan de heer Slob doen, zeker vanuit zijn positie als gedoogpartner van dit kabinet, om echt waar te maken dat er geld bij komt voor de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst? Het is echt belangrijk om dit verzoek te laten slagen.

De heer **Slob** (ChristenUnie):

De heer Buma zegt dat er aan het eind niets gebeurt, maar als hij ons de afgelopen twee jaar, maar ook de jaren daarvoor bezig heeft gezien, heeft hij kunnen zien dat wij op een aantal heel essentiële onderdelen wel resultaat hebben kunnen boeken. Ik gaf daar ook net een voorbeeld van. Ik ga ervoor om onze inlichtingen- en veiligheidsdiensten in deze tijd van toenemende dreigingen meer ruimte te geven om op dit punt hun werk te kunnen doen, zonder dat dit ten koste gaat van andere werkzaamheden, die ook moeten doorgaan. Dat is mijn oproep aan het kabinet. De bewindslieden hebben nog niet geantwoord. Laten wij het debat met hen vervolgen en de beschikbare mogelijkheden benutten om dit belangrijke punt te realiseren.

De heer **Roemer** (SP):

Ik zou de heer Slob willen vragen om dit iets te verbreden. Ik ben erg blij met zijn verhaal, want wij staan hier nu gezamenlijk om te voorkomen dat wij mensen niet de beveiliging en bescherming kunnen geven die wij wel willen geven. Laten wij hier gezamenlijk naar kijken. Er ligt bijvoorbeeld nog steeds een grote bezuiniging op het Openbaar Ministerie. De heer Van der Staaij heeft al geprobeerd om 20 miljoen naar voren te halen, maar zelfs als dat zou lukken blijft er in 2015 nog 55 miljoen over, terwijl het Openbaar Ministerie nu al aangeeft het gewoon niet voor elkaar te krijgen. Steunt u mijn oproep om gezamenlijk met het kabinet te bekijken hoe wij ook die bezuiniging weg kunnen krijgen, gezien alles wat er nu aan de hand is?

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Het is wel mooi om eerst het CDA en dan de SP naar voren te zien komen om te bekijken of wij bezuinigingen kunnen tegengaan. Ik verwees al naar wat er de afgelopen periode is gebeurd. Wij hebben daar inderdaad voor geknokt. Er is ook al een begin mee gemaakt met betrekking

tot het Openbaar Ministerie. Als er mogelijkheden zijn om op dit punt vervolgstappen te zetten, laten wij dat dan vooral doen.

De heer **Roemer** (SP):

Ik zie dat als een bevestiging en hoop dat het kabinet hier serieus naar gaat kijken, want er is wel het nodige gebeurd. Het Openbaar Ministerie heeft de nodige signalen afgegeven. Ik snap dat dit allemaal de uitkomst is van de onderhandelingen en wil daar niks aan afdoen, maar feit is nu wel dat er een grote bezuiniging ligt. Die staat nu nog op 75 miljoen voor dit jaar. Dat kan op dit moment echt niet. Ik hoop dat u met mij het kabinet wilt verzoeken om Kamerbreed te bekijken hoe wij dit kunnen oplossen. Laten wij niet de strijd met elkaar aangaan, want dit kan echt niet.

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Ik heb in de afgelopen periode in ieder geval gezien dat het kabinet en de coalitie op een aantal essentiële punten zijn gaan bewegen. De bezuiniging op de AIVD is bijvoorbeeld voor een groot deel weggewerkt. Er is geld beschikbaar gekomen voor het OM. Er is uiteindelijk ook extra geld beschikbaar gekomen om in ieder geval een begin te maken om de krater die in de vorige kabinetsperiode in het defensiebudget was geslagen, weer te gaan dichten. Laten wij de kansen die er zijn benutten. Daarvoor zijn wij als ChristenUnie altijd beschikbaar.

Voorzitter. Ik kom bij een punt dat ons heel erg bezighoudt, de bescherming van de joodse inwoners van ons land. Dat zijn er zo'n 40.000. Het is een kleine groep, maar wel een groep die onder druk staat. Het steeds maar weer terugkerende antisemitisme is een groot maatschappelijk kwaad. Het is een dagelijkse aanklacht tegen onze maatschappij en de vrijheden waar wij voor staan. Joodse instellingen moeten zo zwaar beveiligd worden dat er marechaussees voor de deur staan en er staan hoge hekken om de joodse scholen. Zoals ik vandaag in een gesprek met de joodse gemeenschap in Den Haag hoorde, dragen joden soms kogelvrije vesten tijdens de sjabbat. Dat gebeurt in deze tijd. Men heeft nu meer dan ooit angst voor wat er gebeurt en wat er mogelijk nog staat te gebeuren. Ook op dit punt heeft de ChristenUnie recent, samen met D66 en de SGP, rijksgeld beschikbaar weten te maken voor de bescherming van de joodse instellingen. Dat was een begin. Er is helaas meer nodig, want het is niet genoeg. Ik vraag het kabinet klemmend om met de joodse gemeenschap in gesprek te treden om te bekijken wat er nog nodig is om de bescherming op het niveau te krijgen dat nodig is, zonder dat het onevenredig zwaar drukt op de joodse gemeenschap. Ik vraag het kabinet ook om langdurige zekerheid te geven voor de bescherming waar het CIDI in deze week om heeft gevraagd. Nu is er nog te veel onzekerheid dat de beveiliging die wordt gegeven opeens weer

kan worden afgeschaald, zoals vorige week nog even dreigde voor het joodse onderwijs. De aanslagen maakten ook iets anders los in Nederland. Ik was daar blij mee. Ze maakten een grote eensgezindheid los, ook in het eigen land, in het veroordelen van terrorisme en het opkomen voor vrijheden.

De heer **Kuzu/Öztürk**):

Ik denk dat heer Slob wel weet waarom ik hier sta. De vraag die ik de heer Van der Staaij stelde, wil ik ook aan de heer Slob stellen. Vindt hij het nodig om ook geld vrij te maken voor moskeeën, wanneer er sprake is van een substantiële dreiging richting moskeeën?

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Ja. Als er dreigingen zijn, dan hoort een overheid haar verantwoordelijkheden, de primaire taak om te zorgen voor de veiligheid van haar burgers, waar te maken. De overheid mag dan geen onderscheid maken in de groepen die het betreft.

De heer **Kuzu/Öztürk**):

Het doet me goed om dat te horen. De afgelopen tien jaar hebben er in Nederland 174 geweldsincidenten plaatsgevonden rondom 475 moskeeën van de 475 moskeeën in Nederland. Is dat voor de heer Slob genoeg reden om het beveiligingsniveau voor moskeeën ook op te schroeven?

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Als er concrete aanwijzingen zijn dat het nodig is om het veiligheidsniveau op te schroeven, dan ga ik ervan uit dat het beveiligingsniveau wordt opgeschoefd. Ik stel voor deze vraag naar het kabinet door te geleiden. Dit is echter zoiets als het opentrappen van een open deur. Wij horen hier zo mee om te gaan.

Ik was gebleven bij die grote eensgezindheid, ook vorige week, in het veroordelen van terrorisme en het opkomen voor vrijheden. Ik was aanwezig bij de bijeenkomst in Zwolle. Fractiegenoten van mij waren aanwezig in Rotterdam, Amsterdam en Utrecht. Dat was hartverwarmend. Het zou mooi zijn als we die eensgezindheid vast kunnen houden en de mensen erbij kunnen betrekken die nu nog aan de kant blijven staan. Ik vraag het kabinet om er alles aan te doen om dat te realiseren. Ik zeg hier nog iets bij. Niets rechtvaardigt aanslagen op vrijheden, ook al kan de wijze waarop vrijheden worden ingevuld soms ongemakkelijk voelen en zelfs als pijnlijk worden ervaren. Ik merk dat ook bij mezelf als ik word geconfronteerd met bepaalde uitingen van religiekritiek, omdat die mij diep kunnen raken in mijn overtuiging van en liefde voor wat heilig is. Ik zal de vrijheid om je hart te laten spreken en je pen te laten schrijven of tekenen altijd blijven verdedigen. Ik zal ook altijd mezelf en anderen blijven aanspreken om

vrijheden vanuit verantwoordelijkheid te gebruiken. Als wij over die invulling van mening verschillen, gaan wij inderdaad met elkaar in gesprek, vanuit het besef dat tolerantie pijn doet. Ik sluit af. Ik sta hier als christenpoliticus, als navolger van hem die ooit, toen hem werd gevraagd wie hij was, zei: ik ben wie ik ben. Alle politici van de ChristenUnie hebben maar een verlangen: dienstbaar zijn aan de samenleving, het goede zoeken voor de mensen om ons heen en streven naar vrede, recht en gerechtigheid. Wij hopen en bidden dat we daar in ons land en in ons parlement — met de verscheidenheid die zo kenmerkend is voor ons land — in harmonie en vrede mee kunnen omgaan. Wij hopen dat we op verantwoorde wijze kunnen blijven omgaan met verschillen.

De heer **Pechtold** (D66):

Voorzitter. Het plegen van een aanslag op de redactie van het satirische blad Charlie Hebdo, en vervolgens op een joodse supermarkt, is een afschuwelijk misdrijf. Dit zijn aanslagen waar alleen, maar dan ook alleen de terroristen zelf verantwoordelijkheid voor dragen. Niets kan dit soort misdaden rechtvaardigen; geen politieke overtuiging, geen ideologie, geen religie. Alles wat mogelijk is, wordt gedaan om het te voorkomen en om mensen te beschermen. Terrorisme jaagt angst aan en terrorisme is overal. In Frankrijk, Canada, Australië, Syrië, Irak, Nigeria. Journalisten, agenten, mensen op straat: iedereen kan slachtoffer zijn, ook in Nederland. Dat maakt mensen bang. Wij begrijpen die angst. We kunnen echter niets anders doen dan het hoofd koel houden. Er is moed nodig om angst de baas te blijven. We moeten opstaan tegen hen die angst misbruiken om mensen tegen elkaar op te zetten en de polarisatie aanjagen. Daarom is het goed dat we vandaag dit debat voeren. Ik heb niet de illusie dat we dé oplossing zullen vinden om terrorisme uit te bannen of dat de integratie na vandaag één groot succesverhaal wordt. Sterker, debatten die hier in deze zaal over integratie worden gevoerd, doen de integratie meestal weinig goeds. Integratie is toch vooral: je gaat naar school, je hebt een baan en je houdt je aan de wet. In dit debat is het aan ons, aan de politiek, om de angst van mensen een plek te geven en weg te nemen. Wij blijven weerbaar waar mogelijk en realistisch waar nodig, want veiligheid is niet maakbaar.

Vrijheid, gelijkheid en broederschap; de waarden van de Franse Republiek, de wortels van de ontstaansgeschiedenis van ons democratisch Europa, de basis van onze vrije westerse beschaving. Broederschap zagen we volop in de afgelopen dagen. Miljoenen mensen over de hele wereld, verenigd in boodschappen als "je suis Charlie" en "niet namens mij". Vrijheid is wat we verdedigen en wat de terroristen aanvallen. Wij staan pal voor onze vrijheden, iedere keer als die worden uitgedaagd: toen godslastering werd opgepoetst door minister Donner, toen

Gregorius Nekschot werd opgepakt en als majesteitsschennis uit de kast wordt getrokken om vreedzame demonstranten dwars te zitten. Vrijheid, broederschap, en dan die derde waarde: gelijkheid. Ligt hier niet ook een oorzaak van het probleem en daarmee een onderdeel van de oplossing? Gelijke behandeling, geen discriminatie. Het klinkt zo mooi, maar als je opgroeit in de banlieues van Parijs, word je dan niet per definitie anders behandeld, alleen al vanwege je postcode of je achternaam? In die ongelijkheid ligt een voedingsbodem voor radicalisme. Terecht hamert de Franse regering op extra aandacht hiervoor op scholen, naast alle repressie. Wat kunnen we doen? Het kabinet gelooft heilig in repressie, in maakbare veiligheid. Actieplannen en incidentenpolitiek hadden de aanslagen in Parijs echter niet kunnen voorkomen. Daarom houdt mijn fractie vast aan haar eerder uitgezette koers. Wij zetten in op preventie, en dan met name op goed uitgeruste veiligheidsdiensten, op voldoende capaciteit bij politie en Openbaar Ministerie. Daarom hebben wij al eerdere bezuinigingen op de AIVD kunnen terugdraaien.

Natuurlijk moet de Europese samenwerking beter. Gelukkig ziet iedereen in deze Kamer het belang daarvan in. Namens Nederland was minister Opstelten bij het overleg in Parijs. Hij kwam terug met de boodschap: een tandje erbij. Deze minister zit er al vier jaar, maar pas vijf maanden geleden kondigde hij 38 maatregelen aan om de jihad te bestrijden. In deze Kamer bleek zijn pakket een lege huls te zijn, een tandeloze papieren tijger. Daarom stond de minister van een tandje erbij met zijn mond vol tanden. Aan deze minister stel ik de volgende vragen, nadat aan mij een vraag is gesteld.

De voorzitter:

Als dat in de volgorde klopt wat u betreft ...

De heer **Roemer** (SP):

Als dat via de voorzitter mag, heet dat dan.

De voorzitter:

... dan geef ik het woord aan de heer Roemer.

De heer **Roemer** (SP):

Dank u wel. Terecht zegt de heer Pechtold dat we de veiligheid hier moeten beschermen en dat daar ook de instanties voor nodig zijn. Terecht wordt er gezegd dat de bezuinigingen op de AIVD meer slecht hebben gedaan dan goed. Die bezuinigingen zijn terecht teruggedraaid, al is daarmee de schade nog niet weg. Hij noemt echter niet de bezuinigingen op de politie en niet de bezuinigingen op het Openbaar Ministerie. Voor dit jaar staat een bezuiniging van 75 miljoen op het Openbaar Ministerie, dat het niet kan gebruiken. Hij heeft het niet gecorrigeerd bij de

begroting. Is het een idee om nu samen op te trekken en tegen het kabinet te zeggen dat dit alsnog hersteld moet worden?

De heer **Pechtold** (D66):

Griffierechten, rechtsbijstand en enkelbanden. Allemaal voorstellen van het duo op Justitie die in aparte wetgeving zaten en die niet door D66 gesteund worden. U ziet ook dat met name waar het gaat om het Openbaar Ministerie, ook gisteren in de Eerste Kamer, mijn fractie haar eigen koers vaart. Als het betekent dat er bij de politie meer geld bij moet, valt daar wat ons betreft altijd over te praten. Ik wil echter eerst van het kabinet horen waarom het de bestaande middelen nog niet voldoende inzet, waarom actieplannen uit het verleden geschrapt zijn en niet terugkomen en waarom op dit moment politiemensen nodig zijn om de plekken van deskundige AIVD'ers als het gaat om het schaduwen van terugkomers in te vullen. Dat zijn de vragen die, los van het geld, vandaag voorliggen.

De heer **Roemer** (SP):

Nee, het gaat nu verder dan alleen vragen stellen. U hebt ingestemd met de begroting zonder daar wijzigingen op aan te geven. Daarmee hebt u ingestemd met 114 miljoen bezuinigen, waarvan 75 miljoen op het Openbaar Ministerie voor dit jaar en de komende jaren. U hebt ingestemd met een bezuiniging van 260 miljoen op de politie, terwijl nu al de helft van de wijkagenten wordt ingezet om te posten. U hebt ermee ingestemd. Dat mag. Nu we weten hoe de situatie ervoor staat, vraag ik echter om nu echt maatregelen te gaan nemen en mee te gaan doen. Anders is het alleen vragen stellen, vragen stellen. U zat en zit in een positie waarin u meer kunt doen, dus hoop ik dat u nu met mij mee gaat doen om die bezuinigingen op de politie en het Openbaar Ministerie in elk geval voor dit jaar weg te halen. Doet u mee of blijft u alleen maar symbolisch vragen stellen?

De heer **Pechtold** (D66):

Ik snap de verontwaardiging van de heer Roemer niet. Ook zijn fractie heeft bijvoorbeeld niet tegen de begroting voor Volksgezondheid gestemd. Het betekent wel dat je als oppositiepartij, een oppositiepartij die tracht het kabinet bij te sturen, je kansen pakt. Ik moet vaststellen — dat hoef ik de heer Roemer toch niet voor te houden? — dat het ons gelukt is om vanuit die positie, keuzes makend, die bezuiniging van een derde bij de AIVD weg te drukken. Ik moet vaststellen dat wij tegen al die aparte wetgeving stemmen waarin nog steeds het duo Opstelten/Teeven — excuses, de minister en de staatssecretaris van Justitie — bezig is om de rechtsbijstand en het Openbaar Ministerie uit te kleden. Die oppositionele rol is meer dan duidelijk. Ik heb de heer

Roemer niet nodig om me daaraan te herinneren.

De heer **Roemer** (SP):

Op dit terrein vinden wij elkaar op vele fronten. D66 en de SP hebben heel vaak dezelfde ideeën waar het gaat om de rechtsstaat en om bescherming. Daarom spreek ik u er speciaal op aan. Het moet u pijn doen dat het Openbaar Ministerie zo'n enorme klap krijgt dit jaar, die het eigenlijk niet aankan. Niet in de verwijtende sfeer, maar in de hulpsfeer: laten we samen zoeken hoe we dat van tafel te krijgen en geef een signaal aan het kabinet dat het snel met maatregelen moet komen om die bezuiniging van tafel te krijgen. Anders zouden we elkaar echt dingen aandoen die we met elkaar niet willen.

De heer **Pechtold** (D66):

Ik zie de uitgestoken hand van collega Roemer en die pak ik ook vast. Ik verwijs niet alleen naar wat wij hier in de Tweede Kamer doen, maar ook naar wat zelfs gisterenavond in de Eerste Kamer gebeurde. Daar kwam D66 met een eigen motie ten aanzien van dit onderwerp en zal zij zelfs een motie van de iets ruwere oppositiefractie CDA steunen.

Ik had vragen aan de minister. Welke punten uit het overleg in Parijs neemt de minister over? Sinds wanneer is de internationale uitwisseling van informatie niet op orde? Wat heeft hij gedaan met de bijna twee jaar oude waarschuwing van Europol? Is er nu wel of geen link tussen de terroristen van Parijs en mensen in Nederland? Waarom ontkent de minister eerst en laat hij daarna hier een onderzoek naar doen? Hoeveel fte heeft de AIVD nog nodig om waterdichte surveillance te kunnen garanderen? Wanneer zijn de nieuwe 30 fte bij de AIVD volledig inzetbaar? Hoeveel politieagenten doen op dit moment werk van de AIVD? Wordt het actieprogramma uitgebreid en, zo niet, wat bedoelt de minister dan met een tandje erbij? Wanneer beantwoordt hij de Kamervragen uit oktober over zijn eerste wetsvoorstel inzake het afpakken van de nationaliteit? Hoeveel tijd heeft de minister nog nodig om de negen nieuwe maatregelen van het actieprogramma te realiseren? Hoeveel paspoorten zijn er vervallen verklaard, hier en in het land van de tweede nationaliteit? Wat komt uit het onderzoek over de problemen van Schiphol met gestolen paspoorten? Wat wil de minister met de vakantiegegevens? Heeft hij in Parijs beloftes gedaan tegen de wens van de Kamer in? Wij zien uit naar heldere antwoorden van de minister.

Het is misschien opgevallen dat ik in mijn bijdrage het woord "islam" nog niet gebruikt heb. Dat moet nu wel. Niet omdat wij dat willen, maar omdat terroristen een relatie met de islam hebben gelegd. Alleen zij zijn hiervoor verantwoordelijk. Waarom zou je nu opeens je allochtone buurman vragen of hij toch niet stiekem sympathiseert met IS? Waarom ineens

spreken over "de gematigde islam". We spreken toch ook niet over "gematigde katholieken"? Dit was een aanslag door extremistische, terroristische individuen die de islam misbruiken. Daar zijn de bijvoeglijke naamwoorden voor nodig en daar alleen, niet bij dat overgrote deel voor wie de islam gewoon een religie is.

De heer **Kuzu/Öztürk**):

Voorzitter. Met afgrijzen, walging en ongeloof hebben wij kennisgenomen van de aanslagen in Parijs. Dit zijn misdaden tegen de menselijkheid, tegen vrijheid, tegen tolerantie. Het oproepen tot en het uitoefenen van geweld kan niet, mag niet en druist in tegen alles waar wij in geloven. Onze oprechte deelneming gaat uit naar de slachtoffers en de nabestaanden.

Deze aanslagen mogen niet leiden tot het wijzen met vingers naar onschuldige burgers. Het gaat niet om het tellen van het aantal hoofddoekjes bij een demonstratie. Wij zien echter een toenemende tendens van moslimhaat in Nederland na de gebeurtenissen. Nederlandse moslima's worden zonder enige aanleiding aangevallen. Twee van hen werden op Amsterdam Centraal met bier overgoten. Een moslima werd geweigerd in het openbaar vervoer. Weer een ander kreeg op straat verwensingen naar haar hoofd geslingerd en daarna nog een belerend vingertje van iemand die zogenaamd te hulp schoot. Schandalig! Deze aanslagen mogen geen aanleiding zijn om een groep burgers verantwoordelijk te houden voor deze walgelijke daden door de dwingende verwachting de wereld in te gooien dat zij zich dienen uit te spreken.

De vele demonstraties die op de gruwelijke gebeurtenissen volgden, maakten een vuist tegen het extremisme. In een tijd waarin verdraagzaamheid en tolerantie vieze woorden lijken te zijn, is de burger opgestaan, in Parijs, in Amsterdam, in Berlijn, in Ramallah, maar ook hier in Den Haag. En welke oplossingen biedt de politiek? Mitrailleurs, het inzetten van het leger, een gedachtepolitie. Daarmee lossen wij het probleem niet op en dat weten deze partijen. De partijen die dit roepen, doen dit om te vissen in de vijver van Geert. Zij proberen hun guppy te vangen terwijl Wilders de vijver al heeft leeggevestigd.

Om het probleem van extremisme in alle vormen uit te roeien, moeten wij inzetten op het wegnemen van de voedingsbodem, inzetten op het wegwerken van sociale achterstanden, op het eerlijk delen van welvaart, op kansen op de arbeidsmarkt, op het stoppen met criminaliseren van groepen en op de bestrijding van discriminatie en racisme. De dubbele maat kan en mag geen onderdeel worden van onze rechtsstaat. Daarom hebben wij gevraagd om de aanwezigheid van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De voedingsbodem zit in jeugdwerkloosheid, uitzichtloosheid en het gevoel dat je niet meetelt in deze samenleving. Deze minister kreeg 600 miljoen extra voor de bestrijding van werkloosheid. Hij bedacht allemaal

plannetjes, voerde onderzoekjes uit en ging ruzie maken met moslimorganisaties die een bijdrage leveren aan het deradicaliseren van jongeren. Daarom een concrete vraag. Wat heeft minister Asscher in de afgelopen twee jaar gedaan om de voedingsbodem van extremisme weg te nemen en waarom is het hem nog steeds niet gelukt?

Ik rond af. De burger is opgestaan in Parijs, Amsterdam en Ramallah. Het is nu aan de politiek om de juiste keuzes te maken en daarmee een vuist te maken tegen alle vormen van extremisme en de voedingsbodem van extremisme te bestrijden.

De heer **Van Vliet** (Van Vliet):

Voorzitter. Ik heb anderhalve minuut spreektijd. Toch meen ik hier een paar woorden te moeten zeggen. De belangrijkste gebeurtenis van de afgelopen 250 jaar is de Franse verlichting. Helaas is juist Frankrijk het toneel geweest van aanslagen door laffe moordenaars. De verlichting heeft het mogelijk gemaakt dat wij in het vrije Westen leven in de democratische rechtsstaten gebaseerd op grondwetten die onze burgerlijke vrijheden waarborgen.

Angst mag in onze samenleving geen drijfveer zijn om iets niet te durven zeggen omdat een ander je dan iets aan zou doen. Onze rechtsstaat moet de burger dan in bescherming nemen. Laten wij er dan ook voor zorgen dat de rechtsstaat de nodige middelen krijgt om zijn burgers te beschermen tegen individuen die hun portie verlichting blijkbaar nog moeten ondergaan. Ik steun dan ook concrete initiatieven om meer middelen vrij te maken voor onze nationale inlichtingendiensten.

De verlichting heeft helaas nog niet alle delen van de wereld bereikt. Grote delen van Afrika en het Midden-Oosten zuchten onder corruptie, vriendjespolitiek, dictatuur of middeleeuwse barbarij. Zolang als ikzelf kan, zal ik opkomen voor vrijheid en rechtvaardigheid, of dat nu is voor weerloze scholieren op Columbine High School, voor onschuldige Mexicaanse studenten in een narcostaat, voor ontvoerde Nigeriaanse meisjes, voor geknechte Saudische vrouwen of voor een Nederlandse parlementariër die strafrechtelijk vervolgd wordt om wat hij zegt als politicus, of voor mijn eigen rechten als agnost en humanist.

Ik ben een optimist. Er is altijd hoop. Ik durf erop te vertrouwen dat onze samenleving weerbaar genoeg zal blijken om radicale elementen uit te bannen en eraan kan bijdragen dat de verlichting ook die delen van de wereld zal bereiken die helaas nog in duisternis leven. En nee, ik heet niet Charlie, maar Charlie moet er wel kunnen zijn.

De heer **Klein** (Klein):

Voorzitter. Zoals velen al gezegd hebben, is de aanslag in Parijs op Charlie Hebdo een aanslag op

de kernwaarden van de vrije democratie, namelijk het vrij kunnen denken en zich uiten. Afgelopen donderdag sprak de minister-president op de Dam: "Wij laten ons niet regeren door angst. Wij laten onze vrijheid niet afpakken." Juiste woorden, zoekend naar een verbindend perspectief. Ook vind ik de brief van vandaag van de Raad van Marokkaanse Moskeeën in Nederland verbindend. Zij schrijven dat vrijheid en democratie onmisbare waarden zijn voor iedereen, ongeacht welke achtergrond iemand heeft. Vanuit dat besef stellen zij voor de terreur te bestrijden met democratie en de angst met vrijzinnigheid.

Dan kom ik op de veiligheid. Het is een illusie om te denken dat aanslagen altijd te voorkomen zijn, of het nu geweld is dat wordt gepleegd door jihadisten, radicale extremisten of andere geestelijk zieken. Het is onze plicht om de kansen op aanslagen zo klein mogelijk te maken, maar binnen de grenzen van onze rechtsstaat. Vrijzinnige politiek betekent vasthouden aan de regels van de rechtsstaat, ook al worden ze ernstig overtreden. Het betekent vasthouden aan privacy van vrije mensen. Want moet Nederland veranderen in een politiestaat vol agenten met mitrailleurs op iedere straathoek? Nee, want daarmee geven wij ons juist gewonnen. Het belangrijkste is dat wij een open klimaat houden waarin het gesprek in vrijheid de boventoon voert, waarin de angst niet regeert en waarin wij ons de mond niet laten snoeren.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter. Het jaar was nog geen week oud toen een kogelregen uit kalasjnikovs op de meeste brute wijze een einde maakte aan het leven van zeventien Parijzenaren: tien tekenaars en journalisten die met een beetje satire ons leven een stukje leuker wilden maken, en twee agenten die helaas al eerder moesten worden ingezet om hun levens te beschermen. De volgende dag nog een agent, die toevallig op het verkeerde moment op de verkeerde plaats was. En weer een dag later nog eens vier mensen in een supermarkt, simpelweg omdat zij joods waren.

De aanslag op het leven van deze Parijzenaren was ook een aanslag op onze vrijheid, de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst, maar die aanslag is mislukt. Intimidatie en bruto geweld maken ons, zo bleek de laatste week, alleen maar meer vastberaden bij de verdediging van onze waarden. Je bent vrij om te vinden wat je wilt, te geloven wat je wilt, te zijn wie je wilt en te zeggen wat wilt. Wij politici hebben een grote verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat de maatschappelijke spanning, die aanslagen als deze begrijpelijkerwijs oproepen, niet verder escaleert. Politici moeten daarin de vertolkers zijn van redelijkheid en bezinning. Oorlogsretoriek kunnen wij daarbij missen als kiespijn. Onlangs nog, toen de

rapporten werden gepubliceerd van het Amerikaanse Congres over de war on terror, werden we geconfronteerd met wat die war on terror ons heeft gebracht: marteling, jarenlange opsluiting zonder vorm van proces, Guantanamo Bay en een steeds maar uitdijend veiligheidsapparaat dat steeds meer inbreekt op de privacy van steeds meer burgers. Maar laten we niet doen alsof het allemaal simpel is. Het verdedigen van de rechtsstaat en de vrijheid van meningsuiting is dat nooit. Er ligt zelfgenoegzaamheid op de loer. Kijk eens hoe we pal staan voor onze vrijheid! Wij zijn allemaal Charlie! En tel het aantal regeringsleiders dat zondag meeliep om het recht op spotten te verdedigen, maar dat zelf onder geen beding het onderwerp van spot wil zijn. Ik doel uiteraard niet op onze minister-president. Er dreigt ook dubbelhartigheid: voor de vrijheid zijn, maar dan wel je eigen vrijheid en niet bijvoorbeeld die van moslims om hun geloof te belijden. Voor de duidelijkheid, ik doel daarbij wel op de heer Wilders en zijn partij.

Dan is er het dilemma van de democratie. De bescherming van vrijheden door ze in te perken. Kijk maar eens kritisch naar de voorstellen die nu de ronde doen: het afnemen van nationaliteiten, de uitwisseling van passagiersgegevens, strengere grenscontroles, demonstratievrijheid inperken, oorlogsrecht toepassen. Ik begrijp die reflex wel. Ieders eerste neiging is om te komen met een oplossing voor de vraag hoe je kunt voorkomen dat onschuldige burgers het slachtoffer worden van redeloos geweld. Maar de ongemakkelijke waarheid is dat we de vrijheid niet kunnen beschermen door die in te perken en we kunnen nooit uitsluiten dat er hier ook een aanslag komt.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

De heer Van Ojik noemt het innemen van paspoorten een reflex, maar hij moet toch erkennen dat het innemen van paspoorten een van de meest effectieve maatregelen is die je kunt nemen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

We hebben eerder het debat over het pakket van maatregelen gevoerd. Ik heb toen over de verschillende voorstellen die het kabinet gedaan heeft, gezegd dat ik me inderdaad kan voorstellen dat het afnemen van paspoorten, mits dat gebeurt volgens de normale regels van de rechtsstaat, om het zo maar even te zeggen, een oplossing kan zijn. Dat is ook de reden waarom ik net sprak over het afnemen van de nationaliteit. Dat vind ik namelijk een heel erg slecht idee.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat verbaast mij dan weer, want nog effectiever dan het afnemen van het paspoort, wat maakt

dat je het land niet meer kunt uitreizen, is het afnemen van de nationaliteit, wat betekent dat je hier überhaupt niet meer kunt blijven, omdat je ongewenst kunt worden verklaard. Ik vraag de heer Van Ojik dus om positief na te denken over het ontnemen van de nationaliteit, juist bij terroristisch geweld.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ja, maar dat is nou precies het verschil tussen de heer Buma en mijzelf. Ik geloof dat wij het terrorisme en het geweld wereldwijd moeten bestrijden en dat dat niet ophoudt bij de grenzen van Nederland. Zoals ik dus al eerder in debatten met de minister van Veiligheid en Justitie heb betoogd, is het naar mijn mening op geen enkele wijze een oplossing om te zeggen: als je terroristische daden hebt gepleegd, nemen we je de Nederlandse nationaliteit af. Daarmee zeggen we, met andere woorden, dat het ons eigenlijk niet interesseert wat je in het buitenland doet, zolang je het maar niet in Nederland doet. Dat vind ik een verkeerde reflex en ook een ineffectieve reflex, omdat ik niet denk dat je het geweld bij de grenzen van Nederland kunt indammen. Je moet mensen die misdaden hebben gepleegd dus oppakken, voor de rechter brengen en in de gevangenis stoppen en ze niet hun nationaliteit afnemen zodat ze hun wandaden in het buitenland kunnen plegen. Maar goed, daar denken we kennelijk verschillend over.

Uiteraard moeten we wel het maximale doen om herhaling zo veel mogelijk te voorkomen. Misschien kunnen de veiligheidsdiensten anders gaan werken en gerichter gaan zoeken naar mogelijke daders. Misschien kunnen we Europees nog meer samenwerken. Ook heb ik in het debat over de maatregelen van het kabinet gezegd dat wij toch echt een analyse moeten maken van de oorzaken van de radicalisering die terreur tot gevolg heeft. Ook moeten we de maatregelen evalueren die we in het verleden al hebben genomen. Wat werkt wel, wat werkt niet, en wat werkt misschien wel contraproductief? De minister van Veiligheid en Justitie zegde mij in het debat van naar ik meen begin oktober toe om die analyse met zijn eerstvolgende rapportage naar de Kamer te sturen. Ik heb daar nog niet veel over kunnen vinden in de rapportage die we hebben gekregen. Wat is daarvoor de reden? Kan de minister zeggen wanneer hij de toezegging gestand gaat doen om te bezien wat er wel en niet werkt en wat er in de hoofden van deze mensen omgaat?

We moeten weten wat er speelt om de verbinding tussen risicogroepen en de samenleving te herstellen. De kleine groep waar wij ons zorgen over maken heeft uiteenlopende motieven om zich van de samenleving af te keren. Die motieven moeten we kennen. Inwoners van ons land verliezen het contact met de samenleving en krijgen de kans om te radicaliseren. Dat moeten

we voorkomen. We moeten de samenleving mobiliseren om extremisme zo vroeg mogelijk te signaleren en tegen te gaan. Is de minister-president dat met mij eens? En hoe beoordeelt hij in dat kader — eenzelfde vraag zou ik kunnen stellen aan de minister van Sociale Zaken, die ook integratie in zijn portefeuille heeft — de bezuinigingen van de afgelopen jaren op het buurtwerk, vaak op lokaal niveau, op integratieprogramma's en op welzijns- en migrantenorganisaties? Is het kabinet bereid om de omvang en effecten van die bezuinigingen in kaart te brengen en voorstellen te doen om die effecten, waarbij ik er vooralsnog van uitga dat ze negatief zijn, ongedaan te maken?

In dit debat, in deze discussie, slaat de stoere taal je niet zelden om de oren. GroenLinks blijft een andere benadering bepleiten. We moeten blijven zoeken naar wat er in de hoofden van radicaliserende jongeren omgaat, compromisloos kiezen voor de vrijheid van meningsuiting en een intensieve dialoog voeren om radicalisering te voorkomen. Als dat niet lukt, moeten we dat in elk geval tijdig signaleren en natuurlijk ook keihard aanpakken wie zich buiten de orde van de rechtsstaat plaatst.

De heer **Krol** (50PLUS):

Voorzitter. Laat ik maar eerlijk toegeven dat ik in verwarring ben. Natuurlijk verafschuw ik — wie niet? — de gebeurtenissen in Parijs, maar is het niet veel te vroeg om nu al als Tweede Kamer vergaande consequenties te trekken uit wat we vooral via de media over de aanslagen hebben vernomen? Wat kunnen we werkelijk doen om te voorkomen dat we ook hier dergelijke aanslagen gaan meemaken? Kunnen we dat als klein landje met open grenzen in ons uppie? Bij het beschermen van onze samenleving moeten we vooral verder kijken dan onze landsgrenzen. De grenzeloze Europese Unie heeft vele voordelen, maar we moeten ons realiseren dat ook terroristen en jihadgangers daar handig gebruik van maken.

Veel is er al gezegd, veel ook waarbij ik me kan aansluiten. De belangrijkste vraag is wat 50PLUS betreft: wat doet het kabinet op dit moment precies en wat is het van plan te doen om radicalisering en terreuraanslagen op mensen en hun grondrechten zo veel mogelijk te voorkomen? De minister-president schrijft daarover in de brief van vandaag, maar hij geeft geen enkel inzicht in de eventueel te nemen maatregelen. Welke voorlopige conclusies worden er getrokken uit de aanslagen in Parijs? Hoe behouden wij bij het nemen van nieuwe maatregelen de kenmerkende openheid van onze samenleving? Hoe verhouden eventueel te nemen maatregelen zich tot de gewenste privacy- en databescherming? Is het mogelijk binnen de bestaande wettelijke kaders? Hoe zoekt het kabinet in dit alles een goede balans? Intensievere samenwerking tussen nationale inlichtingen-, veiligheids- en politiediensten is

essentieel. Dat geldt ook voor een betere buitengrensbewaking en een EU-reisregistratie. Ook die noemt de minister-president, maar wij vernemen graag over een concretere kabinetsinzet. Zoals veel andere Europese veiligheids- en justitieministers wil onze minister van Justitie graag een database aanleggen met daarin de reisgegevens van vliegtuigpassagiers, maar reizen al die jihadreizigers per vliegtuig? Door heel Europa rijden dagelijks talloze bussen. Vanuit Nederland is een ticket naar ver in Oost-Europa zo gekocht. Van daaruit kan vervolgens weer verder worden gereisd. Is de minister voornemens om ook te bekijken of reizen van verdachte personen die niet per vliegtuig worden afgelegd, onder de loep kunnen worden genomen? Wil de minister, als hij dan toch komt met plannen voor naar ik hoop een tijdelijke registratie, naast een vluchtregister ook andere registers invoeren?

Een ander punt van zorg voor 50PLUS is de schrijfwijze van namen van jihadisten en andere verdachte personen. Alleen al in Nederland zijn er verschillende schrijfwijzen mogelijk vanuit talen met andere karakters dan het in het Westen meest gangbare Latijnse schrift, zoals het Chinees, het Hebreeuws en het Arabisch. Wij vragen de minister om in internationaal verband te pleiten voor het hanteren van één, internationaal bruikbare schrijfwijze in de databases van personal name records, de zogenaamde PNR-gegevens. Zo wordt voorkomen dat iemand onder verschillende namen op dergelijke lijsten kan voorkomen en dat daardoor de te ontdekken verdachte reispatronen alsnog niet zichtbaar worden.

Meer inzet op preventie van radicalisering is noodzakelijk, naast het zo veel mogelijk tegengaan van geplande terreuraanslagen. Kan het kabinet nader aangeven wat op dit punt de inzet wordt? Bekend is dat de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, de heer Schoof, werkt aan een zogeheten exitfaciliteit: begeleiding om uit het jihadisme te stappen. We weten dat terugkerende jihadstrijders in Denemarken een warm welkom krijgen: niet automatisch een celstraf, maar kans op een baan of opleiding. Alleen als bewezen is dat ze crimineel actief waren, worden ze vervolgd. In alle andere gevallen worden jihadgangers vriendelijk en open benaderd door de politie. Kan de minister ons laten weten of de ervaringen in Denemarken inderdaad zo positief zijn als bepaalde media ons willen doen geloven? Kunnen wij ons iets dergelijks voorstellen bij onze exitfaciliteit, of geldt deze alleen voor degenen die nog niet vertrokken zijn?

Ik ben in verwarring, zoals ik al bekende, ook over hoe simpele gevolgen van wat er in Parijs gebeurde in Nederland uitwerken. Een school in Heemskerk verwijderde op verzoek van moslimleerlingen, zo laat RTL Nieuws ons weten, een Charlie Hebdo-poster van een moslimman die een cartoonist zoent. Is zo'n school goed bezig of worden we veel te voorzichtig? Om de

discussie op gang te brengen, wat kennelijk niet op alle scholen vanzelfsprekend is, moet het toch mogelijk zijn om een boodschap die zo geweldig aansluit bij onze westerse verworvenheden, namelijk dat liefde sterker is dan haat, te promoten? Ik begrijp best dat het kabinet niet gaat over de beslissing van één school in Heemskerk, maar misschien kan de minister-president mijn verwarring toch iets wegnemen. Hij is zelf docent en geeft nog altijd les op een school met leerlingen uit diverse culturen. Zou hij de poster durven gebruiken om een discussie op te starten, of is het onder de huidige omstandigheden gepast om extra voorzichtig te zijn?

Ten slotte ontvang ik graag een reactie van de minister op de zorgen van de Nederlandse Politiebond.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Voorzitter. Velen hebben het al gezegd: de afschuwelijke beelden uit Parijs hebben een diepe indruk gemaakt. Het waren bloedige en barbaarse aanslagen op vertegenwoordigers van het vrije woord, op bezoekers van een joodse supermarkt en op een agent die gewoon op straat liep. Het waren nietsontziende aanvallen op onze vrijheid, en dus op ons allemaal. Het waren aanslagen op onze manier van samenleven, onze verworvenheden, onze vrijheden.

De aanslag op Charlie Hebdo heeft nog eens extra indruk gemaakt, omdat het een aanval was op de vrijheid van meningsuiting. Juist het vrije woord, juist de mogelijkheid om alles en iedereen te kunnen bekritisieren, is essentieel voor een vrije samenleving. Als journalisten, columnisten en cartoonisten aan zelfcensuur gaan doen, als zij bang worden om bepaalde zaken te publiceren, dan is dat het begin van het einde van onze vrijheid. Dan krijgen wij steeds meer eenzijdige informatie, dan kunnen wij niet meer aan vrije meningsvorming doen en dan kunnen wij onze eigen mening niet meer vormen. We zijn dan overgeleverd aan degenen die nog wel informatie versturen, zonder dat we weten of die klopt. Zonder het vrije woord is er geen tegenmacht, het is de zuurstof van de democratie. Die hebben we nodig. Als die wegvalt, wint het extremisme. Dat mogen we niet laten gebeuren.

Generaties voor ons hebben hard gevochten voor onze vrijheid. Die vrijheid, dat vrije Nederland, wil ik doorgeven aan onze kinderen. Dat betekent dat wij die vrijheid moeten verdedigen. Dat betekent dat we ervoor moeten vechten. Dat betekent dat we de handschoenen uit moeten doen. Tegen hen die haat en terreur ook in onze steden verspreiden, die onze vrijheid willen misbruiken om haar de nek om te draaien, zeg ik: wij laten ons die vrijheid niet afpakken. Wij zullen onze vrijheid met hand en tand verdedigen, niet alleen in ons land, maar ook daarbuiten.

Daarvoor zullen we doen wat nodig is. Dat zullen we doen door terugkeerders waar mogelijk vast te zetten en volgens oorlogsrecht te berechten, door hun nationaliteit af te pakken, door uitkeringen van jihadi's af te pakken, door verblijfsvergunningen in te trekken, door inreisverboden, door rondselaars voor de jihad aan te pakken. Het kabinet heeft dit opgepakt en nog meer maatregelen voorgesteld. Het kabinet heeft niet op een aanslag gewacht, maar al eerder gehandeld.

En toch zal dat niet voldoende zijn om alle risico's weg te nemen. Het dreigingsniveau is in ons land niet voor niets substantieel. Dat betekent dat we ons moeten realiseren dat we niet alles kunnen voorkomen. We leven in een nieuwe werkelijkheid. Hoe veel we ook doen en hoe waakzaam we ook zijn, ook hier kan een aanslag plaatsvinden. De aanslagen in Parijs leren ons ook dat we moeten kijken naar de wijze waarop we mensen en objecten beveiligen. Charlie Hebdo wérd beveiligd, maar de agenten ter plaatse waren kansloos tegen jihadisten met machinegeweren. Daarom vraag ik het kabinet of het de mening van de VVD deelt dat zwaardere bewapening nodig is als we mensen of objecten beveiligen vanwege een terroristische dreiging.

De heer **Pechtold** (D66):

Ik voel me wat ongemakkelijk bij het feit dat de VVD, als ik het goed begrijp, vlak na een aanslag óf alleen terugrijpt naar datgene wat het kabinet vlak na de zomer presenteerde en hier uiterst zwak verdedigde omdat het ondoordacht was, óf suggereert dat er meer moet gebeuren. Ik haal er twee termen uit. De eerste is "oorlogsrecht", maar wat dan precies? De tweede is "machinegeweren voor politieagenten", terwijl nu uit onderzoek blijkt dat zelfs het oefenen met het vuistvuurwapen bij veel agenten achterloopt. Je wilt niet weten wat er gebeurt wanneer zij met automatische wapens aan de slag gaan. Wat is er nu nieuw? Of is het alleen het taalgebruik?

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik erken onmiddellijk dat de VVD dit al langere tijd wil. Wij hebben niet gewacht op een aanslag. Onze woordvoerder de heer Dijkhoff heeft in 2013 en in 2014 al voorstellen gedaan die deze kant op gaan. Deze voorstellen doen wij ook nu, omdat wij het belangrijk vonden en vinden dat wij alle middelen binnen de grenzen van de rechtsstaat gebruiken om terrorisme te bestrijden. Terroristen die toetreden tot een terroristenleger — dat mag je zo noemen — moeten wij beoordelen alsof zij in een vreemde krijgsmacht zijn gegaan. Zij maken immers feitelijk gebruik van een oorlogssituatie. In de vorige eeuw waren het landen die ons aanvielen en onze systemen omver wilden werpen. Nazi-Duitsland viel Nederland aan en er was onvrijheid.

Mensen die in die krijgsdienst gingen, verloren terecht hun nationaliteit, van rechtswege. Daar kwam geen rechter aan te pas. En als je in dienst treedt van een terroristenleger, verlies je je nationaliteit. Wat de VVD betreft, was en is dat zo.

De heer **Pechtold** (D66):

Wat de VVD betreft, zegt de heer Zijlstra. Maar het is een week na aanslagen. De VVD is de grootste regeringspartij, die al vier jaar alle bewindslieden van Defensie en van Veiligheid en Justitie levert. Het aankondigen, betekent dat mensen denken dat zo'n grote regeringspartij er dan wat mee doet. De feiten zijn dat de VVD 1 miljard op Defensie bezuinigde. De feiten zijn dat de VVD de AIVD met een derde wilde terugbrengen. De feiten zijn dat het Openbaar Ministerie als het aan de VVD ligt nog verder wordt afgekalfd. Feit is dat de agenten die nu hier voor de deur staan, het gevoel hebben dat de heer Zijlstra hen met een machinegeweer gaat bewapenen. De teleurstelling bij mensen als dat dan weer niet gebeurt, voedt de verdere angst. Ik vind dat een politicus van de grootste partij, die hier staat, niet alleen een minister moet aanvuren, die de wetsvoorstellen over de nationaliteit op zijn bureau heeft liggen. Sinds oktober! De Kamer heeft al geantwoord! De minister komt er niet mee af. De minister gebruikt het geld voor politie op andere plekken. Daar doen we dit debat toch geen recht mee? Dat is mijn algemene vraag, maar ik zou graag hebben dat de heer Zijlstra ook op de onderliggende vragen ingaat.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Het debat kon wat dat betreft wel wat pit gebruiken, geloof ik. Laat helder zijn dat het precies gaat om wat de heer Pechtold aangeeft. Het gaat er niet om dat dit loze woorden zijn; het gaat erom dat dit gebeurt. Dat is ook de essentie van wat ik hier zeg. Ik zeg hier geen dingen om alleen maar een woord te gebruiken. Dat doe ik niet voor een aanslag en niet na een aanslag; de heer Pechtold kan ons de consistentie niet ontzeggen. Het gaat mij erom dat we dit realiseren. Ik heb heel veel agenten gesproken. Ik ben zoon van een politieagent en ik weet dondersgoed wat er onder hen leeft. Ik kan mij niet voorstellen dat de heer Pechtold dat filmpje, van een politieagent die het met alleen een pistool moet opnemen tegen een terrorist met een mitrailleur, niet heeft gezien. De heer Pechtold zegt dat die agenten zich happy voelen. Nee, zij voelen zich helemaal niet happy. Deze discussie speelt ook onder politieagenten. En ja, dat zal betekenen dat ze getraind moeten worden. Natuurlijk geven we ze niet een mitrailleur in handen waarna we zeggen: succes ermee. Natuurlijk niet. Ze moeten getraind worden. Als agenten het niet kunnen doen, dan zetten we de marechaussee in. Want sommigen zullen het niet kunnen doen. Het is toch bespottelijk: we sturen militairen met mitrailleurs als we

opschalen in dreigingsniveau en we stations en vliegvelden gaan beveiligen vanwege terroristische dreigingen, maar als het dreigingsniveau lager is en specifieke objecten of personen vanwege een terroristische dreiging beveiligd moeten worden, kunnen we het volgens de heer Pechtold af met pistolen. Nou, volgens de VVD niet. Ik ga dat die politieagenten niet aandoen. Ik ga dat ook de mensen in dat gebouw niet aandoen, of de mensen die de beveiliging als persoon nodig hebben.

De heer **Pechtold** (D66):

Noch qua timing, noch qua geloofwaardigheid heeft de VVD hier recht van spreken. Ik noemde alle bezuinigingen. Ik noem echter ook het feit dat noch de fractievoorzitter van de VVD noch ik specialist zijn op het gebied van bewapening. We zeggen toch ook niet wat militairen in Mali precies nodig hebben? Dit is getuigenispolitiek die de heer Zijlstra morgen niet kan waarmaken. Daarmee geeft hij diezelfde politieagent of die beveiliging van politici die dadelijk niet met een mitrailleur loopt het gevoel dat hij ze iets geboden heeft. Laten we bij de feiten blijven. Wilders zegt: alle terrorisme komt van de islam.

De heer **Wilders** (PVV):

Leugenaar!

De heer **Pechtold** (D66):

Jawel. Europol laat zien dat 99,3% van de aanslagen in Europa in de afgelopen acht jaar niet van de islam afkomstig waren. Sterker nog: 98% was niet religieus. Nu is deze aanslag gepleegd. We zijn vol afschuw. En waar komt de VVD mee? Met oorlogsrecht. Het onderliggende idee van het afpakken van nationaliteit en paspoort ligt echter op het bureau van de minister, die dat niet afkrijgt. De VVD komt met mitrailleurs voor agenten. De minister heeft daar dankzij de VVD al jaren het geld niet voor, en die mitrailleurs zullen er morgen ook niet zijn. De heer Zijlstra is geen wapenexpert. Hij dient het debat wat mij betreft niet te gebruiken voor korte retoriek, maar om mensen angst te ontnemen. Dat doe je niet met machinegeweren voor — wat waren het? — een supermarkt, of een redactiekantoor. Tel daar luchthavens, parlamentsgebouwen, overheidsgebouwen, scholen en gebedsruimtes bij op, en heel Nederland wordt dadelijk bewaakt door machinepistolen. Dat is geen veiligheid die maakbaar is.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Het gaat om het volgende. Als wij, ook nu al, vinden dat personen of gebouwen beveiligd moeten worden omdat er een dreiging is van een terroristische aanslag, dan leert Parijs ons een les. Als je naar die beelden kijkt, zie je dat de agenten daar kansloos waren. Ik vind het dan de verantwoordelijkheid van iedere politicus om daar een mening over te hebben. Natuurlijk ben ik

geen wapenexpert. Ik weet niet wat voor geweer we ze precies gaan geven. Volgens mij hoeft je echter niet gestudeerd te hebben om te zien dat de huidige bewapening tekortschiet. Je hoeft daarvoor alleen maar naar de beelden te kijken. Als je daarvoor wegloopt, loop je als politicus weg voor die verantwoordelijkheid. Dat ga ik niet doen. Het wapenbesluit waarmee de bewapening van de politie geregeld wordt, komt voort uit een wet van deze Kamer. Dat is een bevoegdheid van een politicus, zoals gezegd de minister. De minister wordt gecontroleerd door de Kamer. Vindt u het erg dat wij daar een mening over hebben, zeker gezien de situatie die in Frankrijk heeft plaatsgevonden?

De heer **Pechtold** (D66):

Omdat de heer Zijlstra mij nu specifiek aanspreekt, zeg ik dat iedere fractie natuurlijk bereid is om politie-eenheden in te zetten. Dat steunen wij. We noemen daarbij de marechaussee en anderen. Dat gebeurt op Schiphol en dat gebeurt overal. Waar ik op dit moment in de discussie bij de VVD gemak proef, is doordat zij iets roept over automatische wapens voor politieagenten. Zij kan dat op dit moment niet waarmaken. De politietop zegt dat het maar de vraag is of dat werkt, en uit Parijs haalt de VVD de suggestie als zou er een tegenstelling zijn. Natuurlijk zijn bewakers de eerste slachtoffers. Als ze met kalasnikovs aankomen, zullen die agenten echter evenveel problemen hebben. Ze kunnen de eerste slachtoffers blijven. Doordat de kogels hier over het Plein of dwars door de supermarkt heen vliegen, zal de schade nog veel groter zijn. Die discussie hoort niet in dit debat, die laat je over aan experts. Je gaat niet zomaar zeggen: geef ze maar machinepistolen; kijk ons weer eens even stevig zijn.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Dat heeft niks te maken met "kijk ons eens stevig zijn". De VVD kijkt vol afschuw naar wat er gebeurd is. Als wij instellingen of personen proberen te beveiligen vanwege de dreiging, bijvoorbeeld omdat zij hun vrije mening hebben geuit, dan moeten wij ervoor zorgen dat degenen die dat moeten doen, of het nu agenten of marechaussees zijn, voldoende bewapend zijn. Dat moet je ook doen voor degene die beveiligd moet worden. Je moet ervoor zorgen dat hij of zij veilig is. Die verantwoordelijkheid zien wij. Kennelijk zijn wij het daarover oneens, maar ik vind daar wat van en dat zal ik blijven vinden ook.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Ik puzzel nog een beetje met dat woord "oorlogsrecht", dat de heer Zijlstra heeft gebruikt. Wij hebben in Nederland een wetboek van oorlogsstrafrecht. Dat betekent dat wij bijzondere gerechtshoven kunnen instellen en dat wij bepaalde straffen kunnen opleggen. Dat kunnen wij alleen maar doen als Nederland in oorlog is, als wij in staat van burgeroorlog zijn of als wij

betrokken zijn bij een internationaal conflict. Het kabinet blijft heel duidelijk volhouden dat die drie dingen niet aan de orde zijn. Wat bedoelt de heer Zijlstra als hij zegt dat het oorlogsrecht moet worden toegepast?

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik heb net al een poging gedaan, maar die was kennelijk niet afdoende. Kijk naar twee situaties in ons rechtssysteem. Als iemand in vreemde krijgsmacht treedt, verliest hij of zij van rechtswege de nationaliteit. Daarvoor ligt er een voorstel van het kabinet. Wat mij betreft kan het snel worden behandeld. Het is overigens niet aan het kabinet te danken dat dat nog niet gebeurd is, maar aan partijen in dit huis die ervoor moeten zorgen dat er een meerderheid voor ontstaat. Op het moment dat wij dit doen, acteren wij alsof wij in een oorlogssituatie zitten. Zo zie ik het wel. Of je het nu conflict of strijd noemt, wij hebben een enorm conflict met islamitische jihadisten. Wij hebben die situatie en dus moeten wij hen behandelen zoals wij mensen behandelen die in vreemde krijgsmacht gaan. Wij kennen ook de Wet internationale misdrijven. Daarbij gaat het om oorlogsmisdaden. Ook dat kan gebeuren. Ik noem het voorbeeld van wat er gebeurd is met yezidi's. Als daar Nederlandse jihadi's bij zijn betrokken, dan moet je ze op die manier berechten. Dat moet je gewoon doen om aan te geven hoe serieus wij dergelijke grote misdaden nemen.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dit moet preciezer. De heer Zijlstra heeft alle kranten vol gekregen met dat woord "oorlogsrecht", maar dit is geen oorlogsrecht, maar het normale Nederlandse Wetboek van Strafrecht, dat inderdaad zegt dat je niet in vreemde krijgsmacht mag treden, dat sinds 2005 je nationaliteit kan worden afgenomen als je deelneemt aan buitenlandse terroristische groeperingen. Al dat soort dingen staan gelukkig in het Wetboek van Strafrecht. Dit is helemaal geen oorlogsrecht; dit is het dagelijks bruikbaar recht dat gelukkig mogelijkheden biedt. Ik zou graag willen dat de heer Zijlstra het woord gebruikt dat erbij hoort en erkent dat het geen oorlogsrecht is.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik heb steeds dezelfde woorden gebruikt. Ik zeg hier niet iets anders dan buiten dit gebouw. Als jihadi's in dienst treden van wat ik een terroristenleger noem, moet je ze berechten alsof ze bij een vreemde krijgsmacht in dienst zijn getreden. Als ze daarbij oorlogsmisdaden begaan, moeten ze op die manier berecht worden. In die context plaats ik het. Ik geef onmiddellijk toe dat oorlogsrecht veel breder is. Die nuance heb ik aangebracht. Dan heb je het ook over noodtoestanden en dat soort zaken. Nou, dat is hier niet aan de orde. Laat dat helder zijn. Nu

wij in een dermate zwaar conflict zijn, een conflict met extremisten die ons de oorlog hebben verklaard, mag je ze op die manier behandelen. In die context heb ik het gezegd en blijf ik het zeggen. Als de heer Buma van mij wil horen dat ik het totale oorlogsrecht hier van toepassing wil verklaren, dan zeg ik nee. Laat dat ook helder zijn. Wij gaan hier niet de noodtoestand afkondigen. Dat gaat mij te ver, want dan gaan wij in de val trappen die ze voor ons willen spannen, namelijk onze vrijheden afnemen. Daar gaan wij niet aan meewerken.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Wij begonnen met de heer Zijlstra die zei: we gaan het oorlogsrecht toepassen. En wij eindigen met de toepassing van het huidige Wetboek van Strafrecht op een manier die volgens mij de heer Van Ojik nog zou kunnen steunen.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Dat waag ik zeer te betwijfelen.

De voorzitter:

Ik denk dat de heer Van Ojik daar zelf een uitspraak over moet doen. Dat lijkt me verstandig, maar ik geef het woord aan de heer Slob.

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Toen ik het oorlogsstrafrecht langs hoorde komen, was ook ik wat verbaasd omdat het niet eerder in een discussie als die over het actieplan jihadisme is genoemd. Met name artikel 1, lid 2 van de Wet oorlogsstrafrecht, biedt inderdaad mogelijkheden om in niet-statelijke conflicten bepaalde straffen toe te passen. Alleen de straf die de heer Zijlstra noemt, het ontnemen van paspoorten, staat niet in die wet. Het enige wat erin staat, is dat er zwaarder gestraft kan worden dan op grond van het Wetboek van Strafrecht mogelijk is. Ik vind het eerlijk gezegd wel een interessante gedachte dat er nu al een wettelijke mogelijkheid is om in specifieke situaties, ook in het kader van jihadisme en de misdaden die daarbij worden begaan, harder op te treden. Ik zou het graag uitgezocht willen zien, maar dan wel met de juiste toelichting en dus niet met het afpakken van paspoorten als voorbeeld. Daar slaat die wet inderdaad niet op.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Het slaat op alle juridische mogelijkheden die wij hebben.

Ik zeg oprecht dat wij hier niet de noodtoestand gaan afkondigen. Laat dat helder zijn. Die suggestie heb ik overigens ook niet gewekt. Alle mogelijkheden die ons recht biedt, ook die van het oorlogsrecht, moeten we aangrijpen, want deze extreme jihadisten hebben ons feitelijk de oorlog verklaard. En wij vechten terug!

De heer **Slob** (ChristenUnie):

Die mogelijkheid is al aanwezig in de Wet oorlogsstrafrecht. Verder is er inderdaad ruimte voor het kabinet om daar zelf een toepassing voor te vinden. Het is een nieuwe gedachte en het is niet bij de behandeling van het actieplan aan de orde geweest, maar wat mij betreft is het bespreekbaar.

De voorzitter:

Ik onderbreek u, mijnheer Zijlstra. U hebt de heer Van Ojik zelf uitgenodigd en daarom krijgt hij nu het woord van mij.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Nou, volgens mij deed de heer Buma dat.

De voorzitter:

Mijnheer Van Ojik, gaat uw gang.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Als ik met de heer Buma een appeltje te schillen heb, doe ik dat wel bij een andere gelegenheid. Ik begrijp niet precies wat de VVD wil. We hebben al sinds 2003 de Wet internationale misdrijven, die de rechter de mogelijkheid biedt om bij zware misdrijven in het buitenland strafvervolging in te stellen en tot bestraffing over te gaan. Dat is dus niks nieuws, tenzij de heer Zijlstra zich wil bemoeien met de rechtsgang door rechters daar vaker een beroep op te laten doen. Tegelijkertijd zegt de VVD dat je de nationaliteit moet afnemen van mensen die zich schuldig hebben gemaakt aan misdrijven in het buitenland. Het is het een of het ander. Of je zegt "gebruik de bestaande wetgeving" en dan is er eigenlijk niks nieuws onder de zon of je zegt "pak mensen hun Nederlandse nationaliteit af" en dan gaat de Nederlandse rechter er niet meer over.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Er zijn verschillende gradaties mogelijk. Er zijn mensen die daadwerkelijk aan de strijd deelnemen en daarbij oorlogsmisdaden begaan en het klopt dat we die nu al kunnen aanpakken. Er zijn echter ook mensen die die strijders ondersteunen en aan hen moeten we ook iets doen. Ik ben het eens met de betogen waarin gezegd werd dat hieraan twee kanten kleven. Aan de ene kant moet je zoeken naar de voedingsbodem voor radicalisering en die aanpakken en aan de andere kant moet je jihadisten snoeihard aanpakken met alles wat maar wettelijk mogelijk is, binnen het normale recht én ook, waar dat kan, binnen het oorlogsrecht, want wij gaan onze vrijheden verdedigen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Nederland kent één vorm van oorlogsrecht en dat is de Wet internationale misdrijven. Die wet

geeft de rechter al de mogelijkheid om tegen allerlei vormen van internationale misdrijven op te treden. Dat lijkt me goed en verstandig en het is meer dan ooit nodig dat rechters dat doen, maar daar gaan wij niet over. Daar hebben we nu juist de rechterlijke macht voor. Tegelijkertijd pleit de VVD voor het afpakken van de nationaliteit van mensen die zich in het buitenland aan dit soort misdaden schuldig maken. Daar ben ik tegen, omdat je die mensen moet oppakken en berechten. Ik begrijp het werkelijk niet. Gaan we mensen hun nationaliteit afnemen, zodat ze in het buitenland ongehinderd hun gang kunnen gaan of gaan we tegen rechters zeggen dat ze een wet die er al is, vaker moeten toepassen? Wat wil de VVD?

De heer **Zijlstra** (VVD):

De VVD wil beide, omdat alle gevallen niet een-op-een hetzelfde zijn. We moeten mensen hun nationaliteit afnemen als zij als jihadist in dienst treden van een terroristenleger — ik noem IS, Al-Nusra, Al Qaida en wat we verder al niet hebben — en feitelijk de strijd aangaan met onze vrijheden en onze samenleving. Ze doen dat net als staten dat vroeger deden. Daarover kun je hele discussies voeren en die hebben wij hier eerder gevoerd, volgens mij in oktober: kan dit wel en is dit binnen de grenzen van de rechtsstaat? Nou, volgens mij valt dit enorm binnen de grenzen van de rechtsstaat, want wij kunnen dit nu al doen voor mensen die in dienst treden van een land dat onze vrijheden aanvalt. Dan zou het toch heel gek zijn als het opeens juridisch onmogelijk was om iemand die in dienst van een terroristenleger ons land aanvalt, zijn nationaliteit af te pakken? Wat ons betreft is dat de slag die wij in deze eeuw moeten maken. De wereld is veranderd en wij hebben niet langer ouderwetse conflicten tussen staten, maar dit soort ingewikkelde conflicten. Daarop moet je je instrumentarium aanpassen. Wat ons betreft moet je iemand zijn nationaliteit afnemen als hij deelneemt aan een terroristenleger.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De discussie waaraan de heer Zijlstra refereert, ging niet zozeer over de vraag of het kan, maar over de vraag of het verstandig is. Ik heb net gezegd dat ik dat niet verstandig vind. Ik begrijp echter niet dat de VVD hier pleit voor twee zaken die elkaar volgens mij uitsluiten. Enerzijds wil zij mensen die in de jihad meevechten hun nationaliteit afpakken, maar anderzijds wil zij onze rechterlijke macht opdragen om de Wet internationale misdrijven, die er al is, vaker toe te passen. Het is het een of het ander.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Nee, want situaties zijn niet een-op-een hetzelfde. Een discussie die wij al gevoerd hebben, is bijvoorbeeld wat je doet met mensen die stateloos worden. Dan kan hierin wel degelijk een oplossing zitten. Je hebt dus beide instrumenten nodig en wat mij betreft moeten ze ook beide

benut worden. Wij zullen van de bewindslieden horen wat zij ervan vinden.

De heer **Roemer** (SP):

Ik was eerst niet van plan om een vraag te stellen, maar de heer Zijlstra heeft nu zelf wat verwarring veroorzaakt. Vanmorgen heeft hij met heel veel tamtam iets in de krant gezet waarvan iedereen dacht: nou, dat is iets verregaands waarover wij een stevig debat gaan voeren! Nu de nuances en de details hier besproken worden — de heer Zijlstra moet mij maar corrigeren als ik hem verkeerd begrijp — is het enige wat de heer Zijlstra zegt: maak optimaal gebruik van alle mogelijkheden die de verschillende wetten ons nu al bieden!

De heer **Zijlstra** (VVD):

Op dit moment wordt de nationaliteit van mensen die in dienst treden van een terroristenleger, niet afgenomen. Op dit moment wordt niet bekeken wat er volgens het oorlogsrecht gedaan kan worden tegen mensen die terugkomen. Nogmaals, wij hebben deze voorstellen in 2013 en 2014 ook al gedaan. In die zin geef ik de heer Roemer gelijk, want toen hebben wij dit ook al gezegd, maar de voorstellen die voorliggen zijn geen staande praktijk. Wij willen deze zaken inderdaad al langere tijd en wat ons betreft moeten ze ook gebeuren.

De heer **Roemer** (SP):

Binnen het bestaande recht, ook binnen het oorlogsrecht, zijn er al mogelijkheden. Volgens de heer Zijlstra worden die niet gebruikt, maar dat is iets anders. Volgens mij is het niet aan ons, maar aan de rechterlijke macht om dit te overwegen. Als de heer Zijlstra hier met veel bombarie meer wil met het oorlogsrecht, heb ik daar wel wat meer moeite mee, want het is geen snackbarautomatiek waar je zomaar een en ander uit kunt trekken. Daarvoor moeten wij in staat van oorlog zijn. Wie gaat dan de oorlog verklaren? Als de heer Zijlstra maximaal gebruik wil maken van alle mogelijkheden, wil ik daarover meedenken, want wij willen met elkaar de uitwassen aanpakken, maar als hij in het oorlogsrecht veel verder wil gaan dan de wet nu mogelijk maakt, is het een andere zaak.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik herhaal nog maar even wat ik daarnet zei. Ik zal heel helder zijn. Omdat een terrorist volgens onze wetgeving niet gelijk is aan iemand die in dienst treedt van een vreemde krijgsmacht, van een land, is het nu niet mogelijk om hem als zodanig te behandelen. Die mogelijkheid moet je dus scheppen. Het kabinet is daar gelukkig mee bezig. De heer Dijkhoff heeft dit plan begin vorig jaar als eerste neergelegd en gelukkig is het kabinet hiermee aan de slag gegaan. Wij moeten ons realiseren dat zulke aanpassingen nodig zijn. Ook andere mogelijkheden binnen de wet moeten wij gebruiken. Dat is de portee van mijn pleidooi. Dat moet gebeuren. Laten wij de

zaken die er al zijn, goed inzetten. Waar dat nog niet gebeurt, moeten wij bekijken welke zaken wij moeten realiseren. Ik benadruk dat ik het niet heb over het afkondigen van noodtoestanden of dat soort zaken, want dat zou zes bruggen te ver zijn.

De heer **Roemer** (SP):

Ik kan niet anders concluderen dan dat het vooral veel spierballentaal is om indruk te maken. Ik laat dat verder aan de heer Zijlstra. Het enige nieuwe is het oude wetsvoorstel dat wij hier al eens een keer hebben behandeld. Hij komt daar nog even op terug. Dat is een ander ding. Het gaat erover of wij aan welke willekeurige minister die op dat moment in functie is, het oordeel laten of iemand in het buitenland ergens iets heeft gedaan wat op terrorisme lijkt en niet is toegestaan. Dat is een aantasting van de rechtsstaat. Wij hebben hier gelukkig rechters voor. Ik hoop dat we dat altijd blijven doen en niet overgeleverd zullen zijn aan de grillen van welke minister dan ook, die daarover moet gaan oordelen.

De heer **Zijlstra** (VVD):

We gaan de rechtsstaat geen geweld aandoen. We gaan wel zorgen dat er binnen de rechtsstaat mogelijkheden zijn om terroristen maximaal aan te pakken. Ik hoop dat wij elkaar daar kunnen vinden.

De voorzitter:

Mijnheer Buma, u bent op dit punt al een keer aan de beurt geweest.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat klopt, maar ik heb nu een betere vraag.

De voorzitter:

Als het dan ook maar een kortere is. Wij bepalen dat aan het einde misschien, andere mogen dat doen, maar ik hoop vooral dat het een korte vraag is. Gaat uw gang.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Als jurist vind ik het leuk om toch even te gaan kijken hoe het nu echt zit.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Dat is het nadeel van juristen.

De heer **Van Haersma Buma** (CDA):

Dat is inderdaad het nadeel van juristen. Ik bleef zoeken naar wat de heer Zijlstra nou bedoelt met het ontnemen van de nationaliteit bij deelname aan een terroristische organisatie. Ik weet nu eindelijk waar het over gaat. Het gaat over een wetsvoorstel dat al jaren rondgaat en al heel lang bij het kabinet ligt. Volgens mij moet de heer Zijlstra zich aansluiten bij de heer Pechtold en

bij mij, omdat wij de minister van Justitie al eerder hebben opgeroepen om eens haast te maken met wetsvoorstellen waarvan de Kamer al lang heeft gezegd ze te willen. Dit is mijn verbeterde vraag.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik moet de heer Buma teleurstellen. Ik had niet de indruk dat de heer Pechtold dat zo graag wil. Dit is een van de zaken waar het op hangt. Wij moeten dit soort dingen gaan doen en daarvoor hebben wij meerderheden nodig. De minister moet er ook mee aan de slag kunnen. De VVD-fractie is helder aan welke kant van de meerderheid zij staat. Het CDA is hierin inmiddels ook helder, begrijp ik. Dat is dan goed nieuws.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer **Zijlstra** (VVD):

Ik had het over bewapening. Dat geldt ook voor situaties van grof geweld anders dan terroristische aanslagen. Wat doen we om het mogelijk maken dat gewone agenten, die met een gewoon pistool op straat lopen, snel en effectief kunnen reageren op een situatie waarin grof geweld wordt gebruikt? Wij horen geluiden dat zij daartoe op dit moment onvoldoende in staat zijn.

Daarnaast vraag ik het kabinet of het de mening van de VVD deelt om onze inlichtingendiensten zo snel mogelijk de mogelijkheid te geven om kabelgebonden activiteiten te kunnen ontplooiën, zodat we de jihadistische dreiging op het web ook daadwerkelijk kunnen bestrijden. Ik hoor graag een reactie op die zaken.

De jihadisten willen dat wij in een kramp gaan schieten en bang worden. Zij willen dat journalisten, politici en de mensen op straat niet meer durven te zeggen wat ze vinden. Zij willen dat wij met ons allen over onze schouder gaan kijken en bang zijn. Zij willen dat we in elke moslim een terrorist gaan zien en de haat van daar naar hier gaan importeren. Het grootste cadeau dat wij jihadisten kunnen geven, is het toegeven aan die angst waardoor wij onze vrijheden geweld gaan aandoen. Zij willen dat wij in de strijd om onze vrijheid te verdedigen zo ver doorschieten dat we juist op onze vijanden gaan lijken. Het is onze zware plicht om ervoor te zorgen dat dit niet gebeurt en om trouw te blijven aan onze waarden. Het verdedigen van onze vrijheden is niet alleen iets van de overheid; het is de verantwoordelijkheid van ons allemaal, als burgers van dit land. Iedereen profiteert van de vrijheden die wij hier hebben en dus verwacht ik dat iedereen ervoor vecht. Juist in onze maatschappij kan iedereen geloven wat

hij wil. Een soenniet heeft geen volledige geloofsvrijheid in een islamitisch land als Iran. Een sjiïet evenmin in een islamitisch land als Saudi-Arabië. Alleen in onze vrije maatschappij kunnen zij net als christenen, joden en anderen in volledige vrijheid hun geloof belijden. Jihadisten bedreigen dus ook de vrijheden van grote groepen moslims die hier hun leven hebben opgebouwd. Daarom verwacht ik van moslims niet meer, maar ook niet minder, dan van joden, christenen of anderen, want ook hun vrijheden worden aangevallen. Omdat het echter hun religie is die wordt gebruikt door barbaarse jihadisten, komen protesten vanuit de moslimhoek toch sterker over dan protesten van anderen. Ook dat is een feit. Een protest als "niet mijn islam" juich ik enorm toe, niet omdat ik vind dat moslims dit moeten doen, maar omdat het niet hoeft maar toch gebeurt. Ook heb ik grote waardering voor alle mensen die de afgelopen dagen de straat zijn opgegaan. Ongeacht of je in God, in Allah of in helemaal niets gelooft, gaat het erom dat wij als individuele burgers van dit land helder uitspreken waar wij voor staan. De boodschap was helder: onze vrijheid en democratie zijn niet onderhandelbaar. Dat was de boodschap donderdag op de Dam, dat was de boodschap zondag van miljoenen in Parijs en dat is de boodschap van de VVD hier vandaag.

De voorzitter:

Hiermee is een einde gekomen aan de eerste termijn van de Kamer. Het kabinet heeft aangegeven even te willen overleggen over het antwoord. Ik schors de vergadering daarom voor 30 minuten.

De vergadering wordt van 21.54 uur tot 22.25 uur geschorst.